

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı

**BOSNA HERSEK’TE ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE
COĞRAFYA EĞİTİMİ**

(Yüksek Lisans)

Adem ÖZDER

İstanbul 2010

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı

BOSNA HERSEK’TE ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE COĞRAFYA EĞİTİMİ

(Yüksek Lisans)

Adem ÖZDER

DANIŞMAN:
Yrd. Doç.Dr. Mehmet ÜNLÜ

İstanbul 2010

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

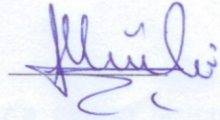
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

Adem ÖZDER tarafından hazırlanan BOSNA–HERSEK’TE ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE COĞRAFYA EĞİTİMİ başlıklı bu çalışma, 03 Şubat 2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmzalar

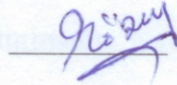
Danışman: Yard. Doç. Dr. Mehmet Ünlü

Üye : Prof.Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU

Üye : Prof.Dr. Ramazan ÖZEY

ÖZET

BOSNA HERSEK’TE ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE COĞRAFYA EĞİTİMİ

Dünyanın küresel bir köy haline geldiği günümüzde coğrafya bilimi sahip olduğu üstün teknoloji araç ve metotlarla hayatın birçok alanıyla ilgili insanlığa çok büyük kolaylıklar sunmaktadır. Kaynakların kullanımından kaynaklanan her türlü problemin çözümü için lazım olan bilgi, günümüzde coğrafya bilimi sayesinde oluşmaktadır. Fakat coğrafya bilimi maalesef Bosna Hersek’te gelişmiş ülkelerdeki gibi algılanmamakta ve bu bilimden gerektiği kadar faydalanılamamaktadır. Bu durumun oluşmasında Bosna hersek’teki güncel sorunlar karşısında mevcut coğrafya biliminin yeterince istifade ye açılammış olması ve daha da önemlisi ülkenin etnik yapısından ve hassasiyetinden dolayı coğrafya eğitimindeki milliyetçilik etkisinden kurtulamamış olmasının etkisi büyük olmuştur. Dolayısıyla Bosna Hersek’te üç ayrı etnik yapı olduğu için her bir yapı coğrafya eğitimini kendisine göre anlattığı için bir birlik sağlanamamaktadır. Coğrafya eğitiminin ülkedeki tüm ihtiyaçları karşılayacak duruma gelebilmesi için öğretim programlarından ders kitaplarına, araç-gereçlerden ders anlatım metotlarına, üniversite giriş sisteminden öğretmen yetiştirme programlarına, coğrafya ilmine yardımcı sivil toplum örgütlerinden resmi kuruluşlara kadar tüm sistemin baştan sona elden geçirilmesi ve yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

Tabiki böyle bir reforma girişmeden önce gelişmiş devletlerin eğitim sistemini, eğitim tarihini, yaşamış olduğu problemleri, bu problemlerin üstesinden nasıl geldiğini ve coğrafya eğitimini incelemek, bu ülkelerin eğitim sistemleri ile mukayese etmek, karşılıklı artı ve eksilerini belirleyip ondan sonra ne yapacaklarına karar verilmesi daha isabetli olacaktır. Yani sistemi yenilemek gerekir derken nitekim dünyanın en iyi ülkesi bile olsa başka bir topluma ait elbiseyi olduğu gibi Bosna Hersek’e giydirmek değil, gelişmiş ülkelerin ve Bosna Hersek’in eğitim sisteminin artı ve eksisini belirleyip en uygun modeli oluşturmanın gerekliliği üzerinde durmaktayız.

Gelişmiş ülkelerin çoğunda eğitim sistemlerindeki yetki ve mesuliyet eyalet ve bölgelere devredilmişken Bosna hersek’te birden fazla yönetimin ve etnik yapının

olmasına bağlı olarak yetki ve mesuliyet merkezle kantonlar arasında paylaştırılmıştır. Çünkü lke birden fazla etnik kimliklerden oluşan bir devlet yapısına sahip olduğu için merkezi yönetim kolay olmamaktadır. Dolayısıyla eğitimle ilgili birçok problem etnik karmaşa nedeniyle mlenememekte veya geç mlenmektedir

Gelişmiş ülkelerin çoğunda olduğu gibi Avrupa'nın merkezinde yer alan Bosna Hersek'te de modern eğitim müfredatı işlenmektedir. Coğrafya eğitiminde genel fiziki coğrafya konuları ağırlıklı olarak fen veya doğa bilimleri kapsamında öğretilmekte ve bu dersler, fiziki ortam, araç-gereçler, ders kitapları vs. açılardan gelişmiş ülkelerde olduğu gibi daha elverişli imkânlar içerisinde verilmektedir. Ancak Bosna Hersek'in etnik kimliği ve kantonlardan oluşan yapısı nedeni ile genel eğitim sistemindeki siyasi algılardan dolayı coğrafya eğitimi Türkiye 'dekinin aksine bir coğrafya dersi olarak algılanmaktan öte tarih dersi gibi ülkeyi yücelten milli bir hava oluşturduğu ve algılandığı için ğretmen ve öğrenciler tarafından ilgi ve hassasiyetle takip edilmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Bosna Hersek'teki orta ğretim eğitim sistemi ve coğrafya eğitimi, mülakat, gözlem, istatistik, literatür tarama gibi birçok araştırma yöntemi kullanarak tüm yönleri ile araştırılmış sonra bu ülkenin sistemi detaylıca incelenmiştir. Çalışmanın sonunda Bosna Hersek'te nelerin yapılıp nelerin yapılmaması gerektiğini ihtiva eden bilgiler sonuç ve öneriler kısmında dile getirilmiş, bu sorunları aşmada birinci dereceden yetkili ve sorumlular başta olmak bütün ilgililerin takdirine sunulmuştur.

ABSTRACT

SECONDARY EDUCATION LEVEL GEOGRAPHY in the BOSNIA AND HERZEGOVINA

In today when the world has become a global village, the science of geography with its high technology tools and methods offers many great amenities to humanity in many areas of life. All the information, needed to be solved the problem, which is arising from the use of resources, consists of thanks to geography. However, unfortunately, in Bosnia and Herzegovina the science of geography is not perceived such as in developed countries, and they cannot benefit from this science as much as necessary. In the formation of this situation lies that existing science of geography could not be opened enough to be exploited in the face of the current problems, and more importantly, the impact that the country could not be saved from the effects of nationalism in education of the geography due to the country's ethnic structure and sensitivity, has been huge. Therefore, because Bosnia and Herzegovina has three separate ethnic compositions and each structure is described in geography education according to their right, a unity in the country cannot be provided. In order to come to meet all the requirements of geography education in the country, from education program to course books, tools, method of lectures, entrance system, teacher training programs, the science of geography, non-governmental organizations, government agencies, the entire system from start to finish have to be overhauled and re-formed. Of course, before embarking such a reform the advanced states' education system, educational history, experienced problems, how to overcome with these problems, and the geography education should be examined by comparing with these countries' education system and determining mutual pros and cons. After these analyses, it will be more accurately to decide what to do for these problems. In other words, while we say that system will need to renew, even if it is the best country of the world, it does not mean that the dress of the other society's should be wore as well as Bosnia and Herzegovina, but it means that it is necessary to determine the pros and cons of advanced countries and Bosnia and Herzegovina's education system and create the most appropriate model for it. While in most developed countries in the education system authority and responsibility was delegated to provincial and district, the authority and responsibility was shared between the cantons and centering due to fact that Bosnia and Herzegovina has more than one management and ethnic structure.

Indeed, the country has a government structure, composed of multiple ethnic identities; it is not easy for the central government. Hence, many problems related to education cannot be resolved or late solutions are resolved because of the ethnic turmoil. As in most developed countries, in Bosnia and Herzegovina, located in the center of Europe, modern educational curriculum is being processed. In geography education, the general physical geography matters are mainly taught within the scope of science or the natural sciences, and those courses are taught inside of more favorable opportunities as in developed countries which are provided in terms of physical environment, equipments, textbooks, etc. Nevertheless, by reason of Bosnia and Herzegovina's ethnic identity and the canton consisting of the structure, and the political perception in the general education system, the geography education contrary to Turkey is not perceived as a geography lesson but it is perceived such as history lessons, which glorify the country and create a national air. Hence, teachers and students with interest and sensitivity are following the geography lessons. In this study, first secondary education system and geography education in Bosnia and Herzegovina has been investigated in detail by using research methods such as interviews, observations, statistics, and literature, and then all aspects of this country's system has been examined. At the end of the study, the information, containing what should be done or not in Bosnia and Herzegovina, has been voiced in the results and suggestions, to overcome with these problems, the first degree competent and responsible in the lead, were presented to the admiration of all concerned.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar.....	ix
ŞEKİLLER.....	x
KISALTMALAR.....	xi
I.GİRİŞ.....	1
II.PROBLEM DURUMU.....	5
2.1.Problem Durumu.....	5
2.2.Araştırmanın Amacı.....	6
2.3.Araştırmanın Önemi.....	7
2.4.Varsayımlar.....	8
2.5.Sınırlılıklar.....	9
2.6. Tanımlar.....	9
III.METODOLOJİ.....	10
3.1.Araştırmanın Niteliği.....	10
3.2.Araştırmanın Yöntemi.....	10
3.3. Evren ve Örneklem.....	10
3.4.Veri toplama Araçları.....	10
3.5.Verilerin Toplanması.....	11
3.6.Verilerin Analizi.....	12
IV.EĞİTİM.....	13
4.1. Eğitim.....	13
4.1.1.Formal Eğitim.....	13
4.1.1.1. Örgün Eğitim.....	14

4.1.1.2. Yaygın Eğitim.....	14
4.1.1.3. Algın Eğitim.....	14
4.1.2. İnformal Eğitim.....	15
4.2. Eğitim Sistemi.....	15
4.3. Mukayeseli Eğitim.....	16
4.3.1.Doğal Faktörler.....	17
4.3.2. Beşeri Faktörler.....	17
4.3.2.1. Demografik faktörler.....	17
4.3.2.2. Irk Faktörü.....	18
4.3.2.3. Din ve İnancılar Faktörü.....	18
4.3.2.4. Dil faktörü.....	18
4.3.2.5. Siyasi Faktörler.....	18
4.3.2.6. Ekonomik Faktörler.....	19
V.BOSNA HERSEK’İN COĞRAFI VE TARİHSEL ÖZELLİKLERİ.....	20
5.1. Bosna-Hersek'in Jeostratejik Konumu.....	20
5.2.Bosna Hersek’in Tarihi Süreci	21
5.2.1. Bosna-Hersek’in Eski Çağlar dönemi.....	21
5.2.2. Bosna-Hersek’in Ortaçağ dönemi.....	22
5.2.3. Bosna-Hersek’in Osmanlı Devleti dönemi.....	24
5.2.4. Osmanlı Devletinde Gerileme ve İsyancılar Dönemi.....	26
5.2.5. Osmanlı Devletinde Bosna-Hersek'in İşgali ve Kaybedilişi.....	27
5.2.6. Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu İdaresi Dönemi.....	30
5.2.7. Yugoslavya Devletinin Kurulması ve Bosna-Hersek.....	32
5.2.7.1. Yugoslavya Krallığı Dönemi.....	32
5.2.7.2. Savaş Yılları ve İkinci Yugoslavya Dönemi.....	34
5.2.8. Yugoslavya Federasyonunun Dağılıma Süreci.....	38

5.2.9. Bosna-Hersek'in Bağımsızlık Kararı.....	38
5.2.10. Bosna Hersek'te Savaş Yılları.....	41
5.2.11. Kimlik Olarak Bosna Müslümanlığı.....	45
5.3.Bosna Hersek'in Siyasi ve İdari Yapısı.....	46
5.3.1.Siyasi Yapı.....	46
5.3.1.1.Bosna Hersek Devleti şu kurumlardan oluşmaktadır.....	50
5.3.2. İdari Yapı.....	52
5.3.2.1. Bosna-Hersek Federasyonu (BHF) Kurumları.....	52
5.3.2.2. Sırp Cumhuriyeti Kurumları (Republika Sırpska -RS).....	54
5.3.2.3. Brcko Bölgesi.....	54
5.4. Etnik Yapı.....	56
5.5. Fiziki Yapı.....	57
5.6. İklimi.....	58
VI.BOSNA HERSEK'İN EĞİTİM SİSTEMİ.....	61
6.1. Bosna Hersek'in Eğitim Politikası.....	61
6.2. Bosna Hersek'te Eğitim Sisteminin Tarihi Gelişimi.....	61
6.3. Bosna Hersek'te Eğitim Sisteminin Genel Yapısı.....	68
6.4. Bosna Hersek'te Eğitim Bakanlığı.....	70
6.5.Bosna Hersek Okullarında Sınav ve Değerlendirmeler.....	71
6.6. Bosna Hersek'te Okul, Öğrenci ve Velilerin Hak ve Sorumlulukları.....	72
6.7. Bosna Hersek'te Okul Sistemi ve Yapısı.....	74
6.7.1. Okul öncesi Eğitim.....	75
6.7.2. İlköğretim Kademesi.....	76
6.7.3. Ortaöğretim Kademesi.....	78
6.7.4. Yüksek öğretim Kademesi.....	81
6.8. Bosna Hersek Eğitim Sisteminde Öğretmenlik.....	83

VII.BOSNA HERSEK’TE COĞRAFYA EĞİTİMİ.....	84
7.1. Bosna Hersek’te Coğrafya Eğitiminin Önemi.....	84
7.2. Bosna-Hersek’te coğrafya eğitiminin amacı.....	84
7.3. Coğrafya eğitimi geliştirmek için yapılan çalışmalar.....	85
7.4. Bosna-Hersek’te Coğrafya Eğitim programları.....	85
7.5. Bosna-Hersek’te Coğrafya ders kitapları.....	87
7.6. Coğrafya Eğitiminde araç gereçler.....	93
7.6.1. Eğitim, Laboratuar Setleri, Video ve CD ler.....	95
7.6.2. Harita ve Panolar.....	96
7.6.3. Maket ve Modeller.....	97
7.6.4. Bilgisayar ve İnternet.....	99
VIII.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
9.1. Sonuç.....	99
9.2. Öneriler.....	101
KAYNAKLAR.....	103

TABLÖLAR

Tablo 1: Bosna Hersek 'te Not Sistemi.....	71
--	----

ŞEKİLLER

Şekil 1: Bosna Hersek devletinin Konumu.....	47
Şekil 2: Bosna Hersek devletinin idari bölünüş haritası.....	48
Şekil 3: Bosna Hersek devletinin önemli şehirleri	48
Şekil 4: Bosna Hersek Federasyonunun Kantonları.....	54
Şekil 5: Bosna Hersek'te Etnik Dağılımının Gösterildiği Harita.....	57
Şekil 6: Bosna Hersek'te Nüfusun Dağılımının Gösterildiği Harita.....	58
Şekil 7: Osmanlı Devleti Döneminde kurulmuş Elçi İbrahim Paşa Medresesi.....	66
Şekil 8: Sarajevo College Diploması (Matorska Svjedodzba).....	78
Şekil 9: Sarayova'da Gımnazija Selimovic(Selimovic Lisesi) Öğretmenleri.....	80
Şekil 10: Sarayova'da Gımnazija Selimovic Öğretmenler Odası.....	81
Şekil 11: Bosna hersek'te Lise 1. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Kapağı...89	
Şekil 12: Bosna hersek'te Lise 1. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Konular..90	
Şekil 13: Bosna hersek'te Lise 2. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Kapağı...90	
Şekil 14: Bosna hersek'te Lise2. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabı Konuları.....91	
Şekil 15: Bosna hersek'te Lise3. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Kapağı...91	
Şekil 16: Bosna hersek'te Lise3. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabı Konuları.....92	
Şekil 17: Bosna hersek'te Lise4. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Kapağı...92	
Şekil 18: Bosna hersek'te Lise3. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabı Konuları.....93	
Şekil 19: Bosna Hersek'te coğrafya dersinden görünüm.....	94
Şekil 20: Sarayova'da bir lisede coğrafya laboratuarın tabelası ve panosu.....	95
Şekil 21: Sarayova'da bir coğrafya dersinden görünüm.....	96
Şekil 22: Sarayova'da sınıf duvar haritaları.....	96
Şekil 23: Sarayova'da coğrafya sınıfında kabartılmış ve ışıklandırılmış bir duvar haritası.....	97
Şekil 24: Sarayova'da coğrafya sınıfında öğrenciler tarafından hazırlanmış Bosna Hersek'in kantonlarını gösteren haritası.....	97

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AVNOJ	: Yugoslav Ulusal Kurtuluş Antifaşist Konseyi
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
CARD	: İstikrar, Kalkınma, Gelişme ve Yeniden İnşa Yardımı
DB	: Dünya Bankası
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
EBRD	: Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası
EC	: Avrupa Komisyonu
ESI	: European Stability Initiative
EUFOR	: Avrupa Birliği Gücü
EUMP	: Avrupa Birliği Polis Misyonu
FBIH	: Bosna Hersek Federasyonu
FIPA	: Dış Yatırım Tanıtım Ajansı
FOSS	: FBIH İstihbarat Örgütü
FRY	: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
GFA	: Genel Çerçeve Antlaşması
HDZ	: Hırvat Demokratik Birliği
ICG	: Uluslararası Kriz Grubu
IFIMES	: Uluslararası Ortadoğu ve Balkan Çalışmaları Enstitüsü
IFOR	: Uygulama Gücü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPTF	: Uluslararası Polis Gücü
JIRD	: Journal of International Relations and Developments
JNA	: Yugoslav Ulusal Ordusu
KFOR	: Kosova Gücü
KM	: Konvertibil Mark
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
OBS	: RS İstihbarat Örgütü
OHR	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OSA	: Bosna-Hersek Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilcilik Ofisi

PIC	: Bosna Hersek İstihbarat ve Güvenlik Servisi
RFE/RL	: Barışı Uygulama Konseyi
SAA	: Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti
SAP	: İstikrar ve Ortaklık Anlaşması
TİKA	: Bosna Hersek İstikrar Gücü
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalınma Programı
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Misyonu
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Barış Uygulama Gücü
USAID	: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı
WEU	: Batı Avrupa Birliği

BÖLÜM I

GİRİŞ

Coğrafya ilminin adı bir eski çağ düşünür ve matematikçisi olan Eratosthenes (MÖ 275–195) tarafından verilmiştir. Yaklaşık MÖ. 3. yüzyılda yaşayan ve ünlü İskenderiye Coğrafya Ekolünün kurucusu olan bu gezgin, hesaplama sonuçlarını topladığı seyahatname türünden eserini Geographé (coğrafyaya dair) diye adlandırmıştır. Böylece de coğrafya ilminin adı daha MÖ. 3 yüzyılda, günümüz bilimler sistematigindeki yerini almıştır (Doğanay 1999).

Günümüz çağdaş coğrafya anlayışıyla coğrafyayı tanımlayacak olursak: Coğrafya fiziki ve beşeri olayları ve bu olaylar arasındaki ilişkileri tüm yönleriyle sebep sonuç ve dağılış ilkesine göre inceleyen ulaştığı sonuçları insanlığın hizmetine sunan, yani insanlara kâinatı tanıtırken onu en verimli şekilde nasıl kullanması gerektiğini ve bu esnada çevresini nasıl koruması gerektiğini öğreten bilim dalıdır.

Bugün gelişmiş başlıca yerbilimleri arasında bulunan jeoloji, jeodezi, jeofizik, botanik, gökbilimleri, gibi ilimler, düşünce temelleri olarak önce eskiçağ filozoflarının düşüncelerinde oluşmuş, uzun yıllar coğrafi fikirler arasında işlenmiş ve yaklaşık 19. yüzyıl içerisinde bağımsız bilimler durumuna gelmeye başlamışlardır. Bir diğer ifade ile bunların, coğrafi düşünceden doğduklarını söylemek pek de yanlış olmaz (Doğanay, 1999).

Coğrafya eğitimi, yeryüzünün özellikle üstünde meydana gelen fiziki olayları ve bu olayların insan faaliyetlerine olan etkilerini incelemektedir. Bu faaliyetler beşeri ve ekonomik olarak sınıflandırılabilir. Coğrafya eğitiminin özü dünyadaki fiziki olaylar ve bunların insan yaşamına etkisi konusunda coğrafi bilinç oluşturmaktadır. Coğrafya denildiğinde aklımıza neler gelir? Aslında her şey coğrafyanın konusunu oluşturur (Alkan, 1997; Doğanay,2002).

Öncelikle dünyanın oluşumu, uzay, dünyanın şekli, buna bağlı olarak meydana gelen birçok olay, iklimlerin oluşumu, dünyanın dağılışı, yeryüzü şekillerinin oluşumu ve dağılışı, nüfus ve yerleşme yani insan ve onun yaşadığı ortam, tarım, sanayi, ulaşım, ticaret, hayvancılık v.s gibi çok sayıda konu sıralanabilir.

Coğrafya eğitimi insanlara yaşadığı çevreyi, içinde bulunduğu yerin özelliklerini daha sonra dünyayı öğretmelidir. Bunun için coğrafyayı hayatın içerisinde örneklemek gerekir. Ya da zaten hayatın içerisinde olan unsurları ön plana çıkarmak gerekir. Coğrafya eğitimi için can alıcı unsurlardan bir tanesi de sadelik, açıklık ve karmaşadan uzaklıktır. Etkin ve kalıcı öğretim için karışıklıktan uzak durulmalıdır.

Gitgide küresel bir köy haline gelen dünyamızda her alanda ilerlemeler kaydedilmiş, Milletler arası rekabet azami derecede ivme kazanmıştır. Bu yarışta kalburun üstünde kalmayı hedefleyen devletlerden kimi bilime ağırlık verirken kimi askeri güce ağırlık vermekte kimi de siyasi manevralarla bu kulvar da koşturmaktadır. Fakat günümüzde bu yarışın önde gidenlerine bakacak olursak, bu devletlerin yukarıda bahsedilen alanların hepsine el atan ve hepsine gereği kadar ağırlık veren ve bunları bir bütün halinde takip eden devletler olduğunu görmekteyiz.

Aynı zamanda bu öğelerin merkezine de bilimi oturttuklarını söylemek mümkündür. Örneğin: Bu ülkeler gerektiğinde askeri alanda, gerektiğinde siyasi alanda ve gerektiğinde ise ticaret vb alanlarda bilimden faydalanmaktadırlar. Bu ülkelerde bilim anlayışı tam olarak oturduğundan çöpçüsünden belediye başkanına, çiftçisinden başbakanına kadar insanların çoğu bilime değer vermekte ve bilim adamlarının sözlerine itibar etmekte ve gereğini yapmaktadırlar. Örneğin gelişmiş Avrupa ülkelerinde çiftçilerin çoğu bilim adamlarını dinleyip, hava durumu vb gelişmeleri takip edip çalışmalarını bu veriler ışığında yürütürken ülkemizde çiftçilerimizin çoğu hala ziraat mühendislerini dinlememekte ve gelişmeleri takip etmemektedir. Hatta insanlarımızın çoğu küresel ısınma gibi bir tehlikenin bile farkına henüz varamamış durumdadır su israfı yapmaktalar ve yeraltı suyunu sorumsuzca kullanmaktadırlar.

Dolayısıyla barajlar boşalmakta, taban suyu seviyesi gitgide alçalmakta ve tarlalar çoraklaşmaktadır. Bundan da daha vahimi yetkililerin bile bir kısmının tehlikenin farkına varamamış olmaları veya varsa bile tedbir alma konusunda olan ihmalleridir.

Bütün bunlara bakıldığında toplum hayatının sekteye uğramaması, bir milletin dimdik ayakta durabilmesi ve insanlığın mutluluk içinde asırlarca yaşayabilmesi için çevresini tanımasının ve bu bilimin ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda bilim dalları arasında köprü bilimlerden biri olan Coğrafya ilminin önemi ise tartışılmazdır.

Yalnız dikkat edilecek nokta şu ki, 3. dünya ülkelerinden tutun uzay çağını yaşayan ülkelerin coğrafyacılarına varıncaya kadar herkes coğrafya ilminin ne kadar önemli olduğundan ısrarla bahsetmekte, hatta biraz coğrafya bilgisi olan diğer meslek gruplarından olan insanlar da bundan bahsetmektedir. Fakat her konuda insanı doğrudan ilgilendiren bu bilim insanlara ne kadar öğretiliyor? Bu sorunun cevabını da yine ülkelerin gelişmişlik düzeyine bakarak verilebilir.

Gelişmiş ülkelerde orta öğretim düzeyinde bile gayet önemli bilgiler kavratılırken, geri kalmış ülkelerde ise coğrafya, başkent, dağ, nehir ismi ezberlemekten ibaret bir bilim olarak telakki edilmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde diğer meslek gruplarına mensup insanlar (mühendis, asker vs.) bile üst düzey coğrafi bilgi ve teknoloji gerektiren coğrafi bilgi sistemleriyle çalışırken geri kalmış ülkelerin coğrafyacıları bile coğrafi bilgi sistemlerinden habersiz kalmakta bu ülkelerde mühendis vb. meslek grupları ise coğrafyanın C sini bile bilmemektedir. Geri kalmış ülkelerdeki bu durumun birçok sebebi varken yine en önemli sebebi coğrafya eğitiminin yetersiz oluşudur. Elbette bu ülkelerin maddi imkânlarının kısıtlı olduğu aşikâr ama bu durum yukarıdaki eksikliği örtmek için yeterli bir sebep değildir. Çünkü bu eğitim ve teknoloji eksikliğinin farkında olan idealist akademisyenler ve öğretmenler, bir yolunu bulup bireysel çabalarla bu problemleri aşmaya çalışmakta, bu işin sıkıntısını hissetmekte yetiştirdiği öğrencisini ise bu fikir alt yapısıyla yetiştirmektedir.

Bu sayede bu problemler kısa vadede hallolmazsa da uzun vadede çözülmüş olacaktır. Örneğin orta öğretimde coğrafya ilminin gerektirdiği bakış açısını az da olsa kazanmış bir mühendis veya belediye başkanı coğrafyadan bihaber olanlarla kıyaslanamayacak kadar farklı olacaktır. Bu farkı biraz daha müşahhaslaştıracak olursak;

Doğadan azami faydalanma açısından coğrafya bilen bir mühendis ile bilmeyen bir olamaz. Coğrafya bilen bir mühendis yaptığı binada, arabada, makinede doğal şartların etkisini dikkate almakla maksimum verimin en temel şartını yerine getirmiş olur.

Afetlere karşı korunmada ise orta öğretim düzeyinde coğrafya eğitimini tam almış bir toplumla diğeri kıyaslanamayacaktır. Çünkü coğrafya eğitimini almış bir halk doğayı bildiği için doğal olayların afete dönüşmemesi için elinden geleni yapar, Yöneticiler de gerekeni yapmayı uyarır veya engeller. Dolayısıyla toplumun milli servetinin zarar görmesi, halkın zarar görmesi engellenmiş olur.

Yine yaşadığı çevrenin niteliklerini bilen bir toplum olağan üstü bir durumda nasıl davranacağını bildiği için bu toplumun sivil savunma refleksi de güçlü olacaktır.

Milli savunmada ise yine coğrafya ilmine hakim bir askerin muzaffer olması kuvvetle muhtemeldir. Tarihin çeşitli sayfalarına bakacak olursak bu gerçeği tasdik eden onlarca olayın tekerrür ettiğini müşahade etmekteyiz. Örneğin; ikinci Viyana bozgununun temel sebeplerinden biri de yörenin iklim şartları ve toprak yapısını yeterince bilmemek olduğunu görmekteyiz.

Kısaca doğa ve beşere hakim olmanın yegane şartı hakim olacağın öğeleri (doğayı ve beşeri) iyi bilmektir. Tarihten bugüne büyük devletlerin belli bir coğrafi birikime sahip olduğunu bilmekteyiz. Piri Reis'in ilk detaylı dünya haritasını çizdiği dönemin Osmanlı'nın en ihtişamlı dönemiyle örtüşmesi bu gerçeği tasdik eden önemli işaretlerden biridir. Ayrıca coğrafi keşiflerin ve ardından dünyaya hakim olma hareketlerinin odak noktasında İngiliz Kraliyet Coğrafya Enstitüsü'nün olması bu gerçeği teyit eden diğer bir husustur. Günümüzde ise dünya hâkimiyetine soyunmuş devletlerin onlarca kurum ve kuruluşlarında doğal ve beşeri alanda birçok coğrafi olgu derinlemesine analiz edilmekte ve elde edilen veriler toplumların menfaatleri adına kullanılmaktadır.

Bütün bu gerçekler göz önüne alındığında coğrafya eğitiminin ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Özellikle toplumun etkin kesimi kesinlikle orta öğretimden geçtiğine göre orta öğretim coğrafya eğitiminin daha da önemli olduğunu görmekteyiz.

Balkanlar, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının Doğu Akdeniz'de kesiştiği bir bölgede yer alması sebebiyle jeostratejik bir öneme sahiptir. Bölge; tarihsel gelişmeler sonucu oldukça karmaşık bir etnik çoğulculuğu, dil ve din farklılıklarını içeren bir konuma sahip olmuştur. Balkanlarda tarih boyunca İslam, Hristiyan ve Yahudi dünyalarının birleştiği farklı kültürler bir arada yaşamıştır.

Balkanlar coğrafyası her iki dünya savaşının çıkışında kıvılcımın ilk ateşlendiği yer olması ile tarihte olduğu kadar günümüzde ve gelecekte de önemini sürdürecektir. Son on yıl içinde Balkanlarda yaşanan gelişmeler Avrupa kıtasının istikrarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bölge istikrarını etkileyen en önemli unsurlardan birisi olan etnik milliyetçiliğin tarihte hoşgörünün hâkim olduğu bir ülkeyi nerelere getirebileceğinin ve Batılı devletlerin bölgeye istikrar getirme

maksadıyla dikte ettikleri politikaları anlamının en somut yolu Bosna-Hersek'i incelemektir.

Bu araştırma bu faktörlerin önemine binaen, bir Avrupa ülkesi olan Bosna Hersek'teki orta öğretim coğrafya eğitimini, Türkiye'deki orta öğretim coğrafya eğitimini, sonuç ve önerileri ihtiva etmektedir. Böylece iki ülkenin de orta öğretim coğrafya eğitimi incelenip artı ve eksileri karşılaştırılıp Orta öğretim coğrafya önemli katkılarda bulunmak hedeflenmiştir.

BÖLÜM II

PROBLEM DURUMU

2.1. PROBLEM DURUMU

Tarihten bugüne çevreden maksimum faydalanmanın, ona hakim olmanın, Gelişmiş bir toplum olmanın değişmez temel şartı insanın yaşadığı çevreyi bilmesi ve kavramasıdır. Bunun için de en temel şart ilköğretimden üniversiteye ideal bir coğrafya eğitimidir. İdeal bir coğrafya eğitiminden kasıt Orta öğretim düzeyinde temel coğrafya eğitimini aldıktan sonra herkes en az kendi mesleğinin gerektirdiği kadar coğrafya eğitimi almasıdır. Dolayısıyla temel teşkil etmesi açısından orta öğretim coğrafya eğitiminin önemi tartışılmazdır.

Yakın tarihinde savaştan çıkmış ve aynı zamanda bir Avrupa ülkesi olan Bosna Hersek'in orta öğretim coğrafya eğitimini birçok yönü ile ele almamız gerekmektedir. Çünkü birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Bosna Hersek'tede oturmuş ve bütün şehirleri itibari ile okullaşmış bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Bosna Hersek'te Orta öğretim coğrafya eğitiminde uygulanan müfredat ta karşılaşılan aksaklıklar, coğrafya laboratuvarlarının ülke genelindeki durumu ve uygulanabilirliği, coğrafya derslerinde modern araç ve gereçlerin kullanılma durumu, coğrafya eğitiminde yaşanan sıkıntı ve imkânsızlıklar, Bosna Hersek'te uygulanan coğrafya eğitiminin ulusal standartların neresinde olduğu, öğrencilere hangi coğrafi beceri ve yetenekleri kazandırdığı, Bosna Hersek'te ortaöğretim müfredatının şehirlere göre durumu ve coğrafya eğitiminde kullanılan kitaplar başlıca araştırma alanlarımızı oluşturmaktadır.

2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada 20. yüzyıla kadar Osmanlı devleti sınırları içerisinde iken 20. Yüzyılda ayrılarak Yugoslavya devleti içerisinde bulunup günümüzde ayrı bir devlet olarak Balkanlarda kurulan Bosna Hersek'te toplumun günümüz ve gelecekteki tüm ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, tüm yönleri ile etkin ve çağdaş bir coğrafya eğitim sistemine sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Genel olarak bu çalışmada

Bosna Hersek'teki coğrafya eğitim sistemi ile ilgili cevaplara aranacak sorular aşağıda sıralanmıştır.

1. Eğitim sisteminin genel temel özellikleri nelerdir?
2. Devletin ve yerel yönetimlerin eğitim sistemi üzerindeki kontrolleri nasıldır?
3. Genel olarak okulların yapısı ve fiziki ortamları nasıldır?
4. Coğrafya bilimi ve eğitimi toplumsal olarak nasıl algılanmaktadır?
5. Orta eğitimde kullanılan coğrafya eğitim programlarının özellikleri nelerdir?
6. Ortaöğretimde sınıflara göre verilen coğrafya dersleri nelerdir?
7. Okutulan coğrafya derslerinin içerikleri nelerdir?
8. Orta eğitimde öğretilen coğrafya konuları nelerdir?
9. Coğrafya öğretmenlerinin yetiştirilmesi nasıl olmaktadır?
10. Coğrafya eğitiminde kullanılan ders kitaplarının içerik ve şekil olarak özellikleri nelerdir?
11. Coğrafya eğitiminde kullanılan araç-gereçler ve özellikleri nelerdir?
12. Coğrafya eğitiminde hangi metotlar kullanılmaktadır?
13. Coğrafya eğitiminde hangi problemler yaşanmaktadır?
14. Coğrafya eğitiminin geliştirilmesi için neler yapılmaktadır?

Bu araştırmanın amacı Bosna Hersek'te uygulanan coğrafya eğitimi ve eğitim tekniklerini inceleyerek bu ülkede ki orta eğitim coğrafya eğitimine ışık tutmak.

2.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, Bosna Hersek'te Ortaöğretim Coğrafya eğitimi adına neler yapılıyor araştırmak, coğrafya eğitim sisteminin de artı ve eksilerini belirlemek ve uygulanabilir bir sonuca ulaşmaktır. Bu bağlamda şu konular masaya yatırılıp çözüm ve öneriler sunulacaktır:

1. Coğrafya eğitiminin gelişmesi önünde yer alan en önemli engeller
2. Etkin bir coğrafya eğitimi için ülkenin sahip olması gerektiği yapı

3. Coğrafya eğitiminde eğitim programlarının geliştirilmesi için yapılması ve dikkat edilmesi gereken hususlar
4. Okutulan coğrafya derslerinin nitelik ve nicelik olarak yeterlilikleri ve geliştirilmeleri
5. Coğrafya eğitiminin, toplumun tüm ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, başarılı olabilmesi için gerekli fiziki şartların tespiti
6. Coğrafya eğitiminde kullanılan ders kitaplarının geliştirilmesi için nelerin yapılması gerektiği
7. Coğrafya eğitiminde ne gibi araç-gereçlerin kullanılması ve bunların hazırlanması için nelerin yapılması gerektiği
8. Öğrenci başarısını ve derse motivasyonunu sağlayıcı ders anlatım metot ve tekniklerinin nasıl olması gerektiği
9. Coğrafya öğretmenlerinin branş ve mesleki alanda gelişmelerini sağlamak için nelerin yapılması gerektiği
10. Bu çalışma bu ülke ile ilgili bundan sonraki çalışmalara da ışık tutması açısından önemlidir.

2.4. VARSAYIMLAR

Bu araştırmada,

- Bosna Hersek'te orta eğitim düzeyindeki çeşitli okullarda gerçekleştirilen mülakatlarda öğretmen ve öğrencilerin sorulara doğru bilgi verdikleri
- Bosna Hersek'te ülke, ve okul düzeyinde çeşitli resmi daireler, üniversitelerin ilgili birimleri ve okullara gönderilen e-postalara verilen cevapların doğru oldukları
- Veri toplama araç ve yöntemlerinin araştırmanın amacına uygun bilgileri toplayabilecek geçerlilik ve güvenilirliği taşıdığı
- Şehirlere göre eğitim sistemi, eğitim programları, ders kitapları ve diğer yardımcı araç ve gereçler değişmiş olsa da, Bosna Hersek bütününde ele alınmamakla birlikte örneklemin genel olarak evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Kullanılan araç teknik ve yöntemlerin araştırmanın kapsamına ve amacına uygun olduğu

- Veri toplamak maksadıyla kullanılan araçların geçerlilik ve güvenilirlikleri konusunda yapılan çalışmaların sonuçlarının anlamlı olduğu varsayılmaktadır.

2.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma sonuçları,

- 2009–2010 Eğitim yılı ile sınırlıdır,
- Anket uygulaması Bosna Hersek Sareyova'daki bazı okullarla sınırlıdır.
- Elde edilen bilgiler Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminde okullarda okutulan ders kitapları, yardımcı malzemeler, araç gereçler, okul fiziki ortamı, ödevler, projeler, sınavlar{sözlü, yazılı}ve değerlendirmelerinden elde edilen bilgilerden olduğu gibi öğrenci ve öğretmenlere yönelik yapılan mülakatlarla sınırlıdır.

2.6. TANIMLAR

- Eğitim: Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü'nde, insanın kendisi ya da başkaları üzerinde bilinçli olarak istenen davranış değişikliklerini yapmak üzere etkide bulunması süreci olarak tanımlanmaktadır
- Eğitim: Öğrenmenin gerçekleşmesi ve istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür
- Coğrafya: Yeryüzündeki doğal, beşeri ve ekonomik olayları tanımlayan, bu olayların insan ve çevre ile ilişkisini kuran ve bu olayların dünya üzerindeki dağılışını sebep-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bilim dalıdır.

BÖLÜM III

METODOLOJİ

3.1.ARAŞTIRMANIN NİTELİĞİ

Bu çalışma Bosna Hersek'teki coğrafya anlayışını, ortaöğretim coğrafya eğitiminde gelinen seviyeyi sentezlemek, varılan sonuç ve üretilen önerilerle ortaöğretim coğrafya eğitimine ışık tutma amacıyla yapılacaktır.

3.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın konusuna ve amacına uygun olarak nicel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu, nitel araştırma tekniklerinden gözlem ve görüşme tekniği kullanılacaktır.

3.3. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini coğrafya öğretmenleri, öğrenciler, eğitim yöntemleri, eğitim ortamı ve bunlara etki eden faktörler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Bosna Hersek'te Sareyova ve Mostar şehirleri orta eğitim kurumlarında görevli coğrafya öğretmenleri, öğrenciler oluşturur. Bu amaçla sahadaki orta eğitim kurumlarında görevli öğretmenler öğrenciler ve yöneticilerle mülakat ve görüşmeler yapılacaktır.

3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada verilerin toplanması için literatür taraması yapıldıktan sonra bu konu ile ilgili bilgi sahibi olan eğitim üyelerinin görüşlerinden de yararlanılarak öğretmen, Öğrenci ve İdareciler, coğrafya öğretmenleri ile yapılacak mülakatlar ve yerinde yapılacak gözlemlerde araştırma için önemlidir. Bununla birlikte üniversitelerin eğitim bilimleri dergileri, eğitimde yeni teknik ve yöntemlerle ilgili çıkan kitaplar, broşür ve afişlerden, özel okul ve dershanelerin kaynaklarından, Bosna Hersek

Eğitim Müdürlüğü ve eğitimle ilgili kurumların veri ve raporlarından faydalanılacaktır.

3.5. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada kullanılan görüşme ve mülakatlar 2009–2010 eğitim öğretim yılı içinde yapılacaktır. Okul yöneticileri ile yapılacak ön görüşmelerden sonra belirlenen tarih ve saatlerde okullar tekrar ziyaret edilerek ve öğretmen ve öğrencilerle görüşmeler yapılacaktır.

Çalışmalarımın amacı ile ilgili önce okul yöneticilerine, öğretmenlere ve öğrencilere ayrı ayrı açıklamalar yapılacaktır. Gerektiğinde öğretmenin ve okul yönetiminin de izni alınarak derslere girilecektir.

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda geçerliliğin olabilmesi için nicel ve nitel verilerin beraber olarak değerlendirilmeye katılması gerekmektedir. Bu yüzden araştırma esnasında mülakat, gözlem, eriş testleri ve tutum ölçekleri kullanılacaktır.

Yapılan araştırma geleneksel yöntem ve yapılandırmacı yönteminin karşılaştırılmasına yönelik olacağı için süreç ve sonuç yani ürün değerlendirilmesi yapılacaktır.

Mülakat: Geçerli ve araştırmanın tam olarak doğru sonuçları yansıtabilmesi için süreçlerin incelenmesi gerekmektedir. Yapılandırmacı öğrenme modelinde ürün değil süreçlerin değerlendirilmesi daha ön planda olduğu için mülakat yapılması uygun görülmüştür. Mülakat, kaynak kişilerin ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak üzere iki kişi arasında serbest bilgi değişimi olarak tanımlanır.

Gözlem: Sosyal bilgiler alanında herhangi bir disiplinde yapılacak bir çalışmada fen bilimlerindeki gibi deney ve gözlemlerin kullanılması mümkün değildir. Bu sebeple yapılan çalışmaların nicel sonuçlara dayandırılması, araştırmacı tarafından yapılacak çalışmalara bağlı bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde gözlem, yani kaynak kişilerin tutumlarının araştırmacı tarafından nicel olarak ifade edilmesi, bilimsel açıdan önem arz etmektedir.

Anket: Anket belirli bir konu üzerinde araştırmacının hipotezine bağlı kalarak örnekleme oluşturan kişilere sistemli olarak sorular sorma işidir. Hazırlanacak anket soruları ile gözlem yada mülakatta elde edilememiş verilere ulaşılması

hedeflenmektedir. Ayrıca çalışma başında ve sonunda uygulanacak anketlerle öğrencilerin coğrafya dersine karşı mevcut tutumları tesbit edilerek çalışma sonunda tutumlarında herhangi bir değişiklik olup olmadığı belirlenmeye çalışılacaktır.

Elde edilen bulguların değerlendirilmesi sırasında başarı testleri, tutum ölçekleri kullanılarak sonuçların değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.6. VERİLERİN ANALİZİ

Veriler analiz edilirken nicel ve nitel veri toplama yöntemleri beraberce kullanılarak araştırmanın güvenilir olmasına özen gösterilecektir.

Betimsel Analiz:

Araştırmalarda elde edilen bulguların araştırmanın problemlerine yönelik olarak nelerin söylenebileceği ancak betimsel analiz yöntemiyle söylenebilir. Bu çalışmada elde edilen verilerin çalışmanın amacıyla belirlenen ilkeler doğrultusunda yorumlanarak kullanılacaktır. Yapılan yorumlar veri elde etme teknikleri ile toplanan nicel ve nitel verilerin değerlendirilmesi oluşturulacaktır. Bu aşamada güvenilirliği artırmak için çalışmada katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilecektir.

BÖLÜM IV

EĞİTİM

4.1. EĞİTİM

Günümüz toplumunda eğitim kavramı, insanlarda okul kavramını çağrıştırmaktadır. Ancak; okul, eğitimin sadece belli bir bölümünün verildiği ya da verilmeye çalışıldığı yerdir. Eğitimi, okulla sınırlamak mümkün değildir ve eğitim sadece okulda verilmez. Oysa eğitim; insanların yaşamları boyunca, diğer insanlardan ve bulundukları çevrelerden sürekli olarak etkilenmesi sonucu, öğrenme ve öğretme etkinliklerinden oluşan bir süreci içermektedir. İnsanlar; okulun dışında, aile, işyeri, arkadaş ortamı gibi farklı ortamlardan da eğitim alarak yetişmektedirler. Bu tip farklı ortamlarda da, insanların eğitilmesi, yetişmesi sağlanmaktadır. Bu yüzden bu ortamlar da göz ardı edilemez.

Eğitimin toplumsal açıdan tekâmülüne bakacak olursak, ilk insandan günümüze kadar "Toplumlar; tarımdan sanayiye, tekil toplumdan çoğulcu topluma, kapalı toplumdan açık topluma, monarşik ya da teokratik yönetim biçiminden demokratik yönetim biçimine, kapalı ekonomiden açık Pazar ekonomisine geçme" gibi farklı değişim süreçleri göstermişlerdir (Ünal ve Ada, 2000, s.6).

Kısaca eğitim, bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen yönde programlı veya geliş güzel bir şekilde değişme meydana getirme sürecidir. Bu duruma göre formal ve informal olarak ikiye ayrılır.

4.1.1. Formal Eğitim

Formal eğitim; belirli amaçlara ulaşmak için, önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde, planlı olarak yapılan ve öğretim yoluyla gerçekleştirilen eğitim ve öğretim şeklidir (Fidan, 1996, s.5)

Eğitim süreci, eğitim başlangıcından bitişine kadar özel bir çevre içinde kontrollü olarak yürütülür. Sürecin belli aşamalarında ve sonunda değerlendirme işlemi yer alır. Okullardaki, askeriyedeki, halk ve mesleki eğitim merkezlerindeki eğitim, formal eğitime en güzel örnektir (Fidan, 1996, s.8)

Formal eğitim, amacı ve biçimine göre; örgün, yaygın ve algın eğitim olmak üzere, genel olarak üç kategoriye ayrılmaktadır.

4.1.1.1. Örgün eğitim

Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, belirli amaçlara göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. (Türk 1999, s. 110)

Örgün eğitimde; hiyerarşik bir düzen bulunmaktadır. Okulöncesi öğretim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kademeleri; örgün eğitim sisteminin hiyerarşik düzenini oluşturmaktadır. Bu yüzden; bir alt kurumu tamamlamadan bir üst kuruma gitmek mümkün değildir. Zorunlu eğitim süresi dışında, isteğe bağlı olan örgün eğitim; okulöncesi öğretimden başlayarak yükseköğretimin sonuna kadar devam ettiğinden, bütün milletlerde, toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Okul çatısı altında yapılan bu eğitimin; planlı, programlı, sistemli, denetimli ve güdümlü bir yapıya sahip olması gerekmektedir.

Örgün eğitim; Türkiye'de ve birçok ülkede okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere 4 kademeyi kapsamaktadır.

4.1.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim; örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademelerden birinden ayrılmış olan bireylere yönelik olarak, bireylerin ilgi ve gereksinme duydukları alanda yapılan eğitimidir (Türk, 1999, s.110)

Bireyin öğrenme isteğini esas alan yaygın eğitime, hizmet içi eğitim seminerleri, halk eğitim merkezlerindeki bilgisayar, meslek veya sanat kursları gibi faaliyetler en güzel örnektir

4.1.1.3. Algın Eğitim

Hem formal hem de informal özellik taşıyan algın eğitim; geleneksel eğitim kurumları dışında, bireylere bilgi-beceri kazandıran kaynaklar vasıtasıyla gerçekleşmektedir (Ünal ve Ada, 1999, s.7).

Karşılıklı iletişimi ve etkileşimi esas alan algın eğitimin kaynakları olarak; radyo, televizyon, gazete, video, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarıyla, aile içi ve toplumsal ilişkileri değerlendirmek mümkündür.

4.1.2. İnfomal Eğitim

İnfomal eğitim, formal eğitimin dışındaki, belirli bir organizesi, amacı, sistemi, eğitimsel aktivitesi olmayan bir eğitim şeklidir ve yaşam içinde kendiliğinden oluşan bir süreci kapsamaktadır (Fidan, 1996, s.5).

Gözlem ve taklidi esas alan infomal eğitimin ortamına genellikle aile, sokak, işyeri, okul, kitle iletişim araçları gibi ortamlar örnek verilebilir.

4.2. EĞİTİM SİSTEMİ

Her toplum, fertlerine kendi varlığını sürdürecekt ve geliştirecek en uygun eğitimi vermek için, bir eğitim sistemi ihtiyacı içerisinde olmuştur ve bu gereksinimini giderebilmek için, kendi sosyal, politik, ekonomik ve kültürel şartlara göre, bir eğitim sistemi belirleyerek, bu eğitim sistemini uygulamaya koymuştur. Eğitim sistemlerinin uygulanması eğitim teorilerinin ve eğitim politikalarının da gelişmesini sağlamıştır. Böylece, eğitim alanında yapılan temel araştırma bulgularından da bütün toplumlar yararlanmıştır. Toplumsal, felsefi, psikolojik, ekonomik ve yönetsel temeller üzerine kurulmuş olan bir eğitim kurumu, toplumun her üyesi üzerinde önemli bir ölçüde ve güçlü bir şekilde etkisini gösterir. Bu eğitim kurumunun oluşturduğu en etkili toplumsal birim ise Eğitim Sistemi'dir (Başaran, 1984, s. 199).

Her toplumun kendine has bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Bir toplumun kültürel, sosyal, ekonomik özelliklerine ve değerlerine göre kurulan, şekillenen ve gelişen bir eğitim sistemi; o toplumun geçerli değerlerini ve eğitimden beklentilerini ortaya koymaktadır. Geçmişten günümüze kadar, sürekli olarak bir değişim süreci içerisinde olan toplumlar, bu beklentilerini karşılayabilmek için; eğitim sistemlerini de değiştirmek ve yenilemek çabası içerisinde olmuşlardır (Hesapçıoğlu, 1998, s.41)

Bu değişim ve yenilenme süreci; eğitimde izlenen politikaların sürekli değişmesini ve her toplumun kendi eğitim politikasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sürekli değişimle hep daha iyiyi arayan ve en iyiye ulaşmak isteyen toplumlar; eğitim reformlarının da ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Sonuçta; her toplumun kendine özgü bir eğitim sistemi ve sisteme göre de farklı politikaları vardır. Bazı eğitim sistemlerinde merkeziyetçi, bazılarında da sosyal sınıflara göre düzenlenen bir

politika izlenebilmektedir. Toplumların eğitim sistemlerinde izledikleri bu politikalar; eğitim sistemlerinin birbirine göre farklılıklarını ortaya koymaktadır.

4.3. MUKAYESELİ EĞİTİM

Karşılaştırmalı eğitim toplumlarda mevcut eğitim sistemlerinin artılarını eksilerini, bunların sebeplerini, diğer toplumlardaki benzer faktörlerle mukayese ederek belirleyen ve yorumlayan araştırma alanıdır.

Karşılaştırmalı eğitimle ilgili ilk çalışmalar, Marc Antoine Jullien'in 1817 yıllarında eğitim kurumları hakkında sistematik bilgiler toplamaya başlamıştır. M.A.Jullien'in yapmış olduğu çalışmayı kitaplaştırması, karşılaştırmalı eğitim alanındaki ilk tarihi belge olarak kabul edilmektedir. 19.yüzyılda Michael Sadler, 20.yüzyılda ise; I.L. Kandel, Nicholas Hans ve Robert Morent gibi isimler, karşılaştırmalı eğitimin öncüleri olmuşlardır (Tomal, 2004, s.23-24).

Karşılaştırmalı eğitim çalışmalarından faydalanabilmek için amaçlarını iyi bilmek gerekmektedir. Karşılaştırmalı eğitim amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

Eğitim sistemlerinin sorunlarına ve etkinliklerine ilişkin geçerli bilgiler elde etmek, yerel, ulusal ve uluslar arası bir konu olan eğitimde, bir dizi hipotezi, gerekli yöntem ve teknikleri, yorum için gerekli esasları ve sonuçları geliştirmek.

Eğitimde etkin olan etmenlerin, çeşitli ülkelerdeki gelişimini ve görünümünü inceleyerek, eğitim politikasının saptanmasına yardımcı olabilecek görüşleri kazandırmak. Bir ülkenin kendi eğitim sistemini geliştirebilmesi için kuramsal ve uygulamalı olarak katkıda bulunmak. Uluslararası anlayışa ve iletişime katkıda bulunmak, uluslararası gerginliği azaltmak.

Aynı zamanda karşılaştırmalı eğitimin, toplumların kültür ufkunu genişletmek, toplumlar arası gerginliği azaltmak, eğitimi bilim ve kültür süreci olarak zenginleştirmek, uluslararası anlayışa katkıda bulunmak ve ülkeler arasında dostluğa dayalı, açık bir iletişim kurmak gibi faydaları bulunmaktadır.

Karşılaştırmalı eğitimin; yaklaşık olarak, 200 yıllık bir temeli bulunmasına rağmen; karşılaştırmalı eğitim alanındaki bütün araştırmacılar tarafından kabul edilen bir kuram ve yöntem henüz geliştirilememiştir. Ancak; araştırmacılara yardımcı olan bazı ilkeler bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz;

Eğitimin çok karmaşık bir olgu olmasından dolayı, bir toplumun yaşantısı bütün yönleriyle (Doğal ve sosyal faktörler, tarih vs.) ele alınmalı ve incelenecek olan toplumun bu yönleriyle ilgili kaynaklar okunmalıdır.

Eğitim sistemlerini durgun bir yapı gibi değil, değişmeye hazır bir organizma gibi düşünmek gerekmektedir.

Analiz ve sınıflandırmalar da; neyin ne ile karşılaştırılacağı iyi belirlenmelidir. Yasa ile yasa, program ile program karşılaştırılmalıdır.

Yorumlarda; kişisel ilgiler (tarih, sosyoloji vs.) göz önüne alınabilmektedir.

Eğitim politikasına ilişkin incelemelere ilginin artmasından dolayı; inceleme çalışmasında, yetkili kişilerin kararlarını sınırlayan koşullar araştırılmalıdır.

Verileri bir tablo halinde vermek mümkünse, nitel verilerden yararlanılabilmektedir. Ancak; bu verilerin birbirine yakın tarihlerde olmasına dikkat etmek gerekmektedir (Türkoğlu, 1982, s.6).

Eğitim sistemlerinin karşılaştırılmasında; kapsamaları ve nitelikleri şekillendiren bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; doğal ve sosyal faktörler olmak üzere iki ana kategori altında incelenmektedir. Doğal faktörler, coğrafi faktörlerdir. Sosyal faktörler ise; demografik, ırk, dil, din, politik ve ekonomik faktörler olmak üzere, 6 alt kategoriye ayrılmaktadır (Ültanır, 1994, s.64).

4.3.1. Doğal Faktörler

Ülkelerin coğrafi koşullara göre yerleşme bölgelerinin durumu, iklim koşulları, ulaşım vb. olanaklar, eğitim sistemlerine etki etmektedir. Hatta doğal faktörlerin insan karakterine dahi etki ettiği düşünülürse eğitim sistemi üzerindeki ağırlığı daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin; Bazı ülkelerin coğrafi durumu yerleşme bölgelerinin dağınıklığına, küçük yerleşme noktalarının fazlalığına neden olmaktadır. Küçük yerleşim yerlerinde yaşayan insanlara da, sosyal imkânlar sunmak oldukça zorlaşmaktadır.

4.3.2. Beşeri Faktörler

4.3.2.1. Demografik faktörler

Bu faktörler; nüfusun bünyesi ve artışı ile ilgili faktörlerdir. Bu faktör; ülke kaynaklarından bireylere düşen oranın belirlenmesinde, çağ nüfusunun ve toplumun

ihtiyaçlarının belirlenmesinde vb. diğer konularda, çok büyük faydalar sağlamaktadır (Ültanır, 1994, s.64).

4.3.2.2. Irk Faktörü

Küresel bir köy haline gelen Dünyamızda, tek bir etnik gruptan meydana gelen bir toplum bulmak oldukça zordur. Günümüzdeki toplumlar çeşitli etnik grupların birbiriyle karışmasından meydana gelmektedir. Etnik grupların farklı gelenekleri ve kültürel özellikleri nedeniyle; eğitim sistemlerinin düzenlenmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Çeşitli etnik gruplardan oluşan toplumların eğitim sistemi amacı; yeni yetişen çocukları ve gençleri tek bir kültür potasında eritmektir (Türkoğlu, 1984, s.5).

4.3.2.3. Din ve İnançlar Faktörü

Bir toplumda bir ya da birden çok dinin bulunması, bunların alt mezheplerinin bulunması veya farklı inanışların yaygın olması toplumlar arası iletişimi etkilediği gibi bir toplum içinde bile eğitim sistemini etkilemektedir. Ancak günümüzde evrensel kurallar yaygınlaştırılarak bu soruna çözüm üretilmeye çalışılıyorsa da hala bu faktör gelişmiş ya da gelişmemiş birçok toplumun eğitim sistemini önemli bir şekilde etkilediği görülmektedir.

4.3.2.4. Dil faktörü

Bir toplumda konuşulan dil, eğitim açısından çok büyük etkiler oluşturmaktadır. Bir dil, toplumdaki herkes tarafından kullanılabiliriyorsa, sorunları azaltmaktadır. Ancak, tersinde sorunları çoğaltmaktadır. Farklı dillerin kullanıldığı bir toplumda, resmi bir dil olmasına rağmen; sorunların oluşmasını engellemek pek mümkün değildir. Farklı dillere göre eğitim yapan toplumlar olmasına rağmen; epistemolojik özelliklerden dolayı, resmi dilde eğitim yapma eğilimi daha ağır basmaktadır (Ültanır, 2000, s.27).

4.3.2.5. Siyasi Faktörler

Her toplum yönetildiği siyasi rejimin gereklerine uygun bir eğitim sistemini geliştirir ve uygular. Hiçbir siyasi sistem, doğru olsun olmasın, amaçlarına ters düşen bir eğitim sistemini benimsemez ve kabul etmez.

Demokrasi ile idare edilen toplumlarda, insanların özgür bir şekilde temel ihtiyaçlarının karşılanması esas olduğu için, insanların politik, kültürel, sosyal,

ekonomik yönlerini geliştiren bir eğitim sistemi uygulanmaktadır. Demokrasi dışı toplumlarda ise baskın gücün beklentileri ön plana alınır.

4.3.2.6. Ekonomik Faktörler

Son yıllarda ekonomi alanında güçlü olan toplumlar, teknoloji alanındaki hızlı gelişmelerini, eğitim sistemlerine yansıtarak, ekonomik faktörün; eğitime etki eden en önemli faktörlerden biri olmasını sağlamışlardır (Demirel, 2000, s.5)

Ekonomisi iyi olan bir toplum, eğitime daha fazla yatırım yapabilmektedir. Ekonomisi güçsüz olan bir toplum ise, mali destek bulmakta güçlük çektiği için, bütçesinin sınırlı bir kısmını eğitime ayırabilmektedir. Mesela oran zengin bir devlet olarak eğitime daha az para harcarsa da miktar olarak belki de fakir bir devletin toplam bütçesinden daha fazla olabilir.

Toplumların, kaliteli ve verimli bir eğitim sistemini geliştirebilmesi için ekonomik durumlarının iyi olması gerekmektedir. Yalnız, ekonomik durumun iyi olması, tek başına bir çözüm değildir. Bir toplumun eğitim sistemi ne kadar güçlü ise; ekonomik durumu da o ölçüde güçlüdür. Tersine ise her zaman için geçerli olmamaktadır. Geçerli olsa bile bu durum uzun ömürlü olmamaktadır.

BÖLÜM V

BOSNA HERSEK'İN COĞRAFI VE TARİHSEL ÖZELLİKLERİ

5.1. BOSNA-HERSEK'İN JEOSTRATEJİK KONUMU

Avrupa kıtasının güneydoğu, Balkan yarımadasının ise kuzeybatı köşesinde yer alan Bosna Hersek, toprakları üçgen biçiminde dağlık bir araziden oluşmaktadır. Neredetva nehrinin denize döküldüğü mevkide 20 km'lik bir toprak parçası ile denize ulaşan Bosna'nın limanı yoktur. Kuzeyde ve batıda Hırvatistan, güneydoğuda Karadağ, doğuda Sırbistan toprakları ile çevrilidir.

Bosna adının ülkeyi kuzeyden boydan boya geçen ve önce Hırvatistan daha sonra da Sırbistan ile sınır teşkil eden Sava Nehri'nin önemli bir kolu olan Bosna nehrinden (eski çağdaki adı Bosante nehri) geldiği ileri sürülmektedir. Hersek ise, gerçekte Bosna eyaletinin güneydoğu bölgesini meydana getirmekte olup, adını Ortaçağ'da bu bölgede kurulmuş olan Hersek (Herzegovina, Herseg= düğ ovın=toprak) Dukaliğından almıştır.

Ülkenin başkenti Osmanlı hâkimiyetinden sonra bölgenin kültür ve mimaride sayılı yerlerinden biri olmuş olan Bosna Irmağı'nın Mijlačka suyu ile birleştiği yerde ve doğuya doğru ülkede merkezi bir konumda bulunan, Yugoslavya zamanında dördüncü büyük şehir olan Saraybosna'dır. Eski dilde Bosna-Saray ifadesi kullanılmışken, batılı terminoloji de Sarajevo olarak ifade edilir. Ülkenin diğer önemli şehirleri Banja Luka, Tuzla (Bijeljina) ve Hersek'in merkezi olarak bilinen Mostar'dır.

Bosna-Hersek'in stratejik önemi; sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle, Balkan yarım adasının stratejik değeri ile birlikte değerlendirilmelidir. Ancak ülke dağlık ve engebeli olan coğrafi özellikleri itibarıyla yarımada'nın diğer bölgelerine nazaran daha az önem arz eden bir konumdadır. Balkan yarımadasının batı ucu niteliğinde olan Bosna-Hersek, Güney Avrupa ve Balkan karakterinin birbiriyle kaynaştığı karma bir kültür ve sosyal yapı sergilemektedir.

Bosna-Hersek'in stratejik önemi, mevcut coğrafi konumundan ziyade, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü doğal zenginliklerinden kaynaklanmaktadır. Bosna ilk ve ortaçağlarda bir maden ülkesi olarak tanınırdı. Dinar Dağları iç sıralarından birisine bugün de Bosna Maden Dağları denilmesinin sebebi budur. Sırp Kralları 13.yüzyılda Saksonyalı madencileri memleketine çağırıp iskân etmişler ve bu kaynaklardan yararlanmaya çalışmışlardır. Evliya Çelebi ünlü Seyahatnamesinde Bosna eyaletinin maden zenginliklerinden bahsederek, 1643'de Saraybosna güneyinde bulunan Vares maden ocaklarından 1200 ton demir elde edildiğini yazmaktadır.

Nitekim Yugoslavya Federasyonu'nun madenlerinin büyük bölümü Bosna-Hersek'den elde edilmekte idi. Nitekim 1950'lerin başında hazırlanmış bir hükümet kitapçığında, "Bosna'nın dağları'nın maden cevheri ve bakır açısından zengin, kömür ve tuz ocakları açısından ise dünyanın en iyileri arasında olduğu, ayrıca işletilmeyi bekleyen zengin uranyum yataklarını olduğu belirtilmektedir. Çinko, kurşun, manganit, krom, gümüş maden rezervlerinin de oldukça yüksek seviyede olduğu Bosna-Hersek, sahip olduğu yeraltı zenginliklerinin yanı sıra çok yüksek oranda Hidro-Elektrik gücünü de barındırmaktadır

Bosna-Hersek'in stratejik önemini arttıran diğer bir neden de ülkede üç ayrı dini ve etnik özellikteki Sırp, Hırvat ve Boşnak milletlerinden meydana gelen karma bir toplumu bünyesinde barındırmasıdır. Bu gruplardan Boşnaklar hariç, Sırp'ların ve Hırvatların Bosna-Hersek'e komşu bağımsız birer devletleri vardır. Buna ilaveten her üç toplumun da farklı dinleri ağırlıklı olarak benimsemeleri (Ortodoks, Katolik ve Müslüman), ülkede dinsel çeşitliliğe de damgasını vuran bir faktör durumundadır.

5.2.BOSNA HERSEK'İN TARİHİ SÜRECİ

5.2.1. Bosna-Hersek'in Eski Çağlar dönemi

Saraybosna yolundaki Butimir'de yapılan kazılarda bulunan bazı eserlerden daha Taş Devri'nde meskûn olduğu anlaşılan Bosna, çok eskiden beri kavimlerin geçit yeri olmuştur. Balkan yarımadasının kuzeybatı bölgesi olan Bosna, özellikle güneydoğudan gelip batıya giden veya kuzeyden gelip güneye inen muhtelif kavimlerin geçtikleri bir köprübaşı vazifesi görmüştür.

Antik çağlarda Balkanlar bölgesinin bilinen ilk yerleşik sahibi İlliryalılar'dır (İ.Ö.1300-İ.S.9). Eski Yugoslavya devletinin ve Arnavutluk'un büyük bölümünü kaplayan ve bugünkü Arnavutça ile bağlantısı olduğu bilinen bir Hint-Avrupa dili konuşan kavimler topluluğu olan İlliryalılar en eski Bosna halkı olarak kabul edilmektedir. Eski çağ tarihçilerinin çoğunluğu, sahil kesiminde yani Dalmaçya kıyılarında oturan bu kabileleri korsan, iç kesimlerde oturanları da eşkıya olarak nitelendirmişlerdir. Romalılar uzun mücadeleler sonrası bu kavimleri hâkimiyetleri altına alabilmişlerdir. Roma döneminde Bosna-Hersek Dalmaçya adı altında Adriyatik denizinin kıyı bölgeleri ile birleştirilmiştir.

İllirya toprakları ve dolayısıyla Bosna'nın büyük bir bölümü yaklaşık dört yüzyıl kadar Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalmıştır. Romalılar Bosna'nın madenlerinden ve doğal yeraltı zenginliklerinden istifa etmişler ve madenlerini işletmişlerdir. Roma İmparatoru Diocletion zamanında (M.S II ve III. yüzyıl) Bosna bölgesi ve Dalmaçya eyaleti imparatorun özel ilgi ve yardımları sayesinde altın bir çağ yaşamıştır.

5.2.2. Bosna-Hersek'in Ortaçağ dönemi

Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle İllirya arazisi de sonuçları günümüze yansıyacak şekilde bölünmüştür. Bu bölgenin tam ortasında yer alan Bosna'nın batısı-yukarısı Roma'nın (Latin-Katolik medeniyetinin), doğusu-aşağısı ise İstanbul'un (Rum-Ortodoks medeniyeti) etkisine girmiştir.

6. yüzyıldan itibaren Doğu Avrupa'dan gelen Slavlar bugünkü Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan bölgesine yerleşerek buraları tamamen Slav toprağı haline getirmişlerdir. Aynı yüzyıllarda Balkanlara yönelik akınlar gerçekleştiren Avarlar Slav kabilelerini hâkimiyeti altına almıştır. Avarlar Bosna'yı kendi atadıkları, çoğunlukla Avar veya Bulgar asıllı kimselerle yönetmişlerdir. M.S 626-640 yılları arasında Avarlar'dan kurtulan Slavlar Balkan yarımadasının güneybatısını istila etmişlerdir. 6.yüzyılın ikinci çeyreğinde Hırvatlar, daha sonraları kendilerinin olduğunu iddia ettikleri Bosna ve Hırvatistan'ın bulunduğu toprakları işgal etmişlerdir. Bosna'nın doğusundaki ve güneyindeki bölgede ise Sırplar üstünlük kurmuşlardır.

Güney Slavların Doğu'daki büyük kolu Sırbistan'daki krallar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun mirasını sürdürme görevini üstlenmişler ve Ortodoksluğu seçmişlerdir. Güney Slavlarının doğudaki kolu Hırvatlar ise 10. yüzyılda Roma'daki

Katolik kilisesine bağlanmışlardır. Hırvat ulusu, 9. yüzyılda oluşan ve 11. yüzyılda bugünkü sınırlarına oldukça yakın olan ve Dalmaçya, Slavonya, İstria ve Bosna-Hersek'in batısını kapsayan sınırlara ulaşan bağımsız krallıklarını kurmuşlardır. Ancak bu sınırları uzun süre koruyamamışlar ve 12. yüzyıl başlarında Dalmaçya-Hırvatistan-Slavonya Üçlü Krallığı olarak Macar Krallığı'na bağlanmışlardır. Böylece aynı dili konuştukları halde farklı mezheplere girmiş olan bu Slav kavimlerinin ortasında kalan ve her iki mezhebi de tam olarak benimseyememiş olan Bosna toplumu zamanla iki tarafa da karşı bir tutum geliştirerek bağımsız krallıklarını ve beraberinde de kendi özgün milli-dini-siyasi kimliğini oluşturmuştur. Bu bölge Avar Türklerinden kalma bir teşkilat olan Banlıklara bölünmüştür.

Bosna Hersek 1137 yılına kadar Bizanslıların ve bağımsız bir devlet kurmak için zaman zaman Bizans'a karşı ayaklanan Sırp'ların kontrolüne girmiştir. Bosna'nın doğu bölümü 927 yılından 1018 yılına kadar Bulgar Çarı Simeon zamanında Bulgaristan yönetiminde kalmış sonra yeniden Bizans kontrolüne geçmiştir. Ancak 12. yüzyıl başlarından itibaren Macarların giderek güçlenmelerine bağlı olarak Bosna-Hersek halkı bu devletin hâkimiyetini kabul etmiştir. Macar Kralı Koloman zamanında (1096-1116) Macarlar, Dalmaçya sahillerine kadar ulaşarak Bosna'yı kısmen işgal etmişlerdir. 1137 yılında ise Macar Kralı Bela II, Bosna'yı tamamen Macaristan topraklarına katmış ve oğlu Ladislas'ı "Bosna Dukası" yapmıştır.

Bosna-Hersek'in Macar nüfuzu altına girdiği 1137 yılından Osmanlı hâkimiyeti altına girdiği 1463 yılına kadar Ortaçağ Bosna tarihinde üç büyük hükümdar göze çıkmaktadır. Ban Kulin (1180-1204), Ban Sthepan Kotromanic (1522-1553) ve Kral Stephen Tvrtko (1353-1591). Büyük Sırp İmparatorluğu'nun Osmanlı tehdidi atına girmesiyle birlikte Sırp ve Bosna kralları arasında fazla kalıcı olmayan bir dizi ittifaklar yapılmıştır. Hatta 1389'da Sırp İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti karşısında tarihi yenilgisini yaşadığı Kosova Meydan Muharebesinde Sırp ordusu saflarında Bosna kralının gönderdiği kuvvetler de çarpışmıştır. Ancak Sırp İmparatorluğu'nun yenilgisi, Bosna Kralı Tvrtko'nun lehine olmuştur. Tvrtko egemenliği'ni Hırvatistan ve Dalmaçya'ya kadar genişletmiş ve Bosna Tvrtko zamanında Balkanlar'ın en güçlü devleti haline gelmiştir. Ancak Tvrtko'nun 1391 de ölmesi ve Macar krallarının Hırvatistan ile Dalmaçya'yı ele geçirmesi Bosna Krallığı'nı zayıflatmıştır.

15. yüzyılın ortalarında Saraybosna ve Doğu Bosna topraklarında Osmanlı akıncıları görünmeye başlamıştır. Sırp prenslerin egemenliğinde bulunan son toprak parçalarını da ele geçiren Osmanlı Devleti bundan sonra Bosna'ya yönelmiştir ve bu toprakları 1461 yılında ele geçirmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Bosna'yı fethettiği zaman Osmanlı devlet politikasının bir sonucu olarak bölge halkına dini serbestlik getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını koruyan son bölge, Bosna'nın güneyindeki Mostar civarındaki Hersek Dukalığı oldu. Prens Vuksiç 1448 yılında Bosna Hersek İmparatorluğu'ndan Almanca dük anlamına gelen "Herzog" unvanını almıştır. Bu sözcükten Herzegovina sözcüğü türetilmiş ve Bosna'nın güney kesimi o tarihten itibaren bu adla anılmaya başlamıştır.

Osmanlıca Türkçesine "Hersek" olarak geçen Hersek Dukalığı 1467 yılında Vezir-i Azam Mahmud Paşa tarafından ele geçirilmiştir. Duka Stephan Kassariç bağıllık bildirdiğinden dolayı yerinde bırakılmıştır. Osmanlı tarihinde vezir-i azamlığa kadar yükselen Hersekzade Ahmed Paşa, Stephan Kassariç'in oğludur. Stephan Kassariç'in ölümünden sonra dukalık ikiye ayrılmış ve Kassariç'in diğer iki oğlunun Hersek'i ele geçirmeye kalkışmaları üzerine 1480'de tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Hersek de 1483'de ele geçirilerek Osmanlı'ya bağlanmış, 1501'de Kulin, Vakuf, 1503'te Prozor ve daha sonra İzvornik feth edilmiştir. Bütün Bosna'nın fethi 1521'de Belgrad'ın fethi ve özellikle 1526 Mohaç zaferinden sonra tamamlanabilmiştir. 1528'de de Yayçe (Jajce), Banaluka gibi Bosna'nın önemli kale ve şehirleri Türklerin eline geçerken, 1537'de Pozega, Dubica, 1565'de Krupa, 1570'de Novi ve 1582'de Bihaç'ın fethi ile bugünkü Bosna sınırları tamamen Osmanlı'ya bağlanmıştır.

5.2.3. Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti dönemi

Bosna idari açıdan ilk örgütlenmede Rumeli eyaletine bağlı bir sancak iken I. Süleyman Döneminde (1520-1566) Macaristan'da kalan kuzey toprakları da fethedildikten sonra 1583 yılından itibaren yeni düzenlemeyle statüsü eyalete çevrilmiştir. Osmanlı Devleti, Bosna'da, Kıla-i Hakaniye Kaptanları adı verilen idarî bir sistem kurmuştur. İlk kaptanlık 1558'de Gradiçka'da en son kaptanlık da 1802'de Hutovo'da kurulmuş ve toplam kaptanlık sayısı otuz dokuzu bulmuştur.

Her kaptanlık belirli bir araziye sahipti ve arazi, dahilinde bulunduğu en büyük kale adına göre adlandırılırdı. Kaptanların vazifeleri arasında, hudutları muhafaza etmek, bölge çevresindeki yolları emniyet altında bulundurmak, kalelere silâh ve cephane temin etmek sayılabilir. Bosna'da görülen diğeri bir özellik tımar ve zeam usulünün veraset yoluyla intikali idi. Bosna'nın ticareti gelişmiş olsa da iktisadî yönden ziraatın önemi daha büyüktü⁹⁶. Bosna Eyaletine atanan ilk beylerbeyi Gazi Ferhat Paşa idi. Bosna, 16. yüzyılın sonlarında 389 tımar ve zeameti olan, savaşlarda padişaha 10 bin asker verebilen önemli bir eyalet konumuna ulaşmıştır.

19. yüzyılın başlarında Bosna eyaleti; Saraybosna, Travnik, İzvornik, Banjaluka (Banaluka), Hersek, Bihaç ve Yeni Pazar olmak üzere yedi sancaktan ibaret idi. Bosna bir beylik olarak idare edildiğı 1463 tarihinden 1550 yılına kadar sancak merkezi Saraybosna şehri idi.

1550'de Travnik yeni merkez olmuş, 1583'te Bosna eyalet haline getirilince merkezin Banjaluka olması kabul edildi ancak tekrar Travnik'e alındı. 1648'den 1850 yılına kadar Travnik eyaletin merkezi olarak kalırken Tanzimat devrinde yapılan teşkilatta ise Saraybosna merkez kabul edilmiş ve 1878 Bosna Hersek işgaline kadar da merkez olarak kalmıştır.

Bosnalılar hem Katolik ve Ortodoks uygulamalarını reddeden Bogomil mezhebini benimsemeleri yüzünden baskı altında kalmaları hem de tek tanrılı inançlarının İslam ile uyuşmasının etkisiyle çoğunluğu Osmanlı yönetimi sırasında Müslüman olmuştur. Osmanlı'da Slav kökenli Müslüman Bosnalılara "Boşnak" denilmekteydi. Onların yanı sıra Sancak'taki, Karadağ'daki ve kısmen Kosova'daki Müslümanlar da Osmanlı döneminde "Boşnak" olarak bilinirdi. Boşnaklar eski kültürlerinin İslam-Osmanlı kültürüyle karışması sonucunda özgün bir topluluk yapısına bürünmüşlerdir.

Boşnaklar, savaş kabiliyetleri, Macarları iyi tanımaları ve Papalığa karşı derin bir kin beslemeleri sebebiyle Macaristan ile yapılan savaşlarda etkin bir rol oynamışlardır.

Boşnaklar her zaman Osmanlı Devleti'nin kuzeybatı hududunu yalnız başlarına müdafaa etmişlerdir. Serdarların kumandasındaki sipahilik teşkilâtına bağlı bulunan kıtalar, Türk hâkimiyeti devam ettiği müddetçe sadakat ve fedakârlıkla vilâyet makamına tâbi kalmış ve Bosna, Osmanlı Devleti'nin bir kalesi olmuştur.

Boşnaklar, İslâmiyet'i kabul etmeleri, devlete bağlılık ve güvenilirliklerini ispat etmeleri sayesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev yapmışlar, hatta defterdar, kaptan-ı derya ve sadrazam bile olmuşlardır. Osmanlı tarihini incelediğimizde beş kez sadrazamlığa getirilen Hersekzade Ahmed Paşa (1497-1516), yine üç kez sadrazamlık yapan Damad İbrahim Paşa (1596-1601) ve bir devre imzasını atmış Sokullu Mehmed Paşa'nın Boşnak asıllı olduklarını görüyoruz.

Bunlar haricinde muhtelif tarihlerde sadrazamlık yapan diğer Boşnak sadrazamlar şunlardır: Lala Mustafa Paşa (1580-1580), Malkoç Ali Paşa (1603-1604), Lala Mehmet Paşa (1604-1606), Derviş Mehmet Paşa (1606-1606), Kara Davud Paşa (1622-1622), Hüsrev Paşa (1628-1631), Topal Recep Paşa (1632-1632), Salih Paşa (1645-1647), Sarı Süleyman Paşa (1685-1687), Damad Melek Mehmed Paşa (1792-1794).

5.2.4. Osmanlı Devletinde Gerileme ve İsyanlar Dönemi

Bosna'nın bir dönem Osmanlı'nın elinden çıkması 17.yüzyılda İmparatorluğun askeri olarak zayıflamaya başladığı sürecin sonunda gerçekleşmiştir. 1718 yılında Morava'nın Tuna nehrine karıştığı Pasarofça mevkiinde Bosna Hersekîliler ile imzalanan anlaşma ile Bosna'nın Sava nehri aşağı mecrasındaki kısmı bu devlete terk edildi. Venediklilere ise Hersek'te işgal ettikleri bazı yerler verildi. 1737 yılında Hekimoğlu Ali Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu Banaluka (Banjaluka)'da Bosna Hersek Ordusu'na karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Bunun neticesinde 18 Eylül 1739'da Belgrad'da Rusya ve Bosna Hersek devletleriyle yapılan anlaşma neticesi ve 1718'de kaybedilen topraklar tekrar geri alınmıştır.

18.yüzyılın başından itibaren, diğer imparatorluklarda olduğu gibi Osmanlı Devleti de milliyetçilik cereyanlarından olumsuz olarak etkilenmeye başlamıştır. Bu etkilenmenin çıkış noktası da Balkanlar olmuştur. İlk olarak Dalmaçya sahillerinin Fransızların eline geçmesiyle bölgede Fransız İhtilâli'nin sonucu olan milliyetçilik cereyanları etkisini göstermeye başlamıştı. Fransızlar Dalmaçya'daki şehirlerde 25 okul ve kız talebe için 25 lise açmışlar, hatta bir üniversite dahi kurmuşlardı. Bunun neticesi olarak bu bölgedeki Hırvatlar ile Hersek bölgesindeki Hırvatlar birleşip Büyük Hırvatistan İdeali'nin gerçekleşmesi emeline düşmüşlerdi. Ayrıca Napolyon, Dalmaçya'da Bosna'ya giden yolları tespit ettirmiş ve Mostar, Saraybosna gibi merkezlerde özel haber alma teşkilâtı bile kurdurmuştur. Napolyon Bonaparte'ın

niyeti isyanlar çıkararak Bosna'yı içten ele geçirmekti. Fakat Bosna kaptanları Napolyon'un bu istilâ niyetlerinin gerçekleşmesine engel olmuşlardır.

Bosnalılar, Napolyon'un muhtemel istilâsına karşı memleketlerini savunmakla meşgul iken Sırbistan'da Kara Yorgi önderliğinde çıkan isyan daha büyük tehlike oluşturmaya başlamıştı (1804). Kara Yorgi'nin düşüncesi Bosna-Hersek'teki Hristiyanları ihtilâle katılmaları için ayaklandırmak ve Karadağ ile birleşip büyük bir Sırbistan kurmaktır. Bu isyan daha bastırılmadan 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşları başlamış, 1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması ile Ruslarla olan savaş bitince Sırp isyanları da bastırılarak, Belgrad ve diğer kaleler geri alınmıştı. Bu isyan hareketleri sırasında Boşnaklar genel olarak devlet tarafında yer alarak eyaletlerini savunmuşlardı. Sırlar Osmanlı Devleti'ne karşı savaştıkları gibi Bosna içindeki Ortodoksları da isyana teşvik ediyorlardı. Fakat Bosna kaptan ve askerleri eyaletin asayişini muhafaza ederek buna izin vermemişlerdir.

II. Mahmud dönemi içinde, 1826'da Yeniçeri Ocağı merkezde kolayca kaldırılmasına rağmen diğer eyaletlerde o kadar kolay kaldırılamamış ve Bosna'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma meselesi yıllarca devam etmiştir.

Devletin 1831'de bazı yenilikleri uygulamaya koyma ve orduyu yeniden düzenleme teşebbüsleri karşısında Boşnaklar 1830-31 yıllarında Gradaçatslı Hüseyin Kaptan önderliğinde özerklik mücadelesi başlattılar. Bununla birlikte bağımsızlık isteği kendilerini dört taraftan saran Hristiyan dünya içinde emin hissetmeyen Boşnaklar arasında pek rağbet bulmamıştır. Osmanlı isyana sert cevap vermiş ve isyancılar ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır. 1832 yılında isyan bastırıldıktan sonra kaptanlık müessesesi ortadan kaldırılmıştır.

Bosna-Hersek'te çıkan isyanların en önemlisi 1875 Hersek İsyanıdır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da, Bosna Hersek-Macaristan, Rusya ve Almanya devletleri belli başlı güç odakları durumundaydılar. Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek üzerinde uzun süredir emelleri bulunmaktaydı ve bu devletin esas amacı Selanik'e ulaşmaktır. 1875 yılında Bosna-Hersek'te yeni bir isyanın çıkmasında kuşkusuz Bosna Hersek'in rolü çok büyüktür. Bosna-Hersek'in Sırbistan ve Karadağ gibi iki Slav ülkesi ile Bosna Hersek arasında yer alması burayı propaganda için uygun bir duruma getiriyordu. Ayrıca 1856 Paris Antlaşmasından sonra Karadağ, Sırbistan ve Girit gibi yerlerin, çıkan isyanlarla

muhtariyet kazanmış olmaları da Bosna-Hersek'in Hristiyan halkını heveslendirmiştir.

Hersek isyanı, Nevesin kazası Hristiyan ahalisinden bir kaç yüz kişilik bir grubun Karadağ'a geçerek Prens Nicola'ya Osmanlı vergilerinin ağırlığından bahsederek, jandarmanın yaptığı zulümlerden şikâyet etmesi ve prensin de bu durumu İstanbul'daki Rus Elçisi İgnatiyef'e bildirmesinden sonra mültecilerin cezalandırılmamak şartıyla geri dönmelerine izin verilmesini takiben 1875 yılı Nisan ayında başlamıştır.

5.2.5. Osmanlı Devletinde Bosna-Hersek'in İşgali ve Kaybedilişi

Doğu Hersek'te Sırp'ların başlattığı Boşnakların da kısmen katıldığı isyan hem Bosna, hem de Osmanlı tarihinin dönemeci oldu. Bosna-Hersek'in coğrafi konumunun uygunsuzluğu, Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek ve Rusya'dan sürekli olarak yardım gelmesi, ayrıca Hristiyanların, Müslüman-Türk zulmü altında kaldıkları şeklindeki görüşlerinin, İngiltere ve Fransa'da yayılması Osmanlı Devleti'ni iyice güç durumda bırakmıştır. Devamlı dış destek bulan Hersek isyanı, Hersek sancağını kısa sürede Osmanlı Devleti ile yerli Hristiyanlar, Karadağlılar ve Sırp'lar arasındaki bir savaş meydanı durumuna getirmiştir.

Bosna ayaklanmasını bastırmak isteyen Osmanlı askerine karşı Bosna'daki Sırp milliyetçi komitelerin ve Karadağ ile Sırbistan'dan gelen gönüllülerin müdahalesi Osmanlı'ya karşı milli bir isyana dönüşmüştür. Bu olaylardan heyecanlanması neticesinde Bosna isyanı ile aynı yıl başlayan Bulgaristan milli ayaklanması ve 1877'de Rusya ile girilen savaş Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu'nu çökertmiştir. Savaş sonunda imzalanan 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan ve Romanya özerk yönetimleri tam bağımsız oluyor, Bosna-Hersek geçici olarak Bosna Hersek idaresine bırakılıyordu. Antlaşma ayrıca Bosna Hersek'e Yeni Pazar Sancağı'nda asker bulundurma hakkı da veriliyordu. Osmanlı devleti ile Bosna Hersek arasında 1879'da yapılan bir antlaşma ile Bosna-Hersek'in Bosna Hersek idaresine bırakılması kabul edilmiştir.

Berlin antlaşması uyarınca Bosna resmi ve mülki olarak Osmanlı toprağı kalmakla birlikte yönetim hakkı geçici olarak Bosna Hersek Macaristan İmparatorluğu'na geçmiştir. Antlaşmanın ardından Bosna Hersek -Macaristan Bosna'yı işgal etmeye başlamıştır. Bu duruma Boşnaklar şiddetle karşı çıkmış, önce Hersek'in merkezi olan Mostar, sonra da Saraybosna, büyük bir direniş göstermiştir. İşgal 29

Temmuz'da başlamış 28 Ekim 1878'de tamamlamıştır. İşgalden sonra bölge bir askerî vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır.

Bosna Hersek yönetimi büyük harcamalar yaparak, stratejik açıdan son derece önemli olan bu bölgeyi geliştirmeye ve İmparatorluğa bağlamaya çalışmıştır. Çünkü Bosna-Hersek vasıtasıyla bu yolla geniş bir alanda Adriyatik denizine çıkabilecekti. Ayrıca Bosna Hersek Saraybosna Üsküp-Selanik demiryolu projesi ile Makedonya'da yayılmaya çalışmakta ve Bosna-Hersek'te bu politika için kilit konumda bir bölge idi. Bu bağlamda Bosna Hersek Bosna'daki kontrolünün geçici statüde olmasından rahatsızlık duymakta idi. Bununla beraber Bosna Hersek, Sırbistan'ın varlığını ve Bosna -Hersek'i de içine alan Büyük Sırbistan ihtimalini kendisi için büyük bir tehdit olarak görmekteydi.

1881 yılında Bosna Hersek Rusya ve Almanya ile birlikte Üç İmparator İttifakı'na katıldığında Rusya ve Almanya, Bosna Hersek'in Bosna-Hersek'i istediği zaman ilhak etme hakkını tanımışlardır. Nitekim Temmuz 1908'de İstanbul'da II. Meşrutiyet ilan edilip reform programı yürürlüğe konulunca, 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'in Bosna Hersek-Macaristan'a ilhakı ilân edilmiştir. Bosna Hersek, Bosna-Hersek'i ilhak etmekle birlikte Yeni Pazar Sancağını Osmanlı Devletine iade etmiştir.

Osmanlı Devleti Bosna-Hersek'in ilhakını Bulgaristan'ın bölgedeki politik-askeri konumunu güçlendirme tehlikesi ve Doğu Rumeli sorununa etkileri açısından değerlendirmiştir. İttihat ve Terakki yönetimi, Bosna Hersek ile yapılan müzakerelerde Bosna-Hersek'e Bosna Hersek-Macaristan yönetimi altında özerk bir devlet statüsü verilmesine razı olacaklarını belirtmişlerdir. Buna karşın halk Bosna Hersek mallarını boykot ederek ilhak kararını protesto etmiştir.

Bosna'nın ilhakı Bosna Hersek-Macaristan'ın Rusya ve Sırbistan ile ilişkilerini olağanüstü gerginleştirmiş ve bölgede Birinci Dünya Savaşı'nın adeta bir provası yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ünlü kıvılcımı olarak kabul edilen Bosna Hersek-Macaristan Veliahdı Ferdinand'ın bir Bosnalı Sırp tarafından öldürülmesi olayı, ilhak sonrası Bosna'da eylemleri artan komiteci hareketleri neticesinde gerçekleşmiştir.

Bosna Hersek'nin Bosna-Hersek'i ilhakı özellikle Sırbistan'da büyük tepki ve öfke ile karşılanmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu ilhak Balkan Slavlarını birleştirmek suretiyle Bosna Hersek yayılmasına karşı koymaya sevk ettiği kadarı Balkanlar'ın

Slav devletlerini de aralarındaki anlaşmazlıkları gidererek birleşmeye ve Bosna Hersek'in yayılmasını önlemeye ve Balkanlar'da geri kalan Osmanlı topraklarını paylaşmaya götürmüştür.

5.2.6. Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu İdaresi Dönemi

Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu, Adriyatik denizine egemen olmak ve İtalyan Birliği'nin kurulması ile bölgede oluşan yeni gücü dengelemek amacıyla Bosna-Hersek'in yönetimini ele geçirmiştir. Ayrıca Doğu'da giderek güçlenen Sırbistan İmparatorluğu ile arasında bir tampon bölge oluşmasını da düşünmüştür. Bosna Hersek- Macaristan İmparatorluğu içindeki Hırvatlar, Bosna-Hersek'in denetime alınmasının en büyük destekçileri idi.

Tarihsel olarak Bağımsız Hırvatistan'ın bir parçası saydıkları Bosna'nın, Habsburg hanedanının yönettiği Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu bünyesinde Hırvatistan toprakları ile aynı çatı altına girmesini, hedeflerini gerçekleştirmenin başlangıcı olarak değerlendirmekteydiler. Bu bağlamda Hırvat milliyetçileri Bosna-Hersek'in Hırvat Krallığı'na bağlanmasını talep etmişlerdir. İmparatorluk içindeki Slav unsurun güçlenmesini istemeyen yönetim ise bu talebe sıcak bakmamıştır.

Bosna'nın Bosna Hersek'e mi yoksa Macaristan'a mı bağlanacağı tartışma konusu olmuş, sonunda Bosna-Hersek'in uzaktan yönetilmesi formülü seçilmiştir. Buna göre İmparatorluğun Ortak Maliye Bakanı (Bosna Hersek'li ve Macar), Bosna-Hersek'in yönetiminden sorumlu olacak, onu Saraybosna'da doğrudan kendisine bağlı askeri vali temsil edecekti.

Osmanlı kanunları da yürürlükten kaldırılarak Bosna Hersek-Macaristan kanunları ve Bosna için özel olarak oluşturulan kanunlar kademeli olarak yürürlüğe sokulmuştur.

Bosna Hersek yönetimi doğu sınırlarında büyüyen Sırbistan tehdidine karşı güçlü bir Bosna-Hersek tasarladığından Hırvat unsuru desteklemiştir. Hırvatlar yönetimde ağırlıklı olmuş, verimli ovalara yerleştirilmiş ve Katoliklik Bosna-Hersek'in resmi dini gibi gösterilmiştir Hatta 1899'da inşa edilen büyük Saraybosna Katedrali, bu politikanın simgesidir. Bu durum Sırp milliyetçilerinin tepkilerini körüklerken Bosna üzerinde emelleri olan Sırp komitelerin ülkedeki faaliyetlerini tırmandırmıştır.

Bosna Hersek-Macaristan yönetimi Bosna-Hersek'in gelişmesi için birçok yatırımı teşvik etmiştir. Bu bağlamda Bosna hem ekonomide hem de toplumsal alanda modernleşme göstermiştir. Söz konusu dönemde yönetim kadrolarında Hırvatların etkinliği fazla olmakla birlikte, Müslüman toplumuna hitap eden politikaların da geliştiği görülür.

1882 ve 1903 döneminde Ortak Maliye Bakanı olması sıfatıyla İmparatorluğun Bosna politikasının yürütücüsü olan Macar Benjamin Von Kallay, Boşnak milli kimliğinin oluşumunu teşvik etmiştir. Kallay'ın amacı Bosna-Hersek'te rekabet halinde olan Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerini, bir üçüncü güç ile dengelemektir. Bu milliyetçilik anlayışı, doğrudan doğruya Müslüman kimliğine dayanmayan, fakat çok dinli, çok kültürlü bir Bosnalılık kimliğini hedefliyordu. Ancak Hırvat ve Sırp milliyetçileri, Bosnalı Katolikler ve Ortodokslar arasında yayıldıkça bu politika başarısızlığa mahkûm olmuştur.

Bosnalı Müslümanlar dinlerinin gereklerini yerine getirmelerine yönelik birçok hususta kendilerine izin veren Bosna Hersek-Macaristan yönetimine yakınlaştılar. Ancak zamanla başta Von Kallay olmak üzere Müslümanların yeniden Hristiyanlaştırılması düşüncesinin ve örneklerinin yayılması bu halkın yönetime bağlılığını zedelemiştir. Habsburg hâkimiyeti döneminde ülkeden kitleler halinde Müslümanların göç ettiği belirtilmektedir. Göç eden Boşnakların çoğunluğu Anadolu, bir kısmı ise Arnavutluk, Makedonya, Filistin, Tunus ve Cezayir yönüne gitmişlerdir. Müslümanların terk ettiği yerlere Sırpların yerleşmesiyle Bosna'nın etnik yapısında değişim yaşanmıştır.

Bosna Hersek idaresinde Bosna'nın ayrı bir yönetim birimi olarak tutulması bir anlamda siyasi kimliğini korumasını sağlamıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde merkeziyetçi ve baskıcı uygulamalar altında Osmanlı ile özdeşleşmesini yitiren Boşnak halkın yaşadığı kimlik bunalımı Bosna Hersek-Macaristan idaresinde daha da artmıştır. Boşnaklarda milli kimlik inşasına yönelik çabalar ağırlıklı olarak İslam üzerinden yürümüştür. Çünkü Boşnak toplumunu etnik, kültürel, tarihsel, toplumsal, sınıfsal vb açılardan ayırt eden tek nokta Müslüman olmaları ile bağlantılı idi. Bosna'da 20.yüzyılın ilk çeyreğinde İslâmi bir modern kimlik oluşumuna dönük hareketler görülür. Bununla beraber kentli Müslüman elit kesimin bir bölümü de milli kimlik olarak Hırvatlığı ve daha küçük bir kesim de Sırplığı benimsemiştir.

Bosna-Hersek'teki Hırvat milliyetçiliğinin Sırp milliyetçiliğine göre daha yumuşak, Bosnalılık kimliğine daha saygılı olması ve Hırvat ve Boşnak lehçelerinin birbirine daha yakın olması, Boşnak aydınların Hırvatlarla yaklaşmalarını sağlamıştır. 1908'de Bosna Hersek-Macaristan'ın kurduğu yerel parlamentoda Hırvat ve Müslüman temsilciler daha da yakınlaşmışlar ve Sırp toplumunu azınlık gibi görüp dışlama eğilimine girmişlerdir. Bu da tabiatıyla Sırp milliyetçiliğini şiddetlendiren bir unsur olmuştur.

Genel itibariyle Bosnalı Müslümanların ulusal ve siyasi gelişiminde Bosna Hersek-Macaristan dönemi özel bir önem taşımaktadır. İlk kez bu dönemde Müslümanlar modern anlamda siyasi ve ekonomik taleplerle ortaya çıkmışlar ve 1906 yılından itibaren siyasi parti ve örgütler kurmaya başlamışlardır. Bosna-Hersek'in Katolik bir orta Avrupa ülkesi tarafından işgal edilmesi, ülkenin siyasi konumunu değiştiren askeri bir olay olmanın ötesinde, Bosnalı Müslümanların ulusal gelişimini de derinden etkilemiştir.

5.2.7. Yugoslavya Devletinin Kurulması ve Bosna-Hersek

5.2.7.1. Yugoslavya Krallığı Dönemi

Bosna-Hersek Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresinde kalmıştır. Sırbistan, 1914 yılında başlayan savaş sırasında Güney Slavlarını birleştirmek için büyük çaba harcamıştır. 1918 Haziranında, Sırbistan, Karadağ ve Bosna Hersek-Macaristan'ın güney Slav eyaletleri temsilcileri Corfu Paketi'ni imzalayarak Karayorgieviç ailesinin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya karar vermişlerdir.

Bosna Hersek-Macaristan Parlamentosundaki Güney Slav milletvekilleri, Bosna Hersek-Macaristan'ın savaştaki durumu zayıflayınca 1918 Ekim ayında Zagreb'de toplanarak "Sloven-Hırvat ve Sırp Milli Komitesi"ni kurmuşlardır. Amacı Slav milletlerini bağımsız bir devlet altında toplamak olan Komite, bağımsızlık ilan ederek, Sırbistan ile temasa geçmiştir. Kasım 1918'de Karadağ Milli Meclisi de, kurulacak olan krallığa katılma kararı almış ve Kral Nicola'yı tasfiye etmiştir. Bunun ardından 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Sırp Karayorgieviç Hanedanlığından Peter'in idaresi altında bir monarşi olarak kurulmuştur.

Bosna Hersek 24 Kasım 1918'de Sırbistan Krallığı'na ilhakı ilân edilirken, 1 Aralık 1918'de de yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırbistan'ın bir parçası olarak geçmiş ve bu durum 1919'daki St. Germain ve Trianon barış antlaşmalarıyla tasdik edilmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın toprakları Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan-Slovenya, Dalmaçya ve Bosna-Hersek'ten meydana gelmekteydi. Krallık, her ne kadar Sırp, Hırvat ve Sloven milletlerinin eşit haklarının olduğu bir devlet olarak kurulmuşsa da Sırp idareciler, devleti Sırpların devleti olarak yönetme eğilimine girmişlerdir. Bu durum öncelikle Habsburg topraklarında olduğu gibi bir muhtariyet isteyen Hırvatların tepkisine yol açmış ve daha devletin ilk yıllarında Sırp-Hırvat anlaşmazlıkları baş göstermiştir. 1928 tarihinden itibaren Sırp-Hırvat-Sloven milliyetçilik hareketleri ve komita örgütlenmelerinin ortaya çıkmasına paralel olarak Kosova'da da Arnavutlar yönetime karşı çeteler oluşturmuşlardır.

1929 yılında başa geçen Kral Alexander Karayorgiyeviç, bu milliyetçi çıkışlara engel olmak için 6 Ocak 1929 tarihinde parlamentoyu ve 1921 Anayasasını feshederek yönetime el koymuş ve diktatörlüğünü ilan etmiştir. Devlet ismi "Yugoslavya Krallığına" dönüştürülürken 3 Eylül 1931'de Sırp egemenliğini pekiştiren yeni bir anayasa yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa ile dini ya da etnik açıdan kimlik belirleyen tüm siyasi partiler kapatılmış, Yugoslav kelimesi dışında etnik bir kimlik ifade etmek yasaklanmıştır. Tek kral, tek devlet, tek millet anlayışı benimsenen ülkede eyaletlerin tarihi sınırları kaldırılmış ve ülke nehirlerle göre ad alan ve hepsinde Sırp nüfusunun çoğunluk olacağı, dokuz ile bölünmüştür.

Bosna- Hersek'li siyasi güçlerin Yugoslavya'nın oluşmasında fazla bir etkisi olmamıştır. 1931 tarihli Yugoslavya anayasasında Boşnaklara da Karadağlılar, Makedonlar, Arnavutlar, Macarlar gibi kurucu millet statüsü tanınmamıştı. Bu uluslar milli-kültürel kimlikleri tanınmayan, ikinci sınıf vatandaş konumunda idiler. Özellikle Boşnakların statüsü fiilen Hristiyan topluluklardan da düşüktü. Slav-Sırp resmi ideolojisi Müslümanlara Balkanlar'daki Osmanlı işgalcilerinin varisleri gözüyle bakıyordu. Bu sebeple Yugoslavya Krallığı döneminde Boşnaklar üzerinde resmi ve toplumsal bir baskı kurulmuştur. Bu baskıya en fazla maruz kalan kesim ise Bosna-Hersek'in Güneydoğu sınırı ile Karadağ ve Sırbistan arasında bulunan Sancak bölgesindeki Boşnaklar oldu. Yine Müslüman Boşnaklar, bürokrasiden neredeyse tamamen dışlandılar. Buna karşılık dini kurumlara ve vakıf mülklere

dokunulmadı. Evlilik, aile, miras işlerinde ve vakıflara ilişkin sorunlarda İslam hukuku geçerli kaldı.

20 Ağustos 1939'da Yugoslavya hükümeti ve güçlü muhalefet Hırvat Köylü Partisi arasında imzalanan anlaşma (Sporazum) ile Yugoslavya'ya bağlı özerk bir Hırvatistan (Croatian Banovina) kuruldu. Yugoslavya topraklarının ve nüfusunun yaklaşık yüzde 30'unu kapsayacak olan özerk Hırvatistan, Posovina bölgesini, Batı Hersek'i ve merkez Bosna topraklarının bölümünü de içeriyordu. Doğu Bosna ve Saraybosna ise Yugoslavya'ya ait kalıyordu. Bu anlaşma Müslüman politikacılar içinde ihtilafa yol açmış ve çoğu Bosna'nın bölünmesine karşı çıkmıştır. Aynı şekilde Bosna Sırp toplumunun önderleri de Sırların Hırvatistan içerisinde kalacağına dikkat çekerek anlaşmaya muhalefet etmişlerdir.

5.2.7.2. Savaş Yılları ve İkinci Yugoslavya Dönemi

Yugoslavya, 25 Mart 1942'de Almanya'nın baskılarının artması üzerine faşist Mihvere katılmak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmadan iki gün sonra Havacı General Dušan Simović önderliğindeki cunta, Yugoslavya'daki Kralı ve Tsvetkoviç-Maçek hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. Bunun üzerine, Almanya ordusu 6 Nisan'da Belgrad'ı bombalayıp Yugoslavya'ya girmiştir. 17 Nisan 1942'de Yugoslavya koşulsuz teslim olmuştur.

Ordunun Kralı devirerek yönetime el koymasıyla iptal edilen Özerk Hırvatistan projesi yeniden canlandı ve işgalin ardından Almanya desteği ile bu kez 8 Nisan 1941 tarihinde "Bağımsız Hırvatistan"ın (Nezavisna Drzava Hrvatska-NDH) kuruluşu ilan edildi. Almanya bu girişiminde faşist Ustaşa Hırvatlarını kullanmıştır. Boşnakların aslen Hırvat, vatanlarının da Hırvatistan olduğu teziyle hareket eden Ustaşa hareketi İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sı Slovenya'yı Almanya'ya, Hırvatistan'ı İtalya'ya ve Makedonya'yı Bulgaristan'a bağlayarak özellikle Yahudi ve çingenelere karşı bir etnik temizlik hareketine girişmiştir.

Bosna-Hersek topraklarının büyük bölümüne de sahip olan Ustaşa rejiminde 1941-45 yılları arasında başta Sırp olmak üzere, Yahudi, Çingene ve Müslümanlardan oluşan yaklaşık beş yüz bin civarında insana yönelik katliam hareketleri gerçekleşmiştir.

Yugoslavya'da işgale karşı mücadeleye önderlik eden ve bağımsızlık yanlısı Partizan hareketi Bosna'da şekillenmiştir. Partizan kuvvetleri içerisinde Bosnalı

Sırp lar önemli bir oran oluşturmakta idiler. Yugoslavya Komünist Partisi önderliğindeki Yugoslav Ulusal Kurtuluş Antifaşist Konseyi (AVNOJ) ilk kongresini Kasım 1942'de Bosna'nın Bihaç kentinde yaparken ikinci kongre Kasım 1943'de yine Bosna'nın Jajce kentinde toplanmıştır. Bu kongrede Bosna-Hersek'in kurulacak Federal Yugoslavya'nın cumhuriyetlerinden biri olması kabul edilmiştir.

Tito önderliğindeki Partizan güçlerinin ülkenin büyük bölümünü işgalden kurtarmasının ardından 7 Mart 1945'te Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Bu yeni Yugoslavya devleti 6 Cumhuriyet (Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna Hersek) ve Sırbistan'a bağlı 2 özerk bölgeden (kuzeyde Voyvodina güneyde Kosova) oluşturulmuştur. Bosna Hersek- Macaristan dönemindeki coğrafya esas alınarak sınırları çizilen Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın yaklaşık beşte biri büyüklüğüne denk gelen 51.129 kilometrekarelik topraklarıyla, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin altı cumhuriyetinden biri olmuştur.

İkinci kez oluşturulan Yugoslavya Devleti'nin başkanlığına gelen Tito, 4 Mayıs 1980 yılında ölümüne kadar, ülkedeki farklı etnik grupları barış içinde bir arada yaşamaya zorlamıştır. Tito ayrıca, Sırp, Hırvat ve Boşnak etnik farklılıkları yerine Yugoslav kimliğini öne çıkarmış, etnik grupları geleneksel olarak yaşadıkları bölgelerden göçe teşvik etmiş, endüstriyel üretimi tüm federasyon içinde yaymıştır.

Yugoslavya devletinde gerek Müslüman toplumu gerekse İslamiyet üzerinde 1960'lara dek baskı vardı. 1945-50 döneminde, Yugoslavya'nın başka bölgelerinde ve başka milletlerinde de olduğu gibi, Nazilerle ve Ustaşalarla iş birliği yapan Müslüman önderler öldürülmüş ve hapsedilmişlerdir. Savaşın bitimini izleyen ayların kargaşası içinde saldırılar yoğun olmuştur. Saraybosna'daki pek çok tarihi vakıf dükkânları yıkılmış çeşitli sivil örgütleri, yayın organları kapatılmaya zorlanmıştır.

1948 yılında yapılan nüfus sayımında Müslümanların önüne sunulan seçenekler, kendilerini ancak Müslüman Hırvat ya da Müslüman Sırp ya da ulus beyan etmemiş olarak tanımlayabilecekleri şeklinde idi. 72 bin Müslüman kendisini Sırp olarak tanımlarken, 25 bini Hırvat olarak tanımlamış, fakat 778 bin Müslüman kendisini "ulus beyan etmemiş" olarak kayıtlara geçmiştir. 1953 yılında yapılan başka bir sayımda da benzer bir politika izlenmiştir. Hatta bu sayımda Müslüman seçeneği tamamen kategori olmaktan çıkartılmıştır. Bütünüyle otoriter bir yönetimin hâkim

olduğu 1950'li yıllarda Yugoslavya'dan Türkiye'ye 70 bin kadar Müslüman'ın göç ettiği sanılmaktadır. Müslümanlara, Yugoslavya'nın ilk anayasasında azınlık statüsü ve hakları verilmişti. Yugoslavya Komünistler Birliği önderliği, Müslümanların iktisadi ve sosyal gelişme seyri içinde Sırp ve Hırvat kimliğini benimseyeceklerini varsaymaktaydı. Ancak tam tersine ülkenin hızlı iktisadi ve toplumsal gelişmesi, Müslüman Boşnak milli kimliğinin daha belirginleşmesine neden olmuştur. 1946'da Saraybosna Üniversitesi'nin kurulması, ülkede Bosna odaklı bir kültürel-entelektüel ortamın oluşması bakımından önemli bir adım oldu. Söz konusu Müslüman entelektüelleri Federal ve yerel Komünistler Birliği içinde etkili bir lobi oluşturmuştur.

7 Nisan 1963 yılında yürürlüğe giren yeni Anayasada ülkenin adı Yugoslavya "Sosyalist" Federe Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve Yugoslavya'nın güney Slavların ulusal devleti olmadığı belirtilmiştir. Anayasada Yugoslavya Federasyonu'ndaki ulusal haklar üçlü bir sistem halinde tanımlanmıştır.

A. Yugoslavya Ulusları: Anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olan ve Yugoslavya dışında bir devletleri olmayan uluslardı. Bu kategoriye giren ve Federasyondan ayrılma hakları tanınan uluslar şunlardı: Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar ve Müslümanlar

B. Yugoslavya'daki Uluslar: Bu kategoriye giren on etnik grup vardı ve en büyükleri de Kosova Arnavutları idi. Bu etnik grupların hepsinin Yugoslavya dışında bir anavatanları, kendi adlarıyla kurulmuş devletleri vardı. Yeni Federasyon bu grupların tümünün kendi dillerini ve kültürlerini kullanıp geliştirme haklarını tanıdı. Bu grubun Arnavutlar dışındaki üyeleri Macarlar, Bulgarlar, Çekler, Çingeneler, İtalyanlar, Romenler, Slovaklar ve Türklerdi.

C. Diğer Milliyetler ve Etnik Gruplar: Bu kategoride nüfusları çok daha küçük olan ve yukarıdaki 2 grup içinde de yer almayan unsurlar bulunmaktaydı; Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ruslar gibi...

1960'ların ortasına doğru, rejimin her düzeyde yumuşamasına bağlı olarak, Müslümanlar üzerindeki baskı da gevşemeye başladı. 1964'te Bosna-Hersek Komünistler Birliği kongresi sonuç bildirgesinde, Müslümanların da kendi kaderlerini tayin hakkına sahip bulunduğu ilan edilmiştir. 1968'de Zagreb ve Belgrad gibi Saraybosna'da da demokratikleşme talep eden öğrenci gösterileri

yapılmıştır. 1968 yılında Federal Parti, Boşnakların "milli anlamda Müslüman" olduklarını kabul etmiştir.

1971'de Müslüman politikacılar, Müslüman kimliğinin giderek tırmanmakta olan Sırp ve Hırvat milliyetçilikleri arasında tampon işlevi göreceği savıyla hareket ettiler ve bu tutumlarını Tito yönetimine benimsetmeyi başardılar. 1974'de yeniden düzenlenen Yugoslav Anayasasında Müslümanlar; Sırlar, Hırvatlar, Karadağlılar, Slovenler ve Makedonlar ile birlikte altı kurucu millettten birisi olma statüsünü kazandılar.

Müslüman kimliğinin Yugoslavya'daki diğer milli kimliklerle eşit hale gelmesi, Müslümanların partide ve teknokrasideki konumunu daha da güçlendirdi. 1980'lerin sonlarına doğru Yugoslav Komünistler Birliğinde Müslümanların oranı nüfustaki paylarına oldukça yakın bir değere gelmiştir. Daha da çarpıcı bir nokta ise 1991 verilerinin Yugoslav Ulusal Ordusunun (Jugoslovenska Narodna Armija: JNA)180 subay kadrosunda Müslümanların Sırlardan sonra yüzde 21 oranı ile ikinci büyük grubu oluşturduklarını göstermesiydi.

Yugoslavya'da Müslüman kimliğinin belirginleşmesi Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerini beslemiştir. Özellikle Sırlar dinsel bir grubun millileştirilmesine tepki duyuyorlar ve bunu Tito'nun dış politika kaygılarıyla icat ettiğini öne sürüyorlardı.

5.2.8. Yugoslavya Federasyonunun Dağılma Süreci

Yugoslavya'nın kurulmasından on beş yıl sonra yani 1960'lı yıllara gelindiğinde, ülkede ayrılıkçı - milliyetçi eğilimler ciddi bir sorun olmaya başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren giderek âdemi merkezîyetçi bir özyönetim anlayışı ile yönetilmeye başlayan Federasyonda, geniş ölçüde haklara sahip Cumhuriyetler doğmuştur. Bu birimler kendi geliştirdikleri planları, kendi ekonomik kuralları ve kendi yönetimleri ile merkezden ayrı birer güç haline gelmişlerdir. Tito, özerk bölgeler de dâhil olmak üzere bütün etnik gruplara federal yapı içerisinde kendi devlet yönetimlerini kurma, ulusal kültürlerini ve ulusal dinlerini yaşatma hakkını vermiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde ise Yugoslavya Devleti hem siyasi hem de ekonomik sorunların getirdiği baskı ile dağılma sürecine girmiştir. 4 Mayıs 1980'de Yugoslavya Devleti'nin kurucusu olan ve devleti uluslararası alanda saygın bir konuma getiren Tito'nun ölmesi ile ülkede birleştirici rol oynayan unsurlar ve

istikrar tamamen ortadan kalkmıştır: Tito'dan sonra da etnik unsurları gözetecek bir lider ortaya çıkmamıştır.

1990 yılından itibaren çok partili siyasi düzenlerin kurulduğu ve birçok ülkede milliyetçilerin iktidara geldiği yenedünya düzeni altı Cumhuriyetli Yugoslavya Federasyonu'nun da dağılmasını büyük çapta etkilemiştir. Slovenya ve Hırvatistan'daki yeni yönetimler ilk iş olarak bağımsızlık için halk oylamasına gitmişlerdir. İki ülke Slovenya ve Hırvatistan Temmuz 1990'da bağımsızlıklarını ilan etme kararı almışlar, 26 Haziran 1991'de de bu kararı uygulamaya geçirmişlerdir. Bu ülkelerin bağımsızlıklarının Aralık 1991'de Almanya 15 Ocak 1992'de de diğer Avrupa Topluluğu (AT) üyeleri tarafından tanınmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Slovenya ve Hırvatistan'ı sırasıyla Makedonya ve Bosna-Hersek takip etmiş ve Cumhuriyetler teker teker Yugoslavya Devleti'nden kopmuşlardır.

Bosna-Hersek yöneticileri önceleri Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti'nin dağılmasına taraftar olmamışlar; daha gevşek bir yapı olan konfederasyon fikrini desteklemişlerdir. Ancak bunun uygulanamayacağını anladıktan sonra bağımsızlık yolunu seçmişlerdir. Altı Cumhuriyetli Yugoslavya'dan geriye Sırbistan ve Karadağ devletleri ile otonom vilayetler Kosova ve Vojvodina'dan ibaret olan yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kalmıştır. Özellikle Sırbistan'ın bu küçülmeyi kabullenemeyişi Balkanları tarihe geçecek geniş çaplı bir savaşa sürüklemiştir.

5.2.9. Bosna-Hersek'in Bağımsızlık Kararı

Etnik bakımdan Yugoslavya'nın küçük bir örneği olan Bosna Hersek'te bağımsızlık süreci, Federasyonun diğer Cumhuriyetlerindeki gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. 1990 Kasım'ında Bosna Hersek' de yapılan seçimler ülkedeki gerginliği tırmandırmıştır. Seçimlerde liderliğini Alija İzzetbegovic'in yaptığı Müslümanların Demokratik Eylem Partisi (SDA), 240 üyeli parlamentoda 86 sandalye kazanırken. Sırpı temsil eden Sırp Demokratik Partisi (SDS) 72 ve Bosna Hersek Hırvatları Demokratik Birliği (HDZ) 44 sandalye elde etmiş, reformcu Güçler Birliği 13 ve eski komünistler 19 milletvekili çıkarmayı başarmışlardır. Bu partilerden Komünist Parti ve Reformcu Güçler Birliği' nin dışında kalanlar etnik temelde örgütlenen partilerdi. Söz konusu partilerin siyasi liderleri seçim öncesinde taraftarlarını yanlarına çekebilmek için seçim konuşmalarında milliyetçi söylemleri gündeme getirerek etnik gruplar arası gerginlikleri körüklemiştir.

Seçimlerini kazanan her üç etnik parti arasında Yugoslavya'nın geleceğine yönelik yapılan görüşmelerde, Bosna-Hersek'in gelecekteki yapısına ilişkin görüş ayrılıkları su yüzüne çıkmıştır. SDS, Sırbistan ve Karadağ tarafından desteklenen "merkezi federal öneriden" yana tavır almıştır. HDZ ve SDA, Hırvatistan ve Slovenya tarafından önerilen bağımsız devletlerin gevşek konfederasyonundan yana olduklarını açıklamışlardır.

Seçimlerin ardından Yugoslavya içinde Sırp, Hırvat ve Mşlmanları temsil eden üç parti arasında koalisyon kurulmuş ve kolektif başkanlık sistemi gereğince seçimlerde en fazla oyu alan SDA lideri Alija İzzetbegovic, 20 Aralık'ta Cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir. HDZ lideri Jure Pelivan Bařbakan, SDS lideri Momcilo Krajić ise Parlamento Başkanı olurken, İçişleri Bakanı SDA'dan, Savunma Bakanı HDZ'den ve Ulaştırma Bakanı SDS'den seçilmiştir. Bununla birlikte bu üç partinin arasında program birliğı olmaması nedeniyle üç partinin yeleri tarafından hükümet kurumlarında rekabet yaşanmaya ve devlet kurumları fonksiyonlarını yerine getirmeme başlamıştır.

25 Haziran 1991' de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilan etmesinden iki gün sonra 27 Haziran'da JNA nce Slovenya'ya ardından da Hırvatistan'a yönelik saldırılar başlatmıştır. Slovenya'da 62 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan ve tarihe "On Gün Savaşı" olarak geçen çatışmalar yaşanmıştır. Slovenya'yı destekleyen Almanya ve Bosna Hersek'nin baskısıyla AT, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne silah ve ekonomik ambargo koymuştur.

Yugoslavya ordusu Hırvatistan'dan ekilmezken, 18 Temmuz 1991'de Slovenya'yı boşaltmıştır. 3 Temmuz 1992 tarihinden itibaren Hırvatistan'ın Sırp nüfusunun ağırlıkta yaşadığı Krajina bölgesinde çatışmalar giderek yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Boşnak ve Makedon yöneticiler birlikte Yugoslavya' da çok merkezli gevşek bir federasyon oluşturulması önerisini ortaya atmıştır. Sırp partisi SDS ise Bosna Hersek'in küçülmüş Yugoslavya'nın içinde kalmasını ve etnik temele dayalı olarak bölünmesini isteyen açıklamalarla ortaya çıkmıştır. Ardından 27 Haziran 1991' de Bosna Krajinası (Bosanska Krajina) Sırp Topluluğı egemenliğini ilan etmiş ve Hırvatistan Krajinası ile birleştiğini açıklamıştır.

Eylül 1991'de altı Sırp zerk bölgesi (Srpska Autonomme Oblasti: SAO) ilan edilmiş, SDS bu özerk bölge içinde ayrı ekonomik, siyasi ve askeri yapılanma sağlamış ve Sırp olmayan vatandaşlara karşı ayrımcılık ve terör politikası izlemeye

başlamıştır. Sırbistan tarafından da bu otonom bölge giderek silahlandırılmıştır. Sırların bu girişimini Hırvatlar ve Müslümanlar, JNA desteği ile "Büyük Sırbistan" oluşturma çabası olarak değerlendirmişler ve Bosna hükümeti tek taraflı olarak ilan edilen bu kararı tanımadığını ve Yugoslavya'nın iç sınırlarının değiştirilemeyeceğini açıklamıştır.

Eylül ayında Bosna-Hersek'in Mostar kentini kontrol altına alan JNA, buradan Hırvatistan'ın Dubrovnik kentine yönelik yoğun bir saldırı başlatmıştır. Çatışmaların büyümesi üzerine Cumhurbaşkanı Alija İzzetbegovic, Meclis'e bağımsızlık ilan edilmesi çağrısında bulunmuştur. Eylül 1991'de Makedonya'nın da bağımsızlık ilan etmesi ve JNA'nın açık bir biçimde Sırları desteklemesi, Bosnalı Hırvatları da bağımsızlık yanlısı çizgiye taşımıştır. Parlamento uzun tartışmaların ardından, Bosna Hersek'in Sırbistan ve Hırvatistan ile eşit düzeyde ilişki sürdürmesi kaydıyla bağımsızlık lehine tavır almıştır. 14 Ekim'de yapılan görüşmelerde SDS ve bu parti dışında kalan Sırların bir bölümünün, bağımsızlığa karşı çıkmalarına karşın, 15 Ekim 1991'de Sırp temsilcilerin boykot ettiği parlamento oturumunda, mevcut sınırlar içinde Bosna Hersek'in egemenliği ilan edilmiştir.

Bosnalı Sırp parlamenterler ve Bosnalı Sırların otonom bölge temsilcileri, kararı tanımadıklarını ve Bosna Hersek sınırları içinde Federal yasaların ve anayasanın dışında hiçbir gücü kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bosnalı Sırların lideri Radovan Karadzic yaptığı açıklamada, Hırvat ve Müslümanları suçlarken Bosnalı Sırların bu karara sonuna kadar direneceklerini duyurmuştur. 24 Ekim 1991'de parlamentoyu boykot eden Sırp milletvekilleri "Sırp Ulusal Parlamentosu" adıyla yeni bir meclis oluşturdular. Aynı gün Sırlar Deboj kentinde de otonomi ilan etmişlerdir.

Bosna Sırp toplumundaki bu tutumlar daha önce Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü desteklediklerini açıklayan HDZ liderini de tepki olarak harekete geçirmiş ve Kasım 1991'de iki Hırvat özerk bölgesi olan Herceg-Bosna (Batı Hersek ve Orta Bosna) ve Posavina (Kuzey Bosna) oluşturulmuştur.

Bosnalı Sırların 9-10 Kasım 1991'de bağımsızlık kararına ilişkin yaptıkları halk oylamasında oylamaya katılanların çoğunluğunun tercihi Yugoslavya içinde kalma yönünde olmuştur. Bunun üzerine Bosnalı Sırlar 21 Aralık 1991'de Avrupa Komisyonu'ndan bu kararı tanımalarını talep etmiş, özerk bölgeleri birleştirmek

suretiyle yakın zamanda Bosna içerisinde bir Sırp Cumhuriyeti oluşturarak Yugoslavya'ya bağlanmak istediklerini resmen ilan etmişlerdir.

Eski Sovyetler Birliği'nden ve Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerinin diplomatik olarak tanınması amacıyla oluşturulan Badinter Komisyonu, Bosnalı Sırpların tepkileri nedeniyle genel bir referandum yapılması gerektiğini belirtmiş ve 29 Şubat-1 Mart 1992' de bütün etnik grupların katılımına açık yeni bir referandum yapılmıştır. Bosnalı Sırpların boykot ettiği referanduma halkın yüzde 63'ü katılmış ve katılımcıların yüzde 99,4'ü tercihini bağımsızlık lehine kullanmıştır. Cumhurbaşkanı İzzetbegovic sonuçların açıklanması üzerine 3 Mart 1992' de Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etmiştir. Cumhuriyetin resmi adından "sosyalist" terimi çıkarılmıştır.

6 Nisan 1992'de AT'nin ve 7 Nisan'da ABD'nin Bosna Hersek'i tanımalarını takiben ülke 20 Mayıs 1992 tarihinde BM'ye üye olmuştur. Bosna'nın uluslararası toplumca tanınmasına tepki olarak Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu Saraybosna'nın Pale köyünde 7 Nisan 1992'de, Sırp özerk bölgelerinde "Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska) kurduklarını ilan etmiş ve Bosna Hersek Cumhuriyeti'nden ayrılarak Yugoslavya'ya katılma kararı almıştır. Bosna-Hersek'te Mart 1992'den itibaren yer yer çatışmalar görülmekle birlikte, Sırp Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'ya bağlanma kararının ardından olaylar büyük çaplı çatışmalara dönüşmüş ve Sırp askerleri ile JNA birlikleri Bosna kentlerini bombalamaya başlamışlardır. Bunun sonunda da Bosna topraklarının yüzde 70'ini işgal etmişlerdir.

5.2.10. Bosna Hersek'te Savaş Yılları

Hırvatistan ve Slovenya'nın 25 Haziran 1991, Makedonya'nın 9 Eylül 1991 ve Bosna Hersek'in de 3 Mart 1992'de bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ve bu ülkelerin uluslar arası toplumca tanınmasının ardından Yugoslavya'dan geriye yalnızca Sırbistan ve Karadağ kalmıştır. İki cumhuriyet de 27 Nisan 1992'de kabul edilen yeni anayasa" ile yeni Yugoslavya devletini; Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Savezna Republika Jugoslavija) adı ile kurduklarını ilan etmişlerdir. Anayasaya göre yeni oluşturulan Federasyon, "Cumhuriyetlerin eşitliği" temeline dayanacak, aynı anda görev yapacak olan Cumhurbaşkanı ve Başbakan farklı cumhuriyetlerden olacaktır.

Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra etnik gruplar arasında mücadele başlamış, her grup daha fazla toprağı denetimi altına almaya çalışmıştır. Bosnalı Sırlar, Sırbistan ile birleşip tarihi emelleri olan "Büyük Sırbistan"ı kurma çabasına girişmişler ve bu çabaları Sırbistan'daki bazı çevreler tarafından da desteklenmiştir. Hırvatlar ise Hırvatistan ile birleşerek "Büyük Hırvatistan"ı kurma amacı gütmüşlerdir. Müslüman toplum ise çok etnikli bir Bosna'nın bölünmeden kalmasından yana tavır sergilemiştir. Çünkü ancak bütün bir Bosna Hersek içerisinde Müslüman toplum varlığını sürdürebilmesi mümkündü. Müslüman toplumun Bosnalı Sırlar ve Hırvatların sahip olduğu gibi komşu bir vatanları yoktu.

Bosna-Hersek'te çatışmaların başladığı tarihlerde Hırvatistan'ın Sırp çoğunluğun yaşadığı toprakları da işgal ve çatışma altında bulunmakta idi. Bağımsızlık ilanının ardından ayrılmayı kabullenmeyen Sırbistan aynı dönemde Hırvatistan topraklarında yürüttüğü savaşı daha iyi takip edebilmek için JNA birliklerini Bosna-Hersek'e yöneltmiştir.

BM Güvenlik Konseyi, 19 Mayıs 1991 tarihinde JNA'nın uluslararası toplum tarafından tanınmış olan Bosna-Hersek'ten resmen çekilmesini istemiştir. Bunun üzerine JNA birlikleri, Sırp Özerk Bölgesi birlikleri ve yerel milislerin biraraya getirilmesi ile Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti Ordusu (Vojaska Republika Srpska: VRS) oluşturulmuştur. 8 Nisan 1992'de ise Hırvat Savunma Konseyi (Hrvatska Vijeće Odbrane: HVO) oluşturulmuş ve 3 Temmuz 1992'de Hırvat-Hersek Bosna Toplumu, HVO'nun kontrolü altındaki toprakları birleştirmiştir. HVO'nun Bosna'nın yerel ordusu ile birleşme önerisini reddetmesinin ardından 5 Temmuz 1992'de kolektif başkanlık tarafından bu kez yeni Bosna Cumhuriyeti'nin kendi ordusunun (Armija Bosne i Hercegovine: ABH) kurulduğu ilan edilmiştir.

JNA'nın 19 Mayıs 1992'de BM Güvenlik Konseyi kararı ile Bosna'dan çekilirken, Sırlara diğer taraflarda olmayan önemli miktarda silah ve mühimmat bırakması Sırları askeri bakımdan üstün kılmıştır. İyi silahlanmamış Boşnaklar ve Hırvatlar, Sırlar karşısında sürekli gerilemişlerdir. Nitekim kısa süre sonra Bosna-Hersek topraklarının büyük çoğunluğu Sırların denetimine geçmiştir. Savaştan en çok zararı kaçınılmaz olarak siviller görmüştür. Yerleşim alanlarının bombalanması, insanların yerlerinden edilmesi, etnik arındırmanın göstergeleri olarak tarihe geçmiştir.

Bosna-Hersek'te 1990 senesi sonlarında yapılan seçimleri kazanarak devlet başkanlığına gelen Aliya İzzetbegoviç, Mart 1992'de bir referandumla bağımsızlığını ilan etti. Şubat 1992'de bağımsızlığını ilan eden Bosna - Hersek 7 Nisan 1992'de ABD ve diğer batılı ülkelerce tanındı ve 22 Mayıs 1992'de Birleşmiş Milletler'e yaptığı üyelik başvurusu kabul edildi. Ancak Sırp'lar hemen arkasından Bosna-Hersek yönetiminde söz sahibi olan Müslümanlara karşı 1992 ilkbaharında savaş açarak yeni bir katliam hareketi başlattılar.

Bosna'nın kuzeyini hedef alan saldırıların amacı bu bölgelerden Boşnak ve Hırvatları uzaklaştırarak Sırp devletini kurmaktır. Sırp'ların bu saldırıları bölgedeki diğer etnik gruplar için tam bir felakete dönüştü. Kuşatma altındaki şehirler ve mülteci kamplarında pek çoğu öldürüldü ve işkenceye uğradı. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık mücadelesine destek olan Avrupa ülkeleri ve ABD Bosna-Hersek'i Sırp vahşeti karşısında yalnız bıraktı. Bosna-Müslümanlarını en çok sıkıntıya sokan da, Avrupa'nın üçüncü büyük ordusu Yugoslavya Federal Ordusu'nun Sırp çeteleriyle hareket etmesi, onlara destek vermesiydi. Müslümanlarsa herhangi bir askeri destekten yoksun ve silah yönünden çok zayıftılar.

Bosna-Hersek Başbakanı Hakkı Turaylıç, Birleşmiş Milletlere ait arabadan indirilerek Sırp'lar tarafından öldürülmesi, büyük tepkilere sebep oldu. Savaşın ilk aylarında askeri olmayan doğudaki pek çok Boşnak şehri Sırp'ların saldırıları sonucu kolayca düştü. Ancak şehri çeviren tepelerinde yardımıyla Srebrenitsa saldırılara karşı kendisini başarıyla savundu.

1993'te Birleşmiş Milletler 6 yerleşim birimini "güvenli bölge" ilan etti, Srebrenitsa'da bunlardan birisiydi. Amaç sınırları korunabilir hale getirerek barış için görüşülebilir bir zemin yaratmaktır. Yardımların güvenli bölgelere ulaştırılması gündeme gelince bu uygulama işgalci-saldırgan güçlerle Birleşmiş Milletler askerlerinin işbirliği yapması ile tam bir tezat oluşturur hale geldi.

Mayıs 1995'te Sırp'lar Sarayova'daki kuşatmayı şiddetlendirdi ve Nato Sırp'lara karşı hava saldırısı düzenlendi. Buna misilleme olarak Sırp'lar 6 güvenli bölgeyi bombalayarak 300 Birleşmiş Milletler askerini rehin aldı. Askerler niye silah çeksin ki. Çünkü zulme ve haksızlığa uğrayanlar Bosnalı Müslüman'lardı, yani ölümlerine göz yumulmuştu. Sırp'ların şehre yaklaşması üzerine, Srebrenitsa'daki müslüman Boşnaklar, Hollandalı askerlerin kendilerini savunmasını istemiştir. Buna rağmen red cevabı aldıklarında, güvenli bölge olduğu için şehre girilirken ellerinden alınan

silahların teslimi ve şehrin bizzat Boşnaklar tarafından savunulması yönündeki taleplerini ilettikleri halde, Boşnaklar silahsız ve yalnız bırakılmak suretiyle soykırıma ortak olunmuştur. Temmuz 1995'te General Mladic komutasındaki Sırp güçleri Srebrenitsa'daki Hollandalı Birleşmiş Milletler güçleriyle anlaşarak şehri hedef aldı. Yaklaşık 25,000 Boşnak Sırp tehdidi üzerine şehri terk ederek bir başka güvenli bölge olan Potocari'ye ulaştı. Sırlar Srebenitsa'ya geldiğinde Hollandalı Birleşmiş Milletler gücü komutanı, Sırları engellemek yerine onlara katliam konusunda yardımcı oldu. Hollandalı birliklerin komutanı, Sırp general Mladic ile karşılıklı olarak kadeh bile kaldırdılar. Hollandalı birlikler hiç müdahalede bulunmadı, hatta soykırımın düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesi için katliamda yardımcı bile oldu. Kadın ve çocuklar ayrıldıktan sonra askerlik çağına gelmiş olan erkekler otobüslere bindirildikten sonra kampın yakınında kurşuna dizilerek öldürüldü.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki bu en büyük soykırımda 10 - 15 bin Boşnak'ın katledildiği iddia edilmektedir. Kızılhaç yetkilileri bu olaylar sırasında 7.500-8000 kişinin kaybolduğunu bildirmiştir. Olayın en ilginç tarafı ise, bu olaydan utanması gereken Hollandalı birlikler, memleketlerine döndüklerinde Hollanda hükümeti tarafından "madalya" ile ödüllendirilmişlerdir.

Sonuçta Sırlar Bosna-Hersek'in önemli şehirlerini işgal ettiler. Bu işgal hareketi bir milyona yakın Bosnalı Müslüman'ı göçe zorladı. Sırlar işgal ettikleri yerlerde hem katliam hem de yıkım gerçekleştiriyorlardı. Özellikle camileri ve Osmanlı Devleti'nden izler taşıyan tarihi eserleri yakmaya ve yıkmaya çalışıyorlardı. Bosna-Hersek meselesinin çözümü için değişik tarihlerde gerçekleştirilen görüşmeler ve arabuluculuk çalışmaları sonuç vermedi. 1994'e gelindiğinde Bosna-Hersek'teki iç savaşın aldığı can sayısı 250 bini, göçe zorladığı insan sayısı ise 1 milyonu buldu. Nisan 1994'te Bosna-Hersek'te bir Boşnak-Hırvat Federasyonu oluşturuldu. Srebrenitsa Katliamı'nın ardından o güne kadar olaylara kayıtsız kalan batı kamuoyunda Sırlara karşı baskılar arttı. Türkiye ve İslam ülkelerinden gelen yardımlarla toparlanan Boşnaklar Hırvatlar'lada birleşerek Sırların kontrolündeki Orta ve Doğu Bosna'da ilerlemeleri ile Sırlar gerilemeye başladı. NATO'nun da artan hava saldırıları sonucu tarafların ateşkese kabulü ile 1995 yılı sonlarında savaş son buldu.

14 Aralık'ta Paris'te "Dayton Barış Antlaşması imzalandı ve Bosna-Hersek Devleti kuruldu. BM Güvenlik Konseyi'nin barış gücü faaliyetlerini NATO'ya devretmesi ile Dayton Barış Antlaşması'nın askeri yönlerini uygulamak amacıyla NATO liderliğinde 60.000 kişilik IFOR askeri birliği (Implementation Force) ülkeye yerleştirildi.

1996'da IFOR'un yerini daha az personele sahip SFOR'un (Stabilization Force, halen 17.700 kişi) aldı. Dayton Barış Antlaşması'nın sivil yönlerini uygulamakla yükümlü Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR-Office of High Representative) faaliyete geçti. Bosna-Hersek'in ilk üçlü Başkanlık Konseyi üyelerin seçimle göreve gelmesi kararını uygulamak üzere Aliya İzzetbegović (Boşnak üye), Kresimir Zubak (Hırvat üye), Momcilo Krajsnik (Sırp üye) belirlendi.

5.2.11. Kimlik Olarak Bosna Müslümanlığı

Bosna'ya Müslümanlık 15.yüzyılın ortalarında Osmanlı Türkleriyle gelmiştir. Sadece Bosnalılar değil, tüm Yugoslav Müslümanları Balkanlar'da beş yüz yılı aşkın Osmanlı hâkimiyetini yaşamışlardır. Bosna Müslümanlığı milli kimliğin dini kimlik üzerine inşa edilmesinin modern örneklerinden birisidir. Çünkü Müslümanlık Bosna'da dini olmanın yanında, hatta ondan daha fazla bir kimlik olmuştur. Eski Yugoslavya'da Arnavutlar ya da Türkler gibi küçük Müslüman gruplar küçük "m" harfiyle "muslimani" diye adlandırılırken, İslam dini Bosna Müslümanları için "etnik bir kimlik" olduğundan büyük "M" ile Muslimani" diye anılırlardı.

Aslı Slav olan Bosna halkını öteki iki güney Slavlarından dinleri ayırmakta idi. Sırp Ortodoks Hristiyan, Hırvatlar Katolik, Boşnaklar ise Müslüman'dı. Kimi Yugoslav kaynakları Boşnakların beceriksiz, ikiyüzlü, hayalci v.b gibi olumsuz niteliklerle tanımlamakta, bu halkı İslam'dan kurtarmanın en iyi yolunun Sırplarla evlendirmek, gerekirse onları eritmek için başka yollar gerektiği üzerinde duruyordu. Buradan hareketle diğer Yugoslavya Slavlarını Boşnakları Müslüman oldukları için benimseyemedikleri sonucu çıkmaktadır.

Bosna Müslümanlığı genellikle dinsel içeriği ve uygulamaları ile çok kültürlü toplum yapısına uygun özellikler taşımakta idi. Müslümanların başka hiçbir Müslüman toplumda görülemeyeceği üzere, gayri-Müslimlerle evlenme oranı yüzde 10 idi. Camiler, medreseler, Yugoslavya'ya gelen Batılı ziyaretçilerin gözünde kebabı, Türk kahvesi gibi turistik motifler taşıyordu. Bosna'da Müslümanlığın bir kimlik olarak daha fazla ön plana çıkması, İslam'ın kamusal alandaki varlığını yok etmemiştir.

Çünkü Bosna Müslümanlığı sadece Müslüman cemaatin değil, bütün Bosna toplumunun töresine ve ahlak kültürüne damgasını vurmuştur.

Bosna'daki düşünce yapısı İslam'ı, dini toplulukları, aidiyetleri ve ibadet pratikleri aşan evrensel bir ahlak olarak benimsemekteydi. Bu bağlamda bayramlarda Müslüman çocukların okullarına baklava, Hristiyan çocukların da Paskalya'da yumurta götürmeleri bu modern anlayış ve kültürün bir sonucu idi. Bosnalılık gelişmiş bir uygarlık örneği olarak benimseniyordu ve sahipleniliyordu. Bosna'daki İslam Müslüman olmayanların da paylaşabildiği bir kültürel kimlik unsuru haline gelmişti.

Benzer düşünce yapısı Bosna'daki diğer Ortodoks ve Katolik kültürlerde de mevcuttu. Ülkede dini kültürler arası ilişki dinler üstü bir yakınlık üretmiştir. Her üç kültürde de iyi komşuluk, sıkı çalışmak, kan kardeşliği gibi ortak değerler dini modernleştirmişti. Bu modern dini-kültürel kimlik oluşumunda Yugoslav toplumunun eğitim seviyesinin yüksek olmasının da önemli bir payı olduğu göz ardı edilmemelidir. 1980'lere dek süren bu ılımlı ortam, bu tarihten sonra dünya çapında yaşanan İslami diriliş ile paralel olarak değişmeye başlamıştır. 80'li yılların başındaki baskılar, artan milliyetçilikler Müslümanlar üzerindeki baskıyı arttırmış ve Müslümanlar arasında da tepkisel eğilimler ve radikal akımların etkisi güçlenmiştir.

5.3.BOSNA HERSEK'İN SİYASİ VE İDARİ YAPISI

5.3.1.Siyasi Yapı

Dayton Barış Antlaşması'nın 4 no'lu eki Bosna Hersek Anayasası'ndan oluşmaktadır. Anayasanın giriş bölümünde; Bosna Hersek'in "demokratik bir cumhuriyet olduğu, yönetimin demokratik seçimlerle halk tarafından seçileceği" belirtilmekte ve fertlerin temel hak ve özgürlükleri sıralanmaktadır. Anayasa'nın diğer bölümlerinde ise barış antlaşması ile belirlenen ortak devlet kumrularının yapısına, görev ve yetkilerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Bosna-Hersek Devletinin yapısı 1992-1995 yılları arasında cereyan eden iç savaşı sona erdiren Dayton Barış Antlaşmasıyla (DBA) belirlenmiş olup ülke Bosna-Hersek Federasyonu ((Federacije Bosne i Hercegovine-FBiH), Federasyon da kendi içinde 10 Kantona ayrılmıştır ve Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska-RS) olarak iki entiteye (devletçiğe) ve bir küçük özerk bölgeye (Brcko) bölünmüştür. Bosna Hersek

devletinin toprakların %51'i Hırvat ve Boşnaklardan oluşan Bosna-Hersek Federasyonunda, toprakların %49'u da Sırlardan oluşan Sırp Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Entiteler birbirinden hukuken gerçek bir sınır niteliği taşımayan ve Uluslararası güç IFOR tarafından denetlenen yaklaşık 1400 km uzunluğundaki bir sınır ve ayırım hattı ile ayrılmışlardır.

Şekil 1: *Bosna Hersek Devletinin Konumu*

Şekil 2: Bosna Hersek devletinin idari bölünüş haritası

Şekil 3: Bosna Hersek devletinin önemli şehirleri

Her entitenin siyasi ve ekonomik yapılanması birbirinden farklıdır. Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin yanı sıra, AB, Fransa, Federal Almanya, Rusya Federasyonu, İngiltere ve ABD temsilcilerinin de gözlemci olarak imzaladıkları Dayton Barış Anlaşması bir çatışmaların önlenmesi amacıyla askeri biri de sivil olmak üzere iki alanda düzenlemeler içeren bir ana metin ile 11 Ek'ten oluşmaktadır. Anlaşmanın askeri yönlerinin uygulanması ilk bir yıllık süre için IFOR (Implementation Force) adı altında NATO liderliğinde, bazı NATO dışı ülkelerin de katılımıyla oluşturulan yaklaşık 60.000 kişilik kuvvetin sorumluluğuna verilmiştir. Aralık 1996 tarihinden itibaren ise asker sayısı 30 bin civarına indirilmiştir. Temmuz 2004 itibariyle asker mevcudu 14 bindir.

Bir yıllık görev süresi 20 Aralık 1996'da biten bu kuvvetin yerini daha az personele sahip SFOR (Stabilization Force) almıştır. Ülkemiz her iki kuvvete de Zenica'da konuşlanmış bulunan bir Tugay ile katılmıştır. 2001 yılı sonu itibariyle SFOR'da 17.700 askere sahip Türk Tugayı, Tabur düzeyine indirilmiştir. AB'nin Bosna-Hersek misyonunu üstlenmesiyle SFOR'un barış misyonu, 2 Aralık 2004'ta EUFOR tarafından devralınmıştır.

8-9 Aralık 1995 tarihlerinde Londra'da düzenlenen Barış Uygulama Konferansı'nda Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla Uluslararası Eski Yugoslavya Konferansı'nın (ICFY) başlıca hedeflerine ulaşılmış olduğu ve barışın uygulanmasından sorumlu olacak yeni bir yapıya ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. ICFY'nin yerini almak üzere Londra Konferansı'na katılan tüm devletlerin, Uluslararası Örgütlerin ve Kuruluşların katılımıyla bir Barış Uygulama Konseyi'nin (Peace Implementation Council-PIC) kuruluşuna karar verilmiş, Konseye siyasi yönlendirmede bulunmak üzere de bir Yönlendirme Kurulu (Steering Board-SB) kurulmuş ve üyeleri belirlenmiştir. Türkiye Yönlendirme Kurulu'nda İslam Konferansı Örgütü'nü temsilen yer almaktadır.

Birbirleriyle savaşmış üç etnik toplumun yeniden bir arada yaşamasını ve Bosna-Hersek'in tüm kurumlarıyla işlemlerini amaçlayan Dayton Barış Anlaşması'nın sivil yönlerinin uygulanması "Yüksek Temsilcilik" (Office of the High Representative) sorumluluğundadır. Yüksek Temsilcilik görevini halen İngiliz Liberal Demokrat

Partinin eski lideri Paddy Ashdown, yardımcılıklarını ise ABD’li Ralph Johnson ve Alman Matthias Sonn yürütmektedir.

Saraybosna’daki Yüksek Temsilcilik Ofisi’nde ülkemizden de Dışışleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü mensubu kişiler görev yapmaktadır. Yüksek Temsilci yetkilerini 56 ülkeden oluşan Barış Uygulama Konseyi üyelerinin her yıl Dışışleri Bakanları düzeyinde yapılan toplantılarında alınan kararlar çerçevesinde kullanmaktadır. Sivil yönden önemli mesafe kat edilmişse de Hırvat ve Sırp taraflarının yeterli işbirliği göstermemeleri nedeniyle başarı sağlanamamıştır.

Dayton Barış Anlaşması’nın Önemli Maddeleri:

1. Bosna ve Hersek devleti, Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki entiteye ayrılmıştır.

2. Devlet, Bosna Hersek ismiyle tek bir devlet olarak idame ettirilecektir.

3. Devlet, dış politika, dış ticaret, ulaşım, haberleşme, hava trafiği kontrolü, uluslar arası kuralların uygulanması ve para politikasından sorumlu bir anayasaya sahip olacaktır.

4. Bosna Hersek’te yaşayan tüm insanlara iki entitede özgürce hareket ve seyahat etme hakkı tanınacaktır.

5. Anlaşmanın uygulanması amacıyla bölgede 12 ay süreyle NATO Uygulama Gücü (SFOR) adı altında 60.000 civarında askerden oluşan askeri bir güç görevlendirilmiştir.

6. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi eski Yugoslavya’yı oluşturan bütün cumhuriyetlere yönelik silah ambargosunun kaldırılması yönünde karar almıştır.

7. Anlaşmada geçen yeniden yapılanma faaliyetleri de dahil askeri olmayan hususlara ilişkin uygulamalar için parti temsilcilerinden oluşan ortak sivil komisyonun başkanlığını yürütecek bir yüksek temsilcilik oluşturulmuştur.

8. Anlaşmaya göre aşağıdaki kurumları oluşturan bir anayasanın oluşturulması öngörülmüştür.

a. Halk Meclisi ve Temsilciler Meclisi’nden oluşan ikili bir parlamento

b. Üç kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Konseyi (iki üye Bosna ve Hersek Federasyonu’ndan bir üye Sırp Cumhuriyeti’nden)

- c. Bakanlar Kurulu
- d. Anayasa Mahkemesi
- e. Merkez Bankası

5.3.1.1. Bosna Hersek Devleti şu kurumlardan oluşmaktadır:

- Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi
- Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu
- Bosna-Hersek Parlamentosu
- Bosna-Hersek Temsilciler Meclisi
- Bosna-Hersek Halklar Meclisi

a) Cumhurbaşkanlığı Konseyi

DBA'da da belirtildiği gibi ortak kurumların başında her üç milletin (Boşnak, Hırvat ve Sırp) doğrudan halk oylaması ile ayrı ayrı seçilen ve dört yılda bir yenilenen bir Cumhurbaşkanlığı Konseyi (predsjedništvo) bulunmaktadır. Dört yıllık bir süre için göreve gelen Konseyin başkanlığı sekiz aylık rotasyonla el değiştirmektedir. Cumhurbaşkanlığı konsey üyeleri, Süleyman Tihiç (Boşnak), Borislav Paravac (Sırp) ve Dragan Çoviç (Hırvat)'dır. Bu üçlünün başkanı yani seçimlerde en fazla oyu almış olan başkan devletin de başı konumundadır.

Kararlarını oy birliği ile alan Konseyin başıca görevleri BH'nin dış politikasını yürütmek, büyükelçileri ve diğer temsilcileri atamak, uluslar arası antlaşmaları imzalamak, parlamento tarafından alınan kararları yürürlüğe koymak, uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleri ile eşgüdüm sağlamak konularından ibarettir. Eylül 1996'de düzenlenen ilk seçimlerle belirlenen Konsey ilk resmi toplantısını 22 Ekim 1996 tarihinde gerçekleştirmiştir.

b) Bakanlar Kurulu

Bakanlar Kurulu, başbakan ve bakanlardan oluşur. Başbakan dahil her bakanın ikişer yardımcısı vardır. Bakan Boşnak ise yardımcılarının birinin Sırp, diğerinin Hırvat olması gerekir. Bakanlar Kurulu, Başbakan, Maliye, Güvenlik, Sivil İşler ve İletişim, Dışişleri, Avrupa ile Bütünleşme, Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler, İnsan Hakları ve Göçmenler ve Savunma bakanlıklarından oluşur.

c) Parlamento

Ülkenin yasama gücü, iki bölümden oluşan Bosna Hersek Parlamenter Meclisi'nce yürütülmektedir. Her bir bölümün bir başkanı ve iki başkan yardımcısı bulunmaktadır. (Sırp, Hırvat ve Boşnak dönüşümlü olarak). Parlamento oturumlarını başkent Saraybosna'da gerçekleştirmektedir.

d) Temsilciler Meclisi

Bosna Hersek Temsilciler Meclisi(Predstavnicki dom) iki yıllık bir dönem için yönetim bölümlerindeki parti listelerinden seçilen, 28'i Bosna Hersek Federasyonu, 14'ü ise Republika Sırska'daki seçmenlerin doğrudan oylarıyla belirlenen 42 üyedir. Temsilciler Meclisi açılış toplantısı 5 Ekim 1996 tarihinde yapılmış ancak, güvenlik sorunları nedeniyle Meclis tüm tarafların katılımı ile ilk kez 3 Ocak 1997'de toplanabilmiştir.

e) Halk Meclisi

Bosna Hersek Halk Meclisi ise entite meclislerince seçilen toplam 15 üyeden oluşmaktadır ve her üç etnik grup 5'er üyeye sahiptir. Diğer ortak kurumlar ise Anayasa Mahkemesi, Askeri İşler Daimi Komitesi ve Merkez Bankası'dır.

5.3.2. İdari Yapı

Bosna-Hersek (Boşnakça ve Hırvatça:Bosna i Hercegovina, Sırpça:Босна и Херцеговина), Balkanlar'da 51.129 km²'lik yüzölçümü ve yaklaşık 4.500.000 kişilik nüfusu olan ve resmî adı "Bosna ve Hersek" olan bir ülkedir.

Ülke yönetim açısından iki entiteye yani devletçiğe bölünmüş durumdadır. Bunlar, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti'dir. Bu federasyonlar kendi içlerinde ayrı ayrı yönetimlere ayrılmıştır. Bosna-Hersek Federasyonu 26.345 km² yüzölçüme sahip olup, devletin % 51.46'sını kapsar ve Sırp Cumhuriyeti (RS) 24.840 km² yüzölçüme sahip olup, devletin % 48.52'sini kapsamaktadır. Ayrıca Brcko Bölgesi 12 km² yüzölçümü ile % 0,02 'lik alana sahiptir.

Ülke bir bütünü oluşturan üç etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır: Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar. İngilizce'de ve daha birçok dilde etnik kimlik göz önünde tutulmadan tüm Bosna-Hersek halkına Bosnalı denir. Ancak Türkçe'de tarihten gelen yakınlıktan dolayı Bosnalı denildiği anda Boşnaklar yani Bosnalı Müslümanlar terimi kastedilir. Ayrıca ülkede Bosnalı veya Hersekli olmak da ayrı etnik kimliği vurgulamak için

kullanılır. Bosnalıyım demek Müslümanım demektir. Hersekliyim demek Hırvatım demektir.

5.3.2.1. Bosna-Hersek Federasyonu (BHF) Kurumları

BH Federasyonu Boşnaklar ve Hırvatlar arasında 31 Mart 1994 tarihinde imzalanan Washington Anlaşması ile kurulmuştur. FBİH'in siyasi yapısı üç düzeyden oluşmaktadır; Entite düzeyi, kantonlar düzeyi ve belediyeler düzeyi. Entite düzeyinde iki kanatlı bir parlamento, bir başkan ve iki başkan yardımcısı bulunmaktadır.

Federasyon içindeki 10 kanton nüfus yapılarına göre “Hırvat yoğun”(H), “Boşnak yoğun”(B) veya “etnik olarak karışık”(K) kantonlar olarak ayrılmışlardır. Buna göre Federasyon bünyesinde 5 Boşnak yoğun, 3 Hırvat yoğun ve 2 karışık kanton bulunmaktadır. Her kantonun kendi seçmenlerince doğrudan seçilen bir Başkanı ve Meclisi bulunmaktadır. Kanton meclislerinin üye sayısı her kantonun nüfusuna göre değişmektedir. Kanton Meclisleri, Başkan tarafından önerilen Kanton Başbakanını ve Hükümetini onaylamaktadır.

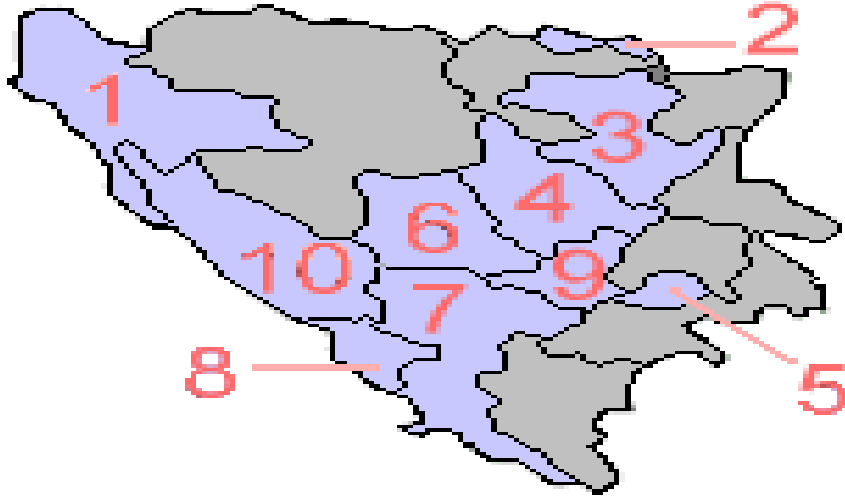
BH Federasyonundaki Kantonlar şunlardır :

1. Una-Sana Kantonu (B) - Unsko-sanski Kanton
 2. Posavina Kantonu (H) - Županija Posavska
 3. Tuzla Kantonu (B) - Tuzlanski Kanton
 4. Zenica-Doboj Kantonu (B) - Zeničko-Dobojski Kanton
 5. Bosna-Podrinje Kantonu (B) - Bosanskopodrinjski Kanton
 6. Merkez Bosna Kantonu (K) - Srednjobosanski/Županija Središnja Bosna
 7. Hersek-Neretva Kantonu (K) - Hercegovačko-neretvanski Kanton
 8. Batı Hersek Kantonu (H) - Županija Zapadnohercegovačka
 9. Saraybosna Kantonu (B) - Kanton Sarajevo/Županija Vrhbosanska
 10. Livno Kantonu (H) - Livanjski kanton/Zapadnobosanska Županija
- (B):** Boşnak yoğun; **(H):** Hırvat yoğun; **(K):** Karışık

Kanton meclislerinin ve hükümetlerinin üzerinde “Bosna-Hersek Federasyonu Temsilciler Meclisi” ve “Bosna-Hersek Federasyonu Halk Meclisi” adıyla iki kanattan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu Parlamentosu ve Bosna-Hersek Federasyonu Hükümeti yer almaktadır.

- Bosna-Hersek Federasyonu Başkanlığı

- Bosna-Hersek Federasyonu Bakanlar Kurulu
- Bosna-Hersek Federasyonu Parlamentosu
- Bosna-Hersek Federasyonu Temsilciler Meclisi
- Bosna-Hersek Federasyonu Halklar Meclisi

Şekil 4: *Bosna Hersek Federasyonunun Kantonları*

5.3.2.2. Sırp Cumhuriyeti Kurumları (Republika Srpska -RS)

Sırpaların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu diğer entite RS ise yedi yönetim bölgesine (municipalities) ayrılmıştır. Bu bölgeler Banja Luka, Bijeljina, Doboj, Foca, Sarajevo-Romanija (veya Sokolac) Trebinje ve Vlasenica'dır. Yönetim şekli Şöyledir:

- Rs Başkanı
- RS Bakanlar Kurulu
- RS Ulusal Meclisi

5.3.2.3. Brcko Bölgesi

Bosna-Hersek'in kuzeydoğusunda Sava nehrinin güneyindeki 493 kilometrekare'lik Brcko kenti Boşnak, Sırp ve Hırvat etnik coğrafyalarının kesiştiği bir noktada Doğu ve Batı Bosna'yı birbirine bağlayan çok stratejik bir konumda bulunmaktadır. Brcko

bir yandan Bosna'daki iki Sırp bölgesini birbirine bağlayarak önemli bir koridor görevi üstlenirken diğer yandan Müslüman ve Hırvatlar için de Bosna ile Hırvatistan arasında bir köprü konumundadır.

Brcko'nun bu stratejik önemi pek çok tarihi olaya sahne olmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Hırvatlar ve Sırlar arasında bu bölgede büyük çatışmalar yaşanmıştır. Yugoslavya döneminde Brcko üç halkın tekrar barıştığı ve Yugoslav kimliğinin oluşma yoluna girdiği bir simge şehir haline gelmişti. Ancak Yugoslav kimliğinin oluşmadan dağılışını en acı hisseden şehirlerden biri de Brcko olmuştur.

Nüfusun ezici çoğunluğu Hırvat ve Boşnaklardan oluşan şehir, 1992'de savaşın hemen başında Sırbistan'dan gelen düzenli ordu birliklerince ele geçirilmiştir. Bundan sonra başta Sırp Birlik Partisi Başkanı Jelko Rajnatovic (Arkan) ile Sırp Radikal Parti Başkanı Vojislav Seselj'e bağlı gönüllüler ve yerli çetecilerin soykırım etkinlikleri başlamıştır. Bu süreç boyunca şehir toplam yedi bin Boşnak ve Hırvat'ın hayatına mal olmuştur. Şehrin 8 km. güneyinden itibaren kırsal kesimi ise büyük ölçüde Boşnaklar ve Hırvatların elinde kalmıştır.

Savaş sırasında Hırvatistan devlet başkanı Franjo Tudjman ile Sırbistan devlet başkanı Slobodan Milosevic arasında gizlice imzalanan ve Bosna'nın bölüşülmesini öngören Karayorgi Antlaşması'na göre Brcko Sırlara bırakılıyordu. Hırvatlar savaş zamanındaki kayıtsızlıklarını Dayton dönemindeki siyasi savaşta da göstermişler ve federal ortak olarak bu şehri almak için önemli bir gayrete girmemişlerdir.

Dayton Antlaşması'nda çözümü zamana bırakılan bölgelerden bir tanesi de Brcko idi. Brcko jeopolitik öneminin yanı sıra savaştan önceki ticari ve ekonomik bakımdan da tarafların özel önem verdiği bir konumda bulunmakta idi. Taraflar arasındaki gerçekleştirilen müzakerelerden sonra Brcko'nun milletlerarası bir hakemin kararına bırakılmasına karar verilmiştir.

Uluslararası tahkim prosedürünü yürütme görevine 1996'da Amerikan Roberts Owen getirilmiş ve nihai kararın Dayton Antlaşması'nın yürürlüğe gireceği 14 Aralık 1996'dan bir yıl sonra verilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat tarafların bu bölgeye verdikleri önemden dolayı nihai kararın verilmesinde tereddütlü davranılmış ve her yıl daha sonraya ertelenmiştir. Nüfus olarak çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Brcko'nun Sırlara bırakılması halinde Bosna-Hersek'in etnik olarak homojen üç bölgeye ayrılması sağlanabileceği, düşünülmüştür. Böylesi bir kararı gerek Boşnaklar gerekse Hırvatlar kabulü imkânsız olarak nitelendirmişlerdir.

Antlaşmada belirtilen tarihte nihai kararını açıklayamayan Owen, her iki tarafın razı olmak zorunda olduğu bir tasarıyı 14 Şubat 1997'de açıklamıştır. Tasarıya göre, Brcko şehrinde BM Brcko Özel Temsilcisi (Brcko Supervisor) adı altında bir birim oluşturulması kararlaştırılmıştır. Özel Temsilci aynı zamanda Yüksek Temsilcinin yardımcılığı görevine de haiz olacaktı. Söz konusu birim Dayton Antlaşması'nın Brcko'da uygulanıp uygulanmadığını kontrol edecek, yerel demokratik müesseseleri kuvvetlendirecek, demokratik ve çok milletli bir yönetim oluşturacak, mültecilerin serbestçe geri dönmelerini sağlayacak, hareket serbestliği garanti edecek, gümrüklerin kontrolünü sağlayacak ve ekonominin yeniden canlandırılması için çaba sarf edecektir. Bu göreve ilk olarak 11 Nisan 1997'de Amerikalı büyükelçi Robert W. Farrand getirilmiştir.

1991 sayımına göre 87.627 olarak belirlenen Brcko belediyesi içindeki nüfusun 38.771'i Boşnak, 22.163'ü Hırvat ve 18.133'ü Sırp idi. 5.521'de Yugoslav vardı. Çoğunlukla Boşnakların Yugoslav olarak yazıldıkları göz önüne alınınca nüfusun yüzde 44'ü Boşnak, yüzde 27'si Hırvat, yüzde 24'ü Sırlardan oluşuyordu.

Brcko'nun anayasal statüsü, bir dizi ara kararları takiben 5 Mart 1999 tarihinde Hakemlik Mahkemesince nihai karara bağlanmıştır. Bu karara göre Brcko özel bir bölge haline getirilecek (Brcko District) ve her iki entiteye de ait olacaktır. Brcko'da çok etnikli tek bir idare yapısı, yine çok uluslu birleşik bir polis gücü ve bağımsız yargı idaresi bulunacaktı. Ayrıca Brcko'nun askerden arındırılmasına da karar verilmiştir. Bu yapıyı denetleme görevini de OHR tarafından atanan bir Brcko özel temsilcisi yürütecektir.

Söz konusu nihai kararın uygulamaya geçmesini takiben 8 Mart 2000 tarihinde özel temsilcinin aldığı bir karar ile Brcko'yu kendi idaresi olan özel bir bölge olarak resmen ilan edilmiştir.

UNHCR'nin verilerine göre, çok uluslu bir yönetimle idare edilmeye başlayan Brcko'ya 2000-2004 yılları arasında 19.418 kişinin geri döndüğü ifade edilmekte ve bu rakamın Bosna'nın genelindeki geri dönüşlere oranla iki kat daha fazla olduğu belirtilmektedir. Brcko'daki ilk seçimler; ülke genelinde en son yapılan 1997 yerel seçimlerinden sonraki ilk yerel seçim zamanında (Ekim 2004) ve Bosna-Hersek seçimleri ile paralel olarak yapılmıştır.

Bosna-Hersek egemenliği altında kendi özerkliğine sahip olup, uluslararası denetime tabidir. Daha çok avcılıkla geçinen halk yoğunlukla kırsal kesimde yerleşmiştir.

Başkent olarak Sarayevo'ya bağlıdır. Brcko, ülkenin kuzeyinde bir kuşağı andıran Sırp Cumhuriyeti'nin topraklarını ortadan bölüyor. Bu şekilde Bosna Sırplarının toprak bütünlüğüne sahip olmasının önüne geçiyor.

5.4. ETNİK YAPI

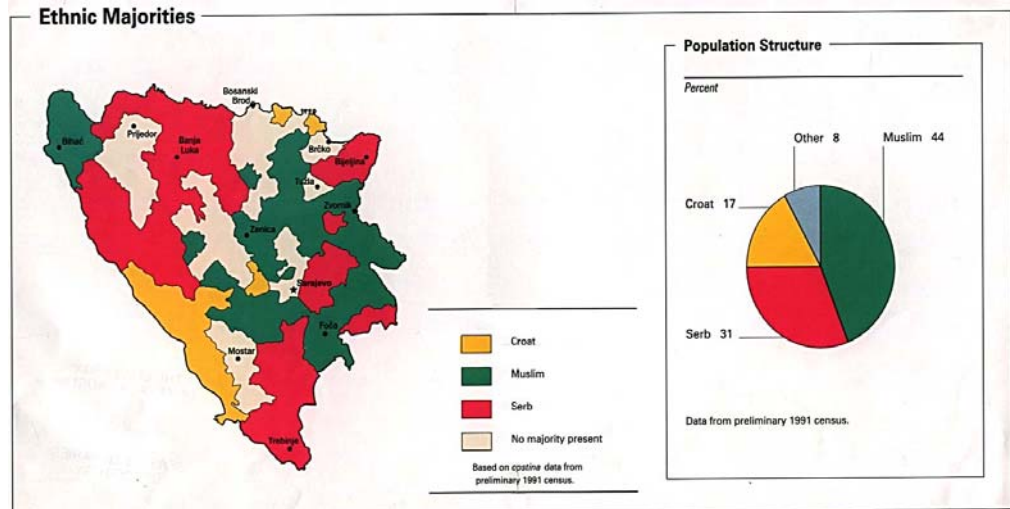
Birinci Dünya savaşına kadar Müslüman nüfusu daha fazla iken Sırp asıllı Sosyalist Tito döneminde başlayan asimile ve baskılarla etnik yapıda değişimler olmuştur. 1992 yılında başlayan adeta etnik kıyım ile Müslüman Boşnakların oranında belirgin bir azalma gerçekleşmiştir. Genel olarak nüfusun etnik dağılımı:

Boşnak (Müslüman) : % 50

Sırp (Ortodoks) : % 32

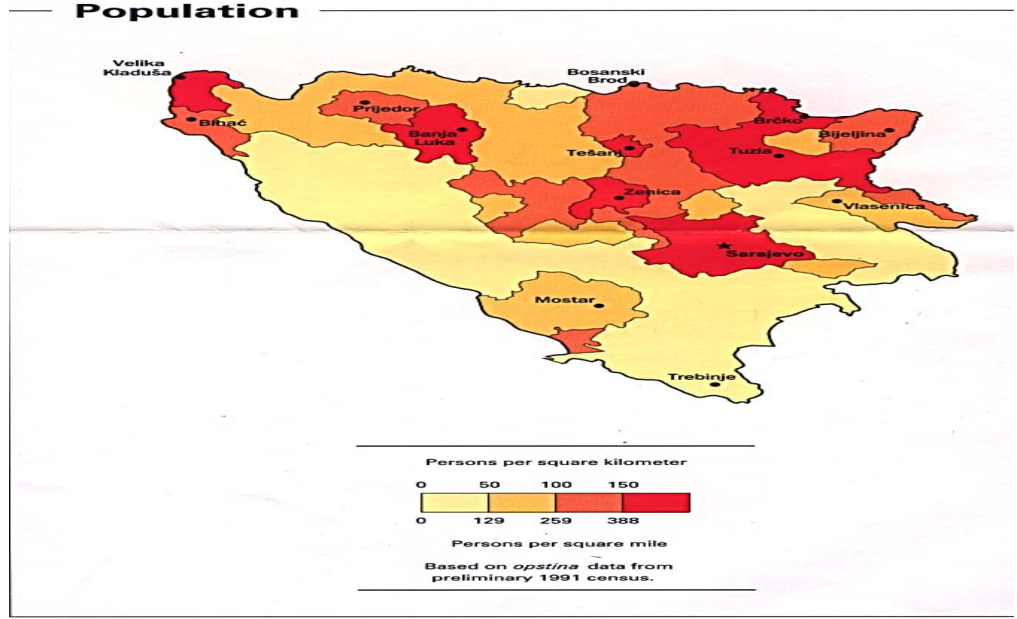
Hırvat (Katolik) : % 15

Diğerleri : % 3

Kaynak: die

Şekil 5: Bosna Hersek'te Etnik Dağılımının Gösterildiği Harita

Şekil 6: *Bosna Hersek'te Nüfusun Dağılımının Gösterildiği Harita*

Kaynak:die

5.5. FİZİKİ YAPI

Bosna-Hersek, üçgene benzeyen dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Dağlık arazi Sava ve Neretva ırmaklarının sularıyla parçalanır. Ülkenin güneybatısının en belirgin özelliği olan yarıklar, çukurlar ve hendeklerle dolu kireçtaşlarından meydana gelen bir karst yüzey yapısıdır. Aralarda küçük çöküntüler halinde ekilebilir topraklar vardır. Ülkenin en yüksek noktasını, Maglic 2,386 m oluşturur.

Ülkeye adını veren Bosna Irmağı, İgman Tepesinin eteğindeki bir kaynaktan doğduktan sonra 271 kilometrelik bir yol izledikten sonra Sava Nehri ile birleşir. Ülke topraklarının kuzeyinde ekilebilir verimli topraklar vardır.(Özey, R.2009)

Başlıca Nehirleri: Ülke akarsu bakımından zengindir. Özellikle Neretva ve Drina üzerinde kurulu hidroelektrik santralleri vardır.

Sava: Hırvatistan-Bosna Hersek sınırını oluşturur. Sava, Belgrad'ta Tuna nehriyle birleşir. Nehir uzunluğu 945 kilometre 'dir.

Drina: Büyük ölçüde Bosna Hersek ile Sırbistan sınırını oluşturur. Kuzey istikametine akar ve Sava nehrine karışır. Nehrin uzunluğu 364 kilometredir.

Vrba: Güneyden kuzeye doğru akar, ülkenin ikinci büyük şehri Banjaluka'dan geçer ve Sava'ya ulaşır. Nehrin uzunluğu 240 kilometredir.

Neretva: Saraybosna güneyinde Treskavica dağının eteklerinden doğar, güney istikametinde akar, Konjiç, Jablanica ve Mostar şehirlerinin içinden geçer ve Ploče liman şehrinden geçerek Adriyatik denizine dökülür. Nehrin uzunluğu 218 kilometre'dir.

Una: Bihaç şehri içinden geçer, Sava nehrine karışır. Rafting yapmaya elverişlidir. Nehrin uzunluğu 214 kilometre 'dir.

Bosna: Saraybosna havaalanı yakınında İgman dağı eteklerinden doğar, kuzey istikametine akar. Ülke adını bu nehirden alır. Zenica şehri içinden geçer, Sava nehrine katışır. Nehrin uzunluğu 245 kilometre 'dir.

Lim: Karadağ sınırları içinde doğar, Sırbistan sınırları içinden Sancak'ta Prijepolje ve Priboj'dan geçerek Bosna topraklarına girer. 40 kilometre batı istikametine akar ve Vişegrad şehri yakınlarında Drina nehrine karışır. Lim nehri ve Drina'ya katıştığı noktadan itibaren Drina nehri, Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu sınırlarını teşkil ediyordu.

5.6. İKLİMİ

Büyük kısmı dağlık olan Bosna-Hersek'te genelde karasal iklim hakimdir. İklim genel olarak yumuşak kışlar zaman zaman sert geçer. Bosna-Hersek yazları sıcak, kışları soğuk geçen bir iklime sahiptir. 20 km'lik deniz kıyısında Akdeniz iklimi hüküm sürer. Dinar Alplerinde iklim daha serttir.

Bosna Hersek'in Başkenti Saraybosna Meteoroloji İstasyonu'nun 29 yıllık (1961–1990) gözlem sonuçlarına göre; Yıllık ortalama günlük en düşük sıcaklık 4,8 °C, en yüksek sıcaklık 15,0 °C'dir. Yıllık ortalama en düşük sıcaklık ile ortalama en yüksek sıcaklık arasındaki fark 10,2 °C'dir. Sıcaklıkların aylara göre dağılımı incelendiğinde en düşük değerlerin Ocak ayında (ortalama günlük en düşük – 4,4 °C, en yüksek 2,7 °C), en yüksek değerlerin Temmuz ve ağustos Aylarında (ortalama günlük en düşük Temmuz 12,8 °C, en yüksek Ağustos 25,7 °C) yaşandığı görülmektedir. Saraybosna'da yıllık ortalama 116 gün yağışlı geçmekte ve ortalama yılda 931 mm. yağış almaktadır. Yağış yıl boyunca görülmesine rağmen, Haziran ve Kasım aylarında nispeten yükselmektedir. (Özey, R.2009)

Ülkenin güneybatı kesiminde ve Neretva vadisinde Akdeniz iklimi görülür. Bu bölgelerde meyve-sebze bahçeleri, üzüm bağları bulunmaktadır. Saraybosna'nın

güneyi gibi yüksek rakımlı bölgelerinde ise Alpin iklimi hakimdir. Hayvancılık ise, ülkenin tümünde yapılmaktadır.

BÖLÜM VI

BOSNA HERSEK'İN EĞİTİM SİSTEMİ

6.1. BOSNA HERSEK'İN EĞİTİM POLİTİKASI

Bosna Hersek kuruluş itibariyle (1992) genç bir ülke olsa da kültürü eskiye dayanmaktadır. Osmanlı Devletinde yüzyıllarca eğitim ve öğrenim, araştırma ve bilim merkezlerinden biri olarak Balkanlarda merkezi bir konum da bulunmuştur. Bosna Hersek eğitim politikası olarak birçok konuda olduğu gibi Hırvatlar ve Sırlarla beraber politikalar gütmektedir. Bosna Hersek'i Balkanların daha homojen bir şekilde küçültülmüş versiyonu olarak düşünebiliriz. Çünkü gerek fiziki gerek beşeri olarak ülke kendi içinde etnik farklılıkların olması doğal olarak da eğitim sistemine yansımıştır. Bunun en somut örneği ise Bosna Hersek'te hala okullarda birliğin olmaması ve eğitim sistemindeki farklılıklar diyebiliriz.

Bosna Hersek'te yaşayan birçok Sırp vatandaşı bulunduğu yerde kendi etnik toplumundan yakında bir okul olmadığında bir Boşnak okuluna gitmektense sıradan daha uzaktaki bir Sırp okuluna gitmeyi tercih etmektedir. Bunun sebebi ise Bosna Hersek'teki etnik ayrımcılıktır. Yine de Bosna Hersek'i eğitim sistemi ve politikaları bakımından Balkanlar eğitim sistemi kapsamında değerlendirmekteyiz. Bu eğitim sistemiyle son yüzyılda gerek coğrafya alanında gerek diğer bilimlerde birçok bilim adamı yetişmiştir.

Eğitime ve araştırmaya büyük yatırımlar yapan Bosna Hersek'in eğitim politikasında; "her bireye kendi yetenek ve ilgi alanına göre en uygun eğitim imkânını sağlamak" ilkesi, amaç olarak kabul edilmektedir. Herkese ömrü boyunca kişisel, mesleki ve siyasal alanlarda eğitimini artırma imkânı verilmektedir. Genç insanların demokraside sorumluluk üstlenmeye hazır, ergin bireyler olarak yetiştirilmesi de; Bosna Hersek eğitim politikasının başlıca hedefidir.

6.2. BOSNA HERSEK'TE EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Bir Avrupa ülkesi olan Bosna-Hersek, geçmişte Yunan, Roma, Osmanlı ve Bosna Hersek gibi büyük imparatorluklardan değişik şekillerde etkilenmiştir. Bu

imparatorlukların her biri sosyal ve kültürel açılardan bir takım izler bırakmakla beraber, bunların içerisinde en kalıcı olan Osmanlılardır. Bu topraklarda 500 yıldan fazla bulundukları için bilhassa dili, kültürü, eğitimi, müziği, yemekleri yanında diğer adet ve gelenekleri Osmanlılardan oldukça etkilenmiştir. Bosna Hersek Müslümanlarının eğitimi gerçek anlamda Osmanlılarla başlamıştır. Bu çalışmamızda kısaca Bosna Hersek Müslümanlarında eğitiminin gelişimi ve bugünkü durumu üzerinde durmak istiyorum.

Bosna Hersek'in coğrafi konumu nedeniyle geleneksel kültürü, günlük hayatı ve eğitimi çevre kültürlerden etkilenmiştir.

Bosna'daki ilk yazılı kaynaklar 6. yüzyıldan Ertur-Umbri dilinden kalma belgelerdir. (Bunlar Bugoyno yakınlarında Pod'ta bulunmuştur.) Bunlardan başka, üzerinde Daorsan adı verilen Yunan yazısıyla yazılmış paralar bulunmuştur. (Daors İllirler'e ait şehir kalıntılarında bulunmuştur.)

Bunlar içinde en önemlisi İllirlerin mezar taşlarındaki yazılardır. Bu bölgede Romalılar, Katolik kilisesi vasıtasıyla yazı konusunda bölgeyi oldukça etkilemişlerdir. Bu durum 10. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu topraklara gelen Slavlar, önce Glagoljica ve daha sonra da Kiril alfabesini hâkim kılmışlardır. Kullanılan bu iki yazıdan Bosançica yazısı türemiştir. Bu Bosançica yazı Ortaçağda Bosna'da kullanılmıştır. Bu yazının kullanıldığı ilk belge Kulin Ban tarafından yazılmış bir belgedir. Bu, 1189 yılında Dubrovnik tüccarlarına vergisiz ticaret yapabilmeleri için Kulin Ban tarafından verilen bir garanti belgesidir. Bu dönemlerde belirli bir eğitim sistemi yoktur. Genelde kiliselerde eğitim verilmektedir. Ancak zengin aileler çocuklarını okutmak için Dalmaçya veya Roma şehirlerine gönderebilmektedirler. 1463 yılında Türklerin Bosna'ya gelmeleriyle yeni bir eğitim sistemi ile karşılaşmışlardır. Bosna'da yaşayanlardan bazıları Türklerin gelişi ile kısa zamanda İslamiyet dinini kabul ettiler. İslamiyet'i kabul edenlerin başında Bogomiller yer aldı. Çünkü Vatikan Bogomil inancında olanları dinsiz olarak kabul ediyordu ve baskı uyguluyordu.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde eğitim öncelikle mekteplerde gerçekleştirilmektedir. Bu okullarda Kur'an-ı Kerim, okuma-yazma ve matematik öğretiliyordu. Daha sonra mektepler ilkokullara dönüştürülmüştür. Bu okullar genelde camilerin yanında bulunuyorlardı. Bosna'da ilk cami 1448 yılında Ustikolina'da inşa edildi. O zamanlar mektepler zenginler tarafından yaptırılmakta idi.

Mekteplerdeki eğitim yaş gruplarına göre değil bilgi seviyelerine göre oluşturuluyordu. Bu nedenle 6 yaşındaki bir çocukla 15 yaşındaki bir çocuk aynı grupta olabiliyordu. Eğitim yılı diye bir durum yoktu. Öğrenciler Kuran'ın belli bir bölümünü öğrendikten sonra eğitime son veriliyordu. Ayrıca bazı köylerde özel evlerde hocalar belirli zamanlarda eğitim veriyorlardı. Kız ve erkek çocukları ayrı ayrı eğitim görüyordu.

Eğitim daha çok cami, mescit ve tekkeler gibi dini merkezlerde veriliyordu. Sipahi ve beylerin çocukları özel eğitim görüyorlardı. 6-10 yaş arası Müslüman çocukları için de mektep ve muallimhaneler açılıyordu. Şu eğitim kurumları vardı:

Beytu'l -ilm

Beytü't-ta'lim

Muallimhane

Mektep (İlkokul)

Muallimhaneler, imam ve öğretmen yetiştiriyordu. Söz konusu eğitimi görenler gıda, giyecek alıyorlardı. Bunların bazılarında kalacak yerler de bulunuyordu.

Boşnakların ikamet ettikleri her şehirde genel okulların yanı sıra özel okullar da bulunuyordu. Yukarıda adı geçen okullardan başka Saraybosna'da 1463-1878 yıllar arasında Opkanye'de esnaf okulu vardı. Bu özel okula gidenler Saraybosna esnaflarının çıraklarıydı. Çocuklar sabahları bu okula gidiyor sonra da çıraklık işlerine dönüyorlardı. Aynı şekilde Sağrakçı Hacı Mahmut mahallesindeki Ulomljenica (Ulomlyenitsa) adlı camide bir kız okulu vardı. Bu okula Saraybosnalı zengin ailelerin hizmetçi kızları gidiyordu. Söz konusu okul bu yüzyılın başına kadar faaliyetine devam etmiştir." Saraybosna'da işgalden önce şu okullar da vardı:

- Sabah Mektebi
- Öğretmen yetiştiren: "Darul Muallimin", "İslahan", "Da-ru's - Şefeka"
- Askeri okul olarak : "Mekteb-i İdadiye" (Kasumovic, I.2003; 92).

Bu şekilde organize edilmiş olan okullar ilk 3 yüzyıl genel bir eğitim veren kurumlar olarak görev icra etmişlerdir. İmparatorluğun eski gücünü kaybedip çöküşe başlaması, kendini Bosna eyaletinde de göstermiştir. Özellikle 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl başında eğitimde büyük bir krizin içine girildi. Günümüzde bu kriz dönemiyle ilgili pek çok belge bulunmaktadır. Bu belgelerde imamların, kâtiplerin,

muallimlerin ve müderrislerin itiraf ve ifadeleri açıkça görülmektedir. İmparatorluğun zayıflamasına paralel olarak ekonomi kötüleşmiş ve kaynak bulamayan okullar sadece gönüllü hocalar tarafından yürütülmüştür. Bu gönüllü hocalar da geçim kaygısıyla tarla işlerinde, ticaretle veya başka işyerlerinde çalışmak zorunda kaldıklarından eğitimi ikinci plana bırakmışlardır. 19. yüzyıl başında eğitim sorunlarının çözümü ile ilgili bazı reformlar yapıldı.

Yapılan reformlar neticesinde eğitimde sekülerleşme başladı. Böylece dini eğitim veren dini okullar ve daha seküler olan okullar ayırımı ortaya çıktı.

Böylece "mektepler" sadece dini eğitim için kullanılmaya başlanmıştır. Lise eğitimi ise medreselerde yapılıyordu. Bu medreseler içinde en önemli olanı 1532'de kurulmuş olan Gazi Hüsrev Bey Medresesidir.

Bosna Hersek-Macar İmparatorluğu, Bosna'ya hâkim oldukları dönemde sosyal ve kültürel alanda birtakım değişiklikler yapmıştır. Osmanlıların çekilmesi, Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu'nun gelişi bir medeniyet değişimi anlamına gelmiştir. Dolayısıyla eğitimde de yeni bir dönem başladı. O zamanlar Bosna'da 917 mektep, 43 medrese ve lise düzeyine 28 rüştiye vardı. Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu, ilköğretim devletin tarafından yürütülmesini ve gençlerin Habsburg Hanedanının isteğine göre eğitilmesini esas almıştır.

Bu eğitim sistemine göre Boşnak çocuklarının okuma-yazması yok kabul ediliyordu. Çünkü çocuklar okullarda sadece Arap alfabesini öğrenmişlerdi ve Arap alfabesine göre okuyup yazabiliyorlardı. Yani Latin veya Kiril alfabesinde okur-yazar değillerdi. Bu noktadan hareketle yapılan genel bir araştırmaya göre Boşnakların %92'sinin okuma yazma bilmediği açıklanmıştır.

Bosna Hersek-Macaristan resmi belgelerinde eğitimle ilgili şöyle kayıtlar bulunmaktadır: "Müslüman okulları dini esaslara göre yönetiliyor ve çocuklara genel dini bilgi veriliyor (Kasumovic, I.2003;204).

Durumun vahametini gören Müslümanlar, 1890 yılında mektep ve medreselerin reformunu ve yeni eğitim sistemine uygun çağdaş metotlarla bir an önce hocaların eğitilmelerini istemişlerdir. İbtidailer'in Sibyan mekteplerinden daha iyi olduğu ortaya çıkmıştı. Çünkü İbtidailerin öğretimi 3 yıl sürüyordu ve 6 yaşından itibaren başlıyordu. Dolayısıyla çocuklar ilköğretime yetişebiliyorlardı.

Bosna-Hersek'teki Müslümanların durumu çok kötüydü. Kültür bakımından 30 yıldır hiçbir ilerleme olmamıştı. Ekonomik yönden bir gelişme olmadığı gibi aksine gittikçe çöküyorlardı. Buna karşılık diğer milletler kültür ve ekonomik bakımdan gittikçe geliyordu. Burada Müslümanların kültürel ve ekonomik çöküntülerinin nedenlerini ve bunun suçlularını sormak gerekir. Bu konuda Başağıç şunları söylüyor:

"İbtidaiye mekteplerimiz suçludur. Çünkü vakıf varlığımız hızlı bir - şekilde ilerlemeye başlayıp Bosna Hersek'in her tarafında vakıf arazileri üzerinde binalar yapılmaya başlayınca insanlar eski Sibyan mekteplerini terk edip çocuklarını modern okullara göndermeye başladılar. O zamanlar başımızda Baron Kutscher bulunuyordu. Biz onu Müslümanların dostu olarak tanıyorduk. Müslüman dostlarının hatırı için evinde mevlitler bile düzenleniyordu. Bize İbtidaiye okulları fikrini sundu ve dediği oldu. Müslüman çocukları 7-8 yaşlarında İbtidaiye gidiyorlar, 10-11 yaşlarında ilköğretime başlıyor ve 14-15 yaşlarında da mezun oluyorlardı. Liselere artık gitmiyorlardı, ya da çok az kişi gidiyordu. Çünkü diğer çocuklara göre yaşları oldukça büyüktü ve zamanları geçmiş oluyordu. Bunun sebebi Kutscher idi. Kutscher, Bosnalı Müslümanların kültürel ve ekonomik çöküşlerini seyrederek gülüyordu" (Kasumovic, I.2003;200-201).

Önemli Boşnak entelektüeller olan Cemaluddin Çauşević ve Muhamed Seid Serdarević eğitimde köklü reformlar yaptılar, yeni bir anlayışla İbtidaiye mektepleri oluşturdular. Dersleri ve kitapları ana dile dönüştürdüler, ayrıca dünya ile ilgili yeni dersler koydular.

Açılan modern İbtidaiye mekteplerde artık sınıflarda sıralar, sandalyeler ve yazı tahtaları bulunuyordu. Öğrenciler sınıflara göre ayrılıyordu ve eğitim üç yıl sürüyordu. Öğretim planında Arap harfleri ve din derslerinin öğretimi de vardı. Öğrenciler gruplar halinde öğreniyorlardı. Buraların öğretmenleri Da-ru'l-Muallimin okulundan mezun oluyorlardı. Öğretim yılı 1 Ekimde başlıyor, 1 Ağustosta sona eriyordu. Dini bayramlarda okullar tatil oluyordu. Dersler sabah 7-11, öğle 12-14 saatleri arasında yapılıyordu. Öğretim yılının sonunda sınavlar vardı. Bu sınavlara "hatma" deniliyordu. Bu sınavlardan sonra öğrenci ya bir üst sınıfa geçiyor ya da o

sınıfı tekrarlıyordu. Bu "İbtidaiye" mekteplerinin ihtiyaçları, vakıflar ve devlet bütçesi tarafından karşılanıyordu.

1869 yılında Saraybosna'da Daru'l Muallimin Okulu kuruldu ve Mekteb-i İbtidailer için nitelikli öğretmenler yetiştirdi. Eğitim süresi üç yıl olan bu okullar 1878 yılına kadar çalıştı. Daru'l Muallimin 1898'de tekrar açıldı ve 1914 yılında yeniden düzenlendi. Öğretim süresi dört yıla çıkarıldı. Bu durum 1918 yılına kadar sürdü.

Şekil 7: *Osmanlı Devleti Döneminde kurulmuş Elçi İbrahim Paşa Medresesi*

Geleneksel mektep eğitimi ana unsur olarak özellikle İslami öğretimi öne çıkarmıştır. Bununla birlikte Avrupa Kültürü ile de bazı temas noktaları mevcuttu. Bosna Hersek-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Bosna'dan Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya krallığı oluşturuldu. Ülkenin ismi daha sonradan Yugoslavya Krallığına dönüştü. Bu dönemde Müslümanlar birleşik bir eğitim sistemine katılmışlardır. Dini ve kültürel eğitim Mekteplerde görülmeye devam edilmiştir.

Boşnaklar, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminde isimsiz kaldılar. Kendileri ya Sırp ya da Hırvat olarak nitelendirildiler. Aynı zamanda dilsiz de

kaldılar. Çünkü bütün bölge için Sırp-Hırvat dili geçerli oldu. Daha sonra da dini özgürlüklerini kaybettiler. Böylece mektepler son bulmuş oldu.

Komünizm döneminde eğitim sistemi, materyalist dünya anlayışına dayanan Marksizm'e dayandırılmıştı. 1946 tarihli Yugoslavya anayasasında "dini özgürlüklere saygı duyulacaktır" maddesi yer aldı. Buna göre kilise, devletten ayrı olacaktı. Ancak bu madde sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. 1950 yılında mektepler kapandı, camilerde verilen din ve Kuran dersler yasaklandı ve kadınların peçe taşımaları yasaklandı. 1952 yılında Bosna-Hersek'teki bütün tekkeler kapatıldı ve tekke ibadetlerine yasak getirildi.

Bu dönemde Boşnak Müslümanlar dini yaşamlarını devam ettirmede büyük zorluklar yaşamışlardır. Müslüman devlet adamları oğullarını sünnet ettiremiyor, onlara Müslüman ismi veremiyorlardı. Müslümanların kültür ve eğitimleri ile ilgilenen "Gayret", "Narodna Uzdanica (Milletin Umudu)" gibi dernekler kapatıldı. 1947 yılında devlet kontrolü altında çalışan ve Boşnakların dertleri ile ilgilenen bir dernek açıldı. 1964 yılına kadar Boşnak kültürüne ait dergi ve kitapların yayınlanması yasaklandı. Birçok Müslüman mezarlıkları yok edilerek üzerlerine parklar veya binalar yapıldı.

1970'li yılların sonunda ve 1980'li yılların başında anayasadaki "Milli ve Dini Özgürlükler" maddesinden hareketle "Boşnak Eğitim Fakültesi" ve "Kız Lisesi" açıldı. Ayrıca çok sayıda öğrenci çeşitli ülkelerde eğitim görüyor ve Bosna Hersek'e yeni fikirlerle geliyorlardı. Yine birçok yararlı kitaplar ve araştırmalar tercüme ediliyordu.

Bilindiği gibi, Bosna-Hersek, Balkanların batısında bulunuyor. 51.197 km² büyüklüğünde, Sırbistan, Hırvatistan ve Karadağ komşu ülkeleridir. Başkenti Saraybosna'dır. 1991 yılında yapılan sayıma göre Bosna'nın nüfusu 4 377.033'tür. Bunların 1.902.956'sı Bosnalı Müslüman'dır.

Sosyalist Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanmasıyla birlikte 1992 yılından itibaren Bosnalı Müslümanlar büyük baskılara, şiddete ve soykırıma maruz kaldı; evler, okullar, kütüphaneler ve köprüler yıkıldı (Örnek: Mostar köprüsü), evler bombalandı.

Bu zor durumlarda bile insanlar eğitime yöneldiler. Čajnom, Cazin ve Travnik şehirlerinde okullar açıldı. Zenica, Bihaç ve Mostar'da Boşnak Pedagoji

Akademileri kuruldu. Savaş sırasında bile çocuklar bombalara rağmen köylerdeki özel evlerde eğitim görüyorlardı.

Savaşın bitmesi ile beraber Dayton Antlaşması ile ülke iki entiteye bölünmüştür. Her entitede kendi eğitim sistemi uygulanılmaktadır.

6.3. BOSNA HERSEK'TE EĞİTİM SİSTEMİNİN GENEL YAPISI

Eğitimin toplumlararası barış ve uzlaşma sağlamada kritik bir rolü vardır. Soğuk savaş sonrası ortamda patlak veren onlarca etnik çatışmaya kalıcı barış sağlanabilmesinde eğitimin, özellikle de tarih eğitiminin önemi uluslararası toplumun gündemini oluşturmaktadır. Yeni nesiller tarihi objektif, dengeli ve doğru öğrendiğinde nefret, öfke ve güvensizlik yerine anlayış, sempati, farklı etnik ve dini kimliklere karşı tolerans geliştirebilirler. Bu yüzden etnocentrik olmayan bir eğitimle kalıcı barış, uzlaşma ve güvenlik arasında direkt bir ilişki vardır.

Fakat etnik olarak bölünmüş toplumlarda eğitim, çatışmayı ve etnik milliyetçiliği beslemek ve bölünmeyi sürdürmek için siyasi hedeflere alet edilmektedir. 1990'lı yıllardaki en kanlı etnik çatışmanın ve soykırımın yaşandığı Bosna-Hersek'te tarih, Boşnak, Sırp ve Hırvat okullarında kültürel mitlerin, stereotipilerin ve önyargıların ışığında yorumlanıp anlatılmakta, barış ve uzlaşma sağlamak yerine düşmanlık ve korku aşılamaktadır. Bosna'daki savaşı sona erdiren Dayton Anlaşmasına göre eğitim merkezi değil, oluşturucu devlet ve kantonların sorumluluğu altındadır. Federal bir çatı altında tek bir devlet olarak yaşaması hedeflenen Bosna-Hersek'te şu an üç farklı toplum tarafından uygulanan üç farklı eğitim sistemi bulunmaktadır. Sırp Cumhuriyeti adını taşıyan entitede Sırbistan'daki eğitim sistemi uygulanmaktadır ve buranın eğitimi Sırbistan Devleti tarafından belirlenmektedir. Hırvatların çoğunlukta bulundukları federasyon bölgesinde ise Hırvatistan eğitim sistemi uygulanmaktadır. Boşnaklar ise, her üç gruba (yani Bosna-Hersek'te yaşayan Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar) da uygun olabilecek birleşik bir eğitim sistemi için uğraşmaktadırlar. Federasyon müfredatı sadece Boşnaklar tarafından uygulanıp diğer iki toplum tarafından göz ardı edilmektedir.

Bu yüzden son yıllarda uluslararası toplumun gözetimi altındaki Bosna-Hersek'te öncelikli hedef etnik ayrımcılık ve dışlamadan uzak, siyasi, dini ve kültürel önyargıların ötesinde tüm çocukların haklarına saygı duyan çok toplumlu multi-

kültürel okullar ve eğitim sistemi yaratmaktır. Bu amaçla AGİK 2002 yılından beri Bosna-Hersek'te eğitim reformlarını koordine etme misyonunu yüklenmiştir. Dini, etnik ve kültürel farklılıklara saygı duyan, stabil ve demokratik bir toplum için eğitim sisteminin değiştirilmesinin kaçınılmaz olduğuna inanılmaktadır.

Bu bağlamda, yeni kurulan Revizyon Komisyonu barış ve uzlaşma sağlamak adına tarih ve coğrafya kitaplarındaki uygunsuz ve itiraz edilen konuları çıkarma görevini üstlenmiştir. Bosna-Hersek'te yaşayan Müslüman Boşnakları, Ortodoks Sırpı veya Katolik Hırvatları hedef alan, suçlayan, aşağılayan tarih, coğrafya, edebiyat, dil ve din kitaplarındaki temalar gözden geçirilmektedir. Komisyon üyelerine kendi çocuklarını diğer etnik gurupta hayal etmeye veya çocuklarını kendi halkları hakkında çarpıtılmış bilgileri okurken düşünmeye teşvik edilmiştir.

Ülkedeki eğitim sisteminde ortaya çıkan ilginç tablonun en net olarak görüldüğü yerlerden birisi, Bosna Hersek'in güneyindeki Mostar kenti. 1566'da inşa edilen ve kentin simgesi olan Mostar Köprüsü'nün 1993'te savaşın en şiddetli dönemlerinden birinde yıkılması, savaşın akıllardan çıkmayacak anlarından birisiydi. Köprü 2004 yılında uluslararası toplumun desteği ve Türk şirketlerinin de katkısıyla yeniden inşa edildi ve hizmete açıldı.

Ancak kentin ortasından akan Neretva Nehri'nin iki yakasındaki halkların arasında köprüler kurmak hala çok kolay değil. Kentin doğu yakasında Müslümanlar, batısında Hırvatlar yaşıyor.

Bosna Hersek nüfusunun % 15'i savaştan sonra doğdu. Oran her geçen yıl yükseliyor. Ancak gençlerin aldığı eğitim ortak bir gelecek kurma hedefiyle şekillendirildiği izlenimi vermiyor.

Nüfusu 130 bine yakın olan Mostar'da farklı etnik gruplar farklı okullara gidiyor. Kentin merkezindeki tarihi lise binası ise ilginç bir sistem uyguluyor. Bu okulda aynı bina içinde üç okul, üç müfredat okutuyor.

Yani Boşnak ve Hırvat gençler, ayrı sınıflarda ayrı dersler görüyorlar. Bununla birlikte aynı binanın bir bölümü, kentin tek karma lisesine Birleşik Dünya Koleji'ne ev sahipliği ediyor. Eğitimdeki ayrımlar Mostar'a has değil elbet. Ülkede her halk kendi eğitim müfredatını okutuyor. Coğrafya, dil, edebiyat ve tarih derslerinin içeriği birbirinden farklı.

Her kentte her etnik grup çocuğunun mümkün olduğunca kendi müfredatını okuyacağı okula gitmesine çalışıyor. Bu durum yeterli kaynak dağılımını, öğretmen tayinlerini ve eğitim kalitesini de etkiliyor. Özellikle de eğitimin 10 kantonda ayrı ayrı düzenlendiği Boşnak Hırvat Federasyonu içinde sorunun büyüklüğü daha fazla hissediliyor.

Saraybosna'yı savunan Boşnak ordusunun en üst düzey Sırp generallerinden emekli Tuğgeneral Jovan Divjak, kazanılması gereken mücadelenin eğitimde olduğuna inanıyor. Bu nedenle emekliliğinin ardından, kendisini kurduğu "Bosna'yı eğitim kurtaracak" vakfı ile, çocuk ve gençlerin geleceğine katkıda bulunmaya adanmış. Şimdiye dek üç bin kadar çocuğa eğitim bursları 30 binine de çeşitli şekillerde destek sağlamış. Divjak, duvarları ödülleri ve nişanlarla; rafları oyuncaklarla ve çocukların yaptığı resimlerle dolu olan ofisinde, bana elleri ile pişirdiği kahveyi ikram ederken, "Üç ayrı tarih, üç ayrı müfredat, ayrı diller, iki ayrı alfabe. Başka kültürlerle saygı yok. Üç ayrı kültür var öğretilen..." diye dert yanıyor.

Bosna Hersek'te Boşnak, Hırvat ve Sırp milletlerine bağlı olarak üç eğitim sistemi bulunmaktadır. Ama birbirleri ile ilişkileri yoktur. Federasyonda 54 okul aynı çatı altındaki iki ayrı okul olarak faaliyet gösteriyor. Boşnak ve Hırvatların çocukları aynı bina içinde fiziksel olarak birbirinden ayrı tutuluyor. Bazı okullarda tenefüste bahçeye bile aynı anda çıkmıyorlar.

Devlet düzeyinde bu eşgüdümü sağlamaya yönelik bir Eğitim İdaresi oluşturulması için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT desteğinde yürütülen girişimlerde, dört yıl gecikmeyle de olsa geçtiğimiz aylarda bazı adımlar atıldı. Ancak yetkililer, gerçek anlamda etkin bir eşgüdüme ulaşılması için çok ciddi gayret ve uzun zaman gerekeceğini itiraf ediyorlar.

6.4. BOSNA HERSEK'TE EĞİTİM BAKANLIĞI

Bosna Hersek'da Eğitim sistemi Türkiye gibi mutlak merkeziyetçi olmasa da küçük olması münasebetiyle genel olarak eğitim bakanlıklarına bağlıdır. Yalnız eğitim sisteminin düzeni bozulmaması açısından yapılabilecek değişiklikler anayasal olarak kolay olmamaktadır. Ülkede 14 eğitim bakanı bulunmaktadır. Biri devlet düzeyinde, her bir entiteye ait birer bakan, BH de her bir 10 kantonlarında ayrı ayrı eğitim bakanları ve bir de Brcko bağımsız eğitim bakanı vardır.

Eğitim sistemindeki düzenlemeler temel konularda merkez hükümet tarafından yapılmaktadır. Devlet okullarının temel konulardaki yasama yetkisi merkezi hükümete bağlı olsa da, bunların uygulaması ve yürütme de her kantonda farklı uygulamalar yapılmaktadır.

6.5.BOSNA HERSEK OKULLARINDA SINAV VE DEĞERLENDİRMELER

Bosna Hersek Eğitim Sisteminde, öğrencilerin başarıları, yazılı ve sözlü sınavlarla sürekli olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler; yarıyıl ve yılsonunda düzenlenen karnelere kaydedilmektedir. Bir üst sınıfa yükselmek için, derslerde belirli bir başarı düzeyini göstermek gerekmektedir.

Bosna Hersek'daki okullarda başarı değerlendirmesi bizdeki beşlik not sistemine göre yapılır. Yani, Bu sıralamada "Mükemmel" (5), "Çok iyi"(4), "İyi" (3), "Orta"(2), "", "Yetersiz " (1) en kötü nottur.

NOT	PUAN ARALIĞI	AÇIKLAMASI
5	85-100	Pekiyi
4	70-84	İyi
3	55-69	Orta
2	45-54	Geçer
1	0-44	Yetersiz

Tablo 1: Bosna Hersek 'te Not Sistemi

Karne notları ise şu şekilde düzenlenir; Zorunlu ve seçmeli dersler notla değerlendirilir; her sınıfta olmasa da okuldaki hal ve gidişte değerlendirilir.

Karne notları öğrencinin başarısının özet bir değerlendirmesi gibidir. Başarı değerlendirmesi her öğrencinin derse katılımı ve her derste yazılı, sözlü veya uygulamalı başarısına bakılarak yapılır.

Okul tarafından şu karneler verilir: Okul bülteni (1. yarıyıl sonunda), Yıllık karne (ders yılı sonunda), Diploma(bir okulun başarıyla bitirilmesi sonunda).

Sınıf Geçmek: Öğrencilerin bir üst sınıfa geçmeleri için senelik karnelerindeki bütün derslerin notlamaya tabi tutulmuş olması ve hiçbirinde "Zayıf notla değerlendirilmemiş olması gerekmektedir.

Tek Zayıfla bir üst sınıfa geçmek: Bazı durumlarda öğrenciler karnelerinde tek bir "Zayıf not varsa buna rağmen bir üst sınıfa devam edebilirler. Bu durumlar

şunlardır: Öğrenci, söz konusu dersten bir önceki karnede "Zayıf almamışsa, Söz konusu ders bir üst sınıfın ders planında zorunlu ders ise, Öğretmenler kurulu toplantısında, öğrencinin diğer derslerdeki başarı durumundan yola çıkarak, bir üst sınıfta bu dersten başarılı olacağına kanaat getirilirse.

Bütünleme Sınavı: Yılsonu karnesinde bir ya da iki zayıfı olan öğrenciler bir sonraki ders yılı başında bütünleme sınavına. Genellikle bütünleme sınavları yeni ders yılının ilk gününde yapılır. Karnesinde zayıfı olmasına rağmen, öğretmenler kurulu kararıyla bir üst sınıfa devam etmeye hak kazanmış öğrencilerde bütünleme sınavına girebilirler.

Eğer öğrencinin iki zayıfı varsa İki zorunlu dersten birden zayıfı olan öğrenciler, her iki dersten de bütünleme sınavına girebilirler. Her iki sınavda da başarılı olunursa, sınıf geçmeye bir engel yoktur.

Sınavların birinde başarılı birinde başarısız olunursa, öğrencinin sınıf geçip geçemeyeceğine öğretmenler kurulu karar verir. Her iki sınavda da başarısız olunursa bir üst sınıfa geçme hakkı kaybedilmiş olur.

Sınıf Tekrarlamak: okula devamsızlık süresi aşılmadığı takdirde, sınıfta kalan öğrenciler, söz konusu sınıfı tekrarlayabilirler.

6.6. BOSNA HERSEK'TE OKUL, ÖĞRENCİ VE VELİLERİN HAK VE SORUMLULUKLARI

Öğrencilerin Hakları: Öğrencilerin öğrenci temsilcilikleri çerçevesinde çıkarlarını korumak ve okul hayatının belirlenmesinde söz sahibi olmak için okul yönetimine katılma hakları vardır. Ayrıca; Derse olumlu katkısı olduğu takdirde ders şeklini ve eğitim için kullanılan yöntemi seçmeye katılmak, Fikirlerini dinletmek, Öğrencilerle ilgili her konuda bilgi edinmek, Önerilerde bulunmak, Fikir belirtmek de öğrencilerin hakları arasındadır. Öğrenci ders akışı, ders işlenişi, sınav akışı gibi konularda söz sahibidir.

Öğrencilerin Sorumlulukları: Öğrenciler çalışmak ve topluluğa katılmak suretiyle sınıfın ve okulun öğrenim hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmak zorundadırlar. Yani öğrenciler derse katılmalı, dersi rahatsız etmemeli, fikirlerini belirtmeli ve kendi aralarında birbirlerine dostça davranmalıdırlar, Dakik ve düzenli olarak zorunlu derslere, seçmeli derslere, yardımcı derslere ve zorunlu olmayan uygulama

derslerine gelmek ve okul etkinliklerine katılmaktır, Öğrenciler her derse gerekli ders araç gereçlerini getirmek zorundadırlar. Kıyafetlerde dersin gereklerine uygun olmak zorundadır, Okul donatımı ve araç, gereçleri özenle kullanılmak zorundadır; ders araç, gereçleri (kitaplar, defterler, kalemler) kullanılır durumda olmalıdır, Güvenliği tehdit edici ya da okulda rahatsızlığa sebep verecek eşyalar (bıçak, radyo, uyuşturucu madde, havai fişekler, uygunsuz dergiler,...) okula getirilemez. Eğer öğretmen isterse, bu tür eşyaları toplayabilir. Toplanan güvenliği tehdit edici eşyalar, yalnızca veliye iade edilebilir. Öğrencilerin okul içinde ve okul etkinlikleri sırasında sigara içmeleri yasaktır.

Velilerin Hakları: Veliler okulun ders ve eğitim çalışmalarını desteklemek hak ve sorumluluğuna sahiptirler. Ayrıca; sözlerini dinletmek, öneri ve fikir belirtmek, sınıf ve okul içinde temsil edilmek haklarına sahiptirler.

Velilerin Sorumlulukları: Çocuğu gerekli ders, araç gereciyle donatmak, çocuğun okulla ilgili sorumluluklarını yerine getirmesine göz kulak olmak, gerekli evrakları sunmak, değişiklikleri bildirmek ise velinin başlıca sorumluluk alanına girer.

Okulun Velileri Haberdar Etme Sorumluluğu: Nasıl okulda olup bitenle ilgilenmek velilerin sorumluluğuyorsa, velileri okulla ilgili önemli konulardan haberdar etmek de okulun sorumluluğudur. Birçok durumda okul, velilerden haberi aldıklarını bir imzayla onaylamalarını ister. Velileri haberdar etmek, sorunların zamanında önlem alınması ya da yasal haklardan yararlanabilmesi açısından önemlidir.

Veli Toplantı Günleri ve Görüşme Saatleri: Zorunlu temel eğitim veren okullarda, her okul yılında, iki veli görüşme günü yapılmak zorunluluğu vardır. Bundan başka ilkokul, ortaokul ve mesleğe hazırlık eğitimi veren okullarda öğretmenler velilerin özel görüşme isteklerini de kabul etmek zorundadırlar. Bu durumda önceden randevu almak gerekir. Diğer okullarda öğretmenlerin, haftada bir kere görüşme saatleri vardır. İsteyen veliler bu saatlerde okulla görüşebilmektedir.

6.7. BOSNA HERSEK’TE OKUL SİSTEMİ VE YAPISI

Boşnaklar, her üç gruba uygun düşebilecek çok etnikli ve çok kültürlü karaktere sahip bir okul sistemini savunuyor. Bosna Hersek henüz geçiş döneminde olan bir ülke olduğu için eğitim konusunda birçok problemle karşı karşıyadır. Bosna-Hersek'te kişi başına milli gelir 3.154 dolardır. Milli gelirden eğitime ayrılan pay ise %3'tür.

Bugün anaokullarında 13.135 öğrenci, ilköğretimde 380.995, liselerde ise 164.830 öğrenci bulunmaktadır. Bunların 82.021'i kız öğrencidir. Özel okullarda 495 öğrenci vardır. 113 yüksek okulda 93.450 öğrenci mevcuttur. Avrupa Birliği entegrasyonu süreci çerçevesinde ilköğretim, lise ve üniversitelerde eğitim reformu yapılmıştır. İlköğretim reformu 2005 yılında gerçekleştirilmiştir. İlkokul eğitimi toplam 8 yıl sürüyor ve okula 7 yaşında başlanmaktadır.

Liseler, genel liseler, sanat liseleri, özel liseler ve zanaat (meslek) liseleri diye bölümlere ayrılmaktadır. Liselerdeki reform çalışmaları Avrupa Birliği esaslarına göre yapılmaktadır. Bosna'da üniversiteler, AB Bolonya deklarasyonu modeline göre yönetilmektedir. Ülkede toplam 7 devlet üniversitesi ve daha fazla sayıda da özel üniversiteler mevcuttur.

Bosna-Hersek'in devlet olarak tek bir eğitim bakanlığı yoktur. Okullar kanton, federasyon veya Sırp Cumhuriyeti eğitim bakanlıklarına bağlıdır.

Bosna - Hersek'te Müslümanlar kendi, kültürlerini kimliklerini ve dinlerini 6 üniversite ve 3 fakültede öğrenebilmektedirler. Ayrıca Boşnak çocukları isteğe bağlı olarak okullardaki seçmeli din derslerinde kendi dinlerini öğrenebiliyorlar.

Bosna-Hersek'teki Müslümanlar için hem kültür hem de eğitim açısından önemli olan bazı enstitüler mevcuttur. Bu bağlamda Gazi Hüsrev Bey Medresesini ve içindeki Balkanların en büyük Osmanlı kütüphanesini özellikle belirtmek gerekir. Ayrıca Adil Zulfikarpaşić'in kendi çabaları ile kurduğu "Boşnak Enstitüsü" de Boşnak kültürü adına çok önemli çalışmalar yapmaktadır.

6.7.1. Okul öncesi Eğitim

Bosna Hersek'te okul öncesi eğitim 2005 yılında alınan kararlarla zorunlu temel eğitimden sayılmaktadır. Bu eğitim devlet eğitim politikası içinde önemli bir yere sahip olup devlet tarafından ciddi destek görmektedir.

Ayrıca bu eğitim kademesinde okul öncesi hazırlık sınıflarının da ayrı bir yeri vardır. Hazırlık sınıfı ilkokul bünyesinde olup, okula başlama yaşına gelmiş, fakat okula devam edecek olgunluğa henüz erişememiş olan çocukların zorunlu eğitiminin ilk yılını yerine getirebilmeleri amacını güder ve böylelikle kendilerine okul hayatına alışma imkânı tanınır. İlerde okulda zorluk ve başarısızlıkla karşılaşmaları önlenir ve planlı olarak desteklenirler.

Hazırlık yılı ilkokula sayılır. Çocuğun gerekli desteği alabilmesi için, herhangi bir sınıfa devam eder gibi bu hazırlık sınıfına da düzenli olarak devam etmesi çok önemlidir. Bu yılda başarı değerlendirilmesi yapılmaz, yılsonunda çocuğun derslere katıldığı belirtilir. Bu çocuklar için okula hazırlık grupları (çocuk sayısı 10'dan az olup haftada 8 ile 10 saat arası ders yapılır.) ya da okula hazırlık sınıfları (çocuk sayısı 10 ile 20 arasında olup, haftada 20 saat ders yapılır.) düzenlenir. Bu sınıflar ayrıca beş yaşını doldurmuş ancak henüz okula gitme zorunluluğu olmayan çocuklara da ön bilgi edinme imkânı sağlar. Çocuk gerçekten bütün yıl süresince okula devam ederse bu yıl zorunlu temel eğitimden sayılır. Bosna Hersek'te 2006-2007 eğitim öğretim yılında anaokullarında 13.135 öğrenci okula devam etmiştir.

6.7.2. İlköğretim Kademesi

Bosna Hersek'te ilköğretim kademesi Türkiye de olduğu gibi sekiz yıldan ibarettir. Yalnız farklı tarafı şudur Türkiye'de ilköğretim birinci kademe 5 yıl ikinci kademe 3 yıl iken Bosna Hersek'te ilköğretim birinci kademe 4 yıl ikinci kademe 4 yıldır. Birinci kademeye giriş yaşı 7, bitiş yaşı 11'dir. İkinci kademeye giriş yaşı 11, bitiş yaşı 15'dir. Ayrıca Türkiye de zorunlu eğitim bu 8 yıllı mahdud iken Bosna Hersek'te ilk dört sene ilkokul, sonraki dört sene ortaokul veya ortaokula denk lise alt sınıfları olarak devam eder. Eğer bu sekiz seneden sonra eğitime devam etmek istenilmiyorsa, bir senelik çok alanlı teknik okulun tamamlaması gerekmektedir.

İlkokulların görevi, özürlü çocukların sosyal entegrasyonu da dikkate alınarak bütün öğrenciler için eşit temel öğrenim olanağı sağlamaktır. Veli, okul yaşına gelmiş çocuğu ilkokula kaydettirmekle yükümlüdür. Bosna Hersek'te 2006-2007 eğitim öğretim yılında 380.995 ilköğretim öğrencisi okula devam etmiştir.

Bosna Hersek'te özürlü öğrenciler için uluslararası özel pedagoji literatüründe adı geçen 10 türde özürlüler okulu vardır. Özel eğitim okulu 8 sınıftan (kademe) oluşur, politeknik okulun ya da mesleğe hazırlama yılının da eklenmesiyle 9 okul yılını kapsar. Bu okullarda bedeni veya zihni yetersizlik nedeniyle ilkokul, ortaokul ya da

mesleğe hazırlama okullarındaki dersleri izleyecek durumda olmayan çocuklar, özel olarak eğitilen öğretmenler yoluyla, bireysel öğretim ve eğitim yöntemleriyle özel gereksinimleri, öğrenim yetenekleri ve özürleri dikkate alınarak temel bir eğitim alırlar. Bu şekilde öğrencilerin daha sonraki mesleki eğitime veya okula hazırlanmaları amaçlanır.

Genel olarak ilköğretim birinci kademedan ikinci kademeye geçişte ise İlkokul 4. sınıfta 1. yarıyılın sonunda ya da 2. yarıyılın başında velilere çocuğun ilgi alanlarına yeteneklerine ve başarı durumuna uygun hangi öğrenim olanaklarının bulunduğu konusunda bilgi verilir. Çocuğun zorunlu ortaokula kaydının yapılabilmesi için ilkokulun 4. sınıfını başarı ile bitirmiş olması gerekir. Ortaokula kabul edilmek için başka bir koşul yoktur, çünkü çocuğun zekâ ve yeteneğine göre değerlendirilmesi işlemi zorunlu ortaokulda ve belirli bir süre denendikten sonra yapılır.

İlköğretim ikinci kademenin (Ortaokul) temel gayesi öğrencilere temel bir genel eğitim sunmak, yetenekleri ve ilgi duydukları alanlar dikkate alınarak, onlar iş hayatına veya üst okullara hazırlamaktır. Eğitimi daha verimli kılabilmek için ortaokulun ilk sınıfından itibaren öğrencilerin yetenekleri ve derslere ilgileri göz önüne alınarak, sosyal bilimler, doğa bilimleri, matematik ve dil alanı derslerinde (4) başarı grubu oluşturulur.

Ortaokullar bulundukları bölgelere entegre edilmiş olup, öğrencilerin farklı gereksinmelerini göz önünde bulundurabilecek esnekliğe sahiptir (bulunulan bölgenin özellikleri, öğrencinin ilgi duyduğu konuların ya da yeteneklerinin dikkate alınması gibi).

Tüm zorunlu derslerde öğrencilerin ayrıca ek dersle desteklenmesi olanağı vardır. Özellikle farklı başarı gruplarında öğretim yapılan derslerde bu olanaktan yararlanılır. Her okul zorunlu dersler, seçme dersler ve zorunlu olmayan deney ve alıştırma çalışmalarında belirli bir çerçevede dahilinde kendi özel durumuna göre karar verme olanağına sahiptir. Bu amaçla okul idaresi özerk olarak sadece o okul için geçerli ders planları geliştirebilir. Böylelikle kendine özgü bir yapıya sahip ve hatta özellikle belli konulara ağırlık veren okullar ortaya çıkmaktadır.(örneğin yabancı dil, müzik-yaratıcılık, spor, fen ve teknik, çevrecilik, bilgisayar v.b.) Bunların haricinde spor ve müzik alanında özel eğitim veren zorunlu okullar da bulunmaktadır.

3. ve 4. sınıflarda öğrencilerin bundan sonra devam edebilecekleri eğitim kurumları ve meslek seçimi ve eğitimi üzerinde durulur. "Meslekleri Tanıma" adı altında yürütülen zorunlu seminerler, çeşitli meslek gruplarının tanıtıldığı gezi ve günler düzenlenerek öğrenciler bu konuda bilgilendirilir. Ortaokulda belirli bir başarı düzeyine ulaşabilen öğrencilerin genel veya mesleğe yönelik eğitim veren daha yüksek düzeydeki bir okula doğrudan geçiş olanakları vardır.

Ayrıca ilköğretim ikinci kademe kategorisinde ise Genel eğitim veren bir lisenin orta bölümü de bulunabilmektedir. Bu tür ortaokullar ise diğerlerine oranla daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Türkiye'de bu şekilde eğitim veren liselerin orta kısımları sekiz yıllık eğitimle beraber kapanmıştır.

Yine ilköğretim birinci kademeyi tamamlayan öğrenciler için İlkokul ya da sakatlar okulu üst sınıfı bulunmakta bu da süre olarak ilköğretim ikinci kademeye tekabül etmektedir. Hedefi özürlü veya yaşlıları kadar gelişmemiş çocuklara bir eğitim sunmak, onları hayata hazırlamaktır. Çocukların bu okullara yerleştirilmeleri velilerinin izni ile gerçekleşir.

İlköğretim kademeleri içinde yer yer değinilen nokta toparlayacak olursak; Herhangi bir özrü olan veya olmayan öğrencilerin birlikte eğitim ve öğretim görmeleri (entegratif sistem), yeni öğrenim deneyimleri yaşamalarını sağlamaktadır. Eğitimde özel desteğe gereksinim duyan öğrencilerin ilkokul, ortaokul ve liselerin orta bölümlerinde diğer öğrencilerle birlikte aynı sınıflarda eğitilmeleri imkanı vardır.

Bosna Hersek'te özürlü öğrenciler için uluslararası özel pedagoji literatüründe adı geçen 10 türde özürölüler okulu vardır. Bu okullarda bedeni veya zihni yetersizlik nedeniyle ilkokul, ortaokul ya da mesleğe hazırlama okullarındaki dersleri izleyecek durumda olmayan çocuklar, özel olarak eğitilen öğretmenler yoluyla, bireysel öğretim ve eğitim yöntemleriyle özel gereksinimleri, öğrenim yetenekleri ve özürleri dikkate alınarak temel bir eğitim alırlar. Bu şekilde öğrencilerin daha sonraki mesleki eğitime veya okula hazırlanmaları amaçlanır.

İlkokul, ortaokul veya diğer türlerdeki bir özel eğitim okulunun ders programını izleyen özel eğitim okulları: Bedensel özürölüler, konuşma zorluğu olan çocuklar, görme özürölüler, zor işiten ve davranış sorunları olan öğrenciler için özel eğitim okulları, hastanelerdeki okullar.

6.7.3. Ortaöğretim Kademesi

Bosna Hersek'te ortaöğretim kapsamındaki okullara bakıldığında yine Türkiye ile birebir örtüşmediği görülmektedir. Bu durum ise eğitim sistemlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bosna Hersek'te ortaöğretim kurumlarını Türkiye'de olduğu gibi genel liseler mesleki eğitim veren liseler ve çıraklık eğitimi veren okullar olarak gruplara ayırmak mümkündür. Yalnız bu okulların alt birimleri, türleri ve kazandıkları haklar Türkiye'den farklıdır

Genel eğitim veren okullar dört yıllık liseden (üst kademe) oluşur. Olgunluk sınavı olarak adlandırılan lise bitirme sınavı Matura Svjedodzba (Orta Mezuniyet Belgesi) ile bitirilir. Bu okulların görevi köklü bir genel eğitim vererek, öğrencilerde yüksek öğrenim için gerekli altyapıyı oluşturmaktır. Lise bitirme sınavını başaran öğrencilere verilen lise diploması (Matura Svjedodzba) üniversiteler, meslek yüksek okulları ve akademilerde (bazı öğrenim dalları için ek sınavlara girmek gerekebilir) öğrenime devam edebilme hakkını, ayrıca devlet hizmeti için gerekli belirli hakları kazandırır.

Şekil 8: Sarajevo College Diploması (Matura Svjedodzba)

Bu tip liselerin daha yüksek sınıfına Ortaokuldan geçiş için öğrencinin yılsonu karne notunun iftihar derecesinde olması ya da karnede öğrencinin ortaokulun bir sonraki yılında modern yabancı dil ve matematik derslerinde en yüksek başarı grubuna alınacağıının belirtilmiş olması, diğerk zorunlu derslerdeki notun en az orta olması ya da giriş sınavını başarmış olması gerekir. Diğerk okul türlerinden geçişte gerekirse her ders için kademelendirme sınavı ya da giriş sınavı yapılır. Orta ğretime başlama yaşı 14,bitirme yaşı 18'dir Bu okullara devam eden ğrenci sayısına bakıldığında 2006-2007 yılında 164.830 ğrenci bulunmaktadır. Bunların 82.021'i kız öğrencidir.

Bu genel liseler ise başlıca şu okullardan oluşmaktadır;

Gymnazija (Klasik Lise): Bu okullarda, yabancı dil öğretiminin önemi büyüktür. ğrenim gördükleri dilin haricinde, 1. sınıftan başlayarak en az iki yabancı dil ve Latince dersi zorunlu ders olarak öğretilir.

Fen Ağırlıklı Ortaokul Ve Lise: Bu okullar özellikle matematik, doğa bilimler ve teknikle, ilgili öğrenciler için ilgi çekicidir. Lise 1. sınıftan başlayarak Latince (ortaokulda başlanan Latince dersinin devamı şeklindedir) ve 2. bir modern yabancı dil, ayrıca geometri veya daha fazla biyoloji ve çevre bilgisi, kimya, fizik dersleri görülür.

Ekonomi Ağırlıklı Lise: Eğitim planında ağırlık sosyo-ekonomik konulardadır. 1. sınıftan başlayarak 2 modern yabancı dil ve Latince, ayrıca ev idaresi ekonomisi ve beslenme, daha fazla coğrafya ve ekonomi bilgisi, psikoloji ve felsefe (tatbiki dersler dâhil) dersleri görülür.

Specialized Lisesi (sanat, müzik, dini okulu) : Lise 1. sınıftan itibaren, müzik, Konservatuvar eğitimi ve öğrenimi, sanat ve yetenek eğitimi, verilen özel okullardır. Yine dini eğitim veren liselerde bu gruba girer.

Mesleki Eğitim Veren Ortaöğretim kurumları

Bu okullar genelde zorunlu ve zorunlu olmayan okullar olmak üzere ikiye ayrılır. Zorunlu kısım normal ortaöğrenim görmeyen öğrencileri ilgilendirmektedir. Bu okular Türkiye'deki ıraklık eğitim okullarına tekabül etmektedir. Diğerk mesleki okullar ise Türkiye'deki meslek liselerine denk olmaktadır.

Zorunlu Eğitim Kapsamına Giren Meslek Okulları: Çıraklık eğitimi yapan gençlere öğrenimleri boyunca meslekleri ile ilgili temel teorik öğrenim sunar ve meslek öğrenimin bir bölümünü oluşturur. Bu okullar çırağın işletmede aldığı meslek eğitimini ve edindiği pratik bilgileri destekleyici ve tamamlayıcı nitelikte olup, ayrıca öğrencinin genel temel eğitiminin de devamı niteliğindedir. Mesleki teorik ve Öğrenciler ya öğretim yılı boyunca haftada en az bir gün olmak üzere ya da her öğretim yılında en az 8 haftalık blok öğrenim şeklinde okula devam ederler. Çırağın okula kaç yıl devam edeceği gördüğü mesleki eğitimin süresine bağlıdır.

Okul eğitimleri yeterli olmayan gençler "Çıraklık öncesi" çalışma çerçevesinde, çıraklık eğitiminin birinci yıl programının içeriğini iki yılda tamamlayabilirler.

Mesleki eğitim veren ortaöğretim kurumları başlıca şöyle özetlenebilir; Teknik meslek okulları, esnaf ve sanatkârlık okulları, güzel sanatlar okulları gibidir. Bu okullarda eğitim süresi 4 yıldır. Bu tip bir okulun başarı ile tamamlanması (bitirme sınavı) ilgili branşa giren belirli çıraklık dallarında çıraklık bitirme sınavının başarı ile verilmesine bağlıdır. Ana meslek dalları: Makine, elektrik, elektronik, inşaat, kimya, tekstil, ahşap, cam, grafik, baskı tekniği, güzel sanatların çeşitli dalları.

Şekil 9: Sarayova'da Gimnazija Selimovic(Selimovic Lisesi) Öğretmenleri

Şekil 10: *Sarayova'da Gımnazija Selimovic Öğretmenler Odası*

6.7.4. Yüksek öğretim Kademesi

Bosna Hersek'te yüksek öğretim kapsamında olan başlıca okullar üniversiteler (Univerzitet), akademiler (Kademija), ve yüksek okullardır (Vise Skole). Bu okullardan üniversiteye gidebilmek için Türkiye'deki gibi üniversite giriş sınavına girmeye gerek yoktur. Fakat üniversiteye girmek için Maturaska Svjedodzba denen üniversiteye giriş yeterliğine sahip olmak gerekmektedir. Zaten istihdam sorunu son yıllara kadar az olan Bosna Hersek'te ortaöğretim öğrencilerinin çoğu mesleğe yöneldiğinden Maturaska Svjedodzba almak ile uğraşmamakta kısıdan hayata atılmak belli düzeyin altındaki bu öğrencilere daha cazip görünmektedir.

Akademiler: Üç yıllık üst düzeyde meslek eğitimi veren okullar Çıraklık eğitimi yoluyla edinilen meslekler, Sosyal hizmet ve Sağlık hizmetleri gibi meslekleri içerir.

Sosyal Hizmetler Akademisi, Diplomalı sosyal hizmetler uzmanı yetiştirme öğrenimi, Sağlık Hizmetleri Akademileri, Bu akademiler Sosyal Güvenlik ve Nesiller Bakanlığının onayı ile hastanelerde kurulmuştur. Bu okullar başlıca Tıbbi teknik laboratuvar hizmetleri, radyoloji teknik hizmetleri, diyet ve beslenme

danışmanlığı hizmeti, ortopedik hizmetler, ebe akademisi gibi alanlardan oluşmaktadır.

Pedagoji Akademisi ise Meslek pedagojisi akademisi ve din pedagojisi akademisi gibi bölümlerden oluşmakta ve çeşitli düşük düzeyde olan ortaöğretim kurumlarında ve ilköğretim okullarında görev yapabilmektedirler.

Yüksek Okullar: Bilimsel temellere dayalı, mesleki uygulama ağırlıklı (genellikle 1 staj yarıyılı) okullardır. Bu okulların eğitim süreleri 8 yarıyıldır. Bosna Hersek'da hâlihazırda Teknik, ticaret, turizm, medya, tasarım, yurt savunması, sosyal hizmet ve sağlık idaresi alanlarında yüksek okul eğitimi verilmektedir. Yüksek okullara giriş için eğitim görülecek alandaki mesleki liyakat (genellikle ek bir sınav) sınavını başarmak yeterlidir. Bu durumda olgunluk sınavına girmeye gerek yoktur.

Üniversiteler: Bosna Hersek'te üniversitelere girebilmek için Matura Svjedodzba denen yeterliğe sahip olmak gerekmektedir. Bu yeterliğe sahip olabilecek okullara da herkes gidemediği için üniversite kapılarına Türkiye'de olduğu için bir yığılma olmamaktadır. Ayrıca Üniversitelerdeki alanlar ise Türkiye'deki gibi keskin hatlarla ayrılmamış ve Matura Svjedodzba olan herkes belli şartlarda istediği alanı seçebilmekte ve üniversite öğrenimi sırasında bölüm değiştirebilmekteler.

Lisans Eğitimi: Üniversite eğitimi yasasında yapılan ve Eylül 1999 tarihinde yürürlüğe giren bir değişiklik, bu güne kadarki lisans ve yüksek lisans (bir arada) eğitimini iki ayrı etapta düzenleme imkânını getirmiştir. 3 ila 4 yıl süreli lisans eğitimi ve bunun sonrasında devam edebilecek 1 ila 2 yıl süreli yüksek lisans eğitimi kapsar. Bu okullarda yüksek lisans kısmını tamamlayanlar ise Avrupa'da aynı üniversitelere denk sayılarak magister unvanı alırlar. Bu Türkiye'deki lisans eğitime denk gelmektedir. Bu uygulama ile beraber Bosna Hersek yavaş yavaş Avrupa eğitim sistemine yaklaştığı görülmektedir.

Doktora: Yüksek lisans ve yüksek okul sonrasında yapılır ve esas olarak bilimsel çalışma yapma yeterliliğinin geliştirilmesini amaçlar. Mezuniyetle birlikte o dalda Doktor unvanı almaya hak kazandırır. 1 ila 2 yıl sürer, yüksek okul mezunları için 1 ek yıl daha gerektirir. Ayrıca yüksek okul mezunları doktora girebilmesi için belli yeterliğe sahip olmalıdır.

Ayrıca Bosna Hersek'te üniversiteler kaliteli eğitim vermekte yalnız ülke çapında yüksekokul ve üniversite eğitimi veren kurumların şehrin içinde dağınık durması ve

bir kampus havası oluşturmaması üniversite eğitimini olumsuz etkilemektedir. Çünkü ayrı binalarda derse giren öğrenciler zaman zaman sıkıntılar yaşamaktadır.

6.8. BOSNA HERSEK EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖĞRETMENLİK

Bosna Hersek'te Öğretmen olabilmek için gerekli şartlar ve kriterler çok önceden tespit edilmiş ve yıllarca aksatılmadan uygulanmıştır. 1999 yılında üniversitelerde kısmen değişikliğe gidilmiş olsa da yine temel esaslarda pek değişiklik olmamıştır. Bosna Hersek'te öğretmende aranan yeterlilik öğretmen olacağı okula göre değişmektedir. Okul öncesi ve ilköğretimde öğretmen olabilmek için ortaöğretim veya ön lisans seviyesinde bir eğitim almalıdır. Yani en az lisans ve yüksek lisans programını bitirmek gerekmektedir.

Ayrıca öğretmen adaylarını işe almada Türkiye'deki gibi merkezi bir sınav olmamakta ve öğretmenler daha güvenli elemelerden geçirilmektedirler. Bu elemeler yer ve bransa göre kısmen değişiklik gösterse de genelde şu şekilde olmaktadır. Öğretmen adayı okulu bitirdikten sonra bir yıl başka bir öğretmenin gözetiminde ders vermektedir. Öğretmen adayını gözlemleyen öğretmen adayına pozitif not verirse aday öğretmen olarak çalışmaya hak kazanmaktadır. Bu şekilde stajyerliği kalkmış adaylar istediği okula başvurmaktadır. Öğretmen alımlarında ise merkezin kadro, maaş gibi belirleyiciliği olmaktadır. Diğer konularda birçok yetki eyaletlere verilmiş durumdadır.

Öğretmen yetiştiren başlıca okullara bakıldığında düşük düzeydeki okullara öğretmen yetiştirmek için pedagoji akademileri ve pedagoji enstitüleri bulunmakta yüksek düzeyli ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek için üniversiteler bulunmaktadır. Hatta bu yüksek düzeyli okullarda öğretmenlik yapabilmek için iki alandan mezun olmak gerekmektedir. Örneğin beş yıllık eğitim kapsamında hem coğrafyadan hem bilgisayar öğretmenliğinden mezun olmak gerekmektedir.

BÖLÜM VII

BOSNA HERSEK’TE COĞRAFYA EĞİTİMİ

7.1. BOSNA HERSEK’TE COĞRAFYA EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Bosna Hersek her ne kadar yeni kurulan bir devlet olsa da köklü bir Osmanlı ve sonrasında Bosna Hersek Macaristan devletleri birikimine sahiptir. Eğitim sistemi olarak ta bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak Balkanların karışık eğitim sisteminin kullanıldığını görmekteyiz. Yalnız küçük bir ülke olması sorunlara yerinde müdahale edebilme kabiliyetini artırmış ve eğitim sisteminde yaptığı bazı değişikliklerle eğitim sistemi daha verimli hale getirmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla çağdaş bir Avrupa ülkesi olmasının gereği olarak coğrafya eğitimine bu ülkede ciddi bir şekilde önem verilmektedir. Özellikle fiziki coğrafya, coğrafya eğitiminde ağırlığını hissettirmektedir. Yalnız bu Bosna Hersek'in beşeri coğrafyaya önem vermediği anlamına gelmez. Bilakis fiziki coğrafyayı iyi kavrayan bir millet beşeri coğrafya konularına da hakim olur. Bu durum Bosna Hersek'te böyle olmakta ve beşeri coğrafya ile uğraşanların temelinde ciddi bir fiziki coğrafya eğitimi olduğu görülmektedir. Çalışma sırasında üniversitelerde görüşülen beşeri coğrafya hocaları ya doktora seviyesinde fiziki coğrafya eğitimi almış ya da fiziki coğrafya ile ilgili birçok makaleleri bulunmaktadır. Aynı zamanda Bosna Hersek'te teknoloji yakından takip edilmekte fiziki ve beşeri coğrafya alanında teknoloji ideal derecede kullanılmaktadır.

Bosna Hersek'te lisans ve yüksek lisans programlarının hepsinde coğrafyanın hayata dair problemlere cevap verecek şekilde öğrenilmesi sağlanmaktadır. Bosna Hersek'te üniversitelerde toplum sorularına yönelik işlevsel bir coğrafya eğitiminin olduğunu gerek yapılan çalışmadan, gerek ders programlarından, gerekse halkın ve sistemin coğrafya ve coğrafyacılar verdiği değerden anlaşılmaktadır.

Bosna Hersek'te coğrafya bölümünden mezun olanların epey bir kısmı coğrafya öğretmenliği yapmamaktadır. Hatta bazı coğrafya öğretmenleri coğrafya öğretmenliğinin yanında coğrafyayla ilgili başka sektörlerde çalışmaktadır. Türkiye'de ise etkili bir coğrafya eğitimi alınamadığından coğrafyacılar öğretmenlik yapamayanlar maalesef coğrafya ile ilgisi olmayan bir sektörde çalışmaktadır. Bosna Hersek'te coğrafya bölümünden mezun olanlar coğrafyacı

kimliği ile gerek özel gerek kamu kuruluşlarında birçok alanda görev yapabilmektedirler. Bütün bunlar da Bosna Hersek'te coğrafya biliminin toplum tarafından nasıl algılandığını göstermekte ve coğrafya eğitime verilen önemi göstermektedir.

7.2. BOSNA HERSEK'TE COĞRAFYA EĞİTİMİNİN AMACI

Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminin amaçlarına bakıldığında gerek coğrafyacılar ve okullara yüklenen misyon, gerekse bunların vizyonu coğrafya eğitiminin amacını belirtmektedir. Ülkede coğrafya eğitiminin amacını sözden ziyade uygulamalar, coğrafyacıların toplumdaki rolleri, coğrafyacıların istihdam alanları gibi gerçekler göstermektedir. Bosna Hersek'te coğrafya, ülkenin yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda sosyal, ekonomik, askeri ve kültürel yönden kalkınması için önemli bir araç olarak algılanmakta ve okullardaki coğrafya eğitimi de tüm alanlardaki kalkınmayı sağlayacak olan öğrencilerin bu yönde ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerileri kazanmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmektedir.

Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminin amacını fiili olarak algılamak mümkün ama bir de sözlü olarak bazı resmi makamlardan, akademisyenlerden, öğretmenlerden vs coğrafyacılarından sorduğumuzda ortak vizyon doğrultusunda cevaplar almaktayız. Bu amaçları genel olarak toparlayacak olursak Bosna Hersek'in kamu ağızıyla coğrafyanın amacını şu şekilde izah edebilmek mümkündür; "Coğrafya eğitiminin amacı, coğrafya ile ilgili bilgi ve becerileri araştırmak ve bunları sistemli bir şekilde hayata uygulamak vatandaşların bu yöndeki gelişmelerine katkıda bulunmaktır. Dünyamız teknolojik gelişmeler ve ortak ekonomik, politik, sosyal ve çevresel meseleler ile birlikte global bir köy haline gelmekte coğrafi bilgiye olan ihtiyaç daha da artmaktadır. Bu nedenle coğrafya eğitimi, öğrencilerin kabiliyet ve ihtiyaçları ve aynı zamanda da toplum, ulus ve dünyanın çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yapıda olması gerekmektedir." Bu bağlamda birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Bosna Hersek'te coğrafya ve coğrafyacıların misyonu bu amaçlar doğrultusunda çok önceden belirlenmiş ve bu konuda yapılan çalışmalarla bu işle uğraşanların vizyonunu geliştirmek amaçlanmaktadır.

7.3. COĞRAFYA EĞİTİMİNİ GELİŞTİRMEK İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminin önemi çağdaş toplumlar düzeyinde kavranmış o düzey yakalanmış ve coğrafya eğitimini daha da geliştirmek için gerek üniversite olarak, gerek eğitim bakanlığı olarak, gerek kantonlar olarak gerekse okullar veya bölgeleri olarak ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar coğrafya dersleri ile ilgili yeni ders anlatım teknik ve metotlarını içeren gazetelerin hazırlanması, Coğrafyaya dair internet portallarının hazırlanması, temel çevresel problemlerle ilgili yayınların hazırlanması, çeşitli konularda seminer ve konferansların düzenlenmesi, zümre çalışmaları, arazi gezileri ve bunlar gibi daha pek çok çalışmayı içermektedir. Bununla birlikte her kantonda öğretmenler, akademisyenler ve birçok meslek grubundan insanların bir araya gelerek hazırlamış olduğu fuarlar, sempozyumlar, meslek haftaları gibi etkinliklerde bulunmaktadır.

Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminin geliştirilmesi için yapılan çalışmalarda toplumun birçok kesiminden insanların yer alması dikkat çekici bir durumdur. Bu insanların bir arada toplanmasına üniversite coğrafya eğitimi bölümlerinin, enstitülerin ve coğrafya öğretmenlerinin ve gönüllü kuruluşların büyük katkıları olmaktadır. Ülkede coğrafya eğitiminin, eskiye göre günümüzde daha fazla önemsenmesinin altında, bu ortak çalışmalar sonucunda toplumun coğrafya bilimine olan ihtiyacı konusunda ikna edilmesi yatmaktadır. Ülkede coğrafya eğitiminin geliştirilmesi için yapılan çalışmalara bakıldığında Coğrafya öğrenimini okul içi ve okul dışı yapılacak pek çok çalışma ile desteklemek, Nitelikli öğretmenleri işe almak, Öğretmenlerin coğrafi bilgilerini geliştirmek için imkânlar sağlamak, Üniversitelerin kalitesini arttırıp kaliteli coğrafya öğretmeni yetiştirmek gibi başlıklarda toplayabiliriz.

7.4. BOSNA HERSEK'TE COĞRAFYA EĞİTİM PROGRAMLARI

Bosna Hersek'te eğitim programları Türkiye'deki gibi merkezi olarak belirlenmektedir. Ancak etnik farklılıklar ve kantonların çokluğu ile uygulamada farklılıklar olmaktadır.

Bosna Hersek'te okullara göre coğrafya müfredatına bakıldığında Coğrafya öğretim programları ve okutulan kitaplar okuldan okula ciddi bir şekilde fark

göstermemektedir. Bu bağlamda coğrafya programlarına genel olarak bir göz atacak olursak ilköğretimin birinci kademesindeki coğrafya müfredatları genelde bulunduğu mahalleyi, civarı tanımaya yönelik basit programlardan oluşmaktadır. Bosna Hersek'te ilköğretim birinci kademesi için belirlenen coğrafya öğretim programları kapsam açısından Türkiye'den daha kapsamsız olup kavrama açısından da daha düşük düzeye hitap etmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden birincisi Bosna Hersek'te ilköğretimin birinci kademesinin dört yıl olmasıdır. İlköğretimin ikinci kademesinde ise coğrafya öğretim programları ders saatleri, okutulan kitaplar değişiklik göstermektedir. Çünkü Boşnak, Hırvat ve Sırlar coğrafi yorumlarında etnik ön yargılardan oluşan farklılıklar vardır. Liselerde müfredat daha yoğun ve yüksek düzeyde olmaktadır. Yalnız genel olarak ilköğretim ikinci kademedeki coğrafya öğretimi programları kanton ve ülkeyi kapsamaktadır. Yalnız yüksek düzeydeki okullarda biraz da coğrafi becerilere yönelik program hazırlanmaktadır.

Ortaöğretim müfredatları ise daha bir çeşitlilik arz etmektedir. Çünkü ortaöğretim kurumlarında öğrenciler hayata ve meslek seçimine dair rotalarını daha net bir şekilde çizdiklerinden bazı okullarda Türkiye'deki meslek lisesi düzeyinden daha az coğrafya öğretilmesine rağmen bazı okullarda ise mükemmel bir coğrafya eğitimi verilmektedir. Örneğin sıradan bir meslek lisesinde bölümün gerektirdiği kadar coğrafya eğitimi verilmekte iken liselerde ise hem kapsam açısından hem kalite açısından çok iyi bir coğrafya eğitimi verilmektedir. Dolayısıyla bu okulların öğretim programları, ders kitapları ve ders saatleri değişmektedir. Ayrıca özellikle ilköğretim müfredatlarında fen bilgisi başlığıyla birçok coğrafya konusu işlenmektedir. Bu durum Türkiye'de yeni müfredatla beraber bu yönde ivme kazanmaya başlamıştır. Ayrıca gerek ilköğretimde gerekse ortaöğretimde Avrupa birliğinin çeşitli özellikleri başlığıyla işlenen derslerde coğrafya konuları işlenmektedir.

7.5. BOSNA HERSEK'TE COĞRAFYA DERS KİTAPLARI

2003 yılından itibaren Bosna-Hersek'te ders kitaplarının gözden geçirilmesi sürecine başlanmıştır. Yeniden oluşturulan İnceleme Komisyonu ile ders kitaplarından, yardımcı kitaplardan ve diğer kaynaklardan, savaş sonrası eğitime geri dönen çocuklar, insanlar ve ulusal azınlıklar için bir saldırı sayılabilen uygun olmayan içeriğin çıkarılmasına çalışılmıştır. Komisyon, halen yaşayan Eğitim Bakanlarının girişimleri ve Bosna-Hersek'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından

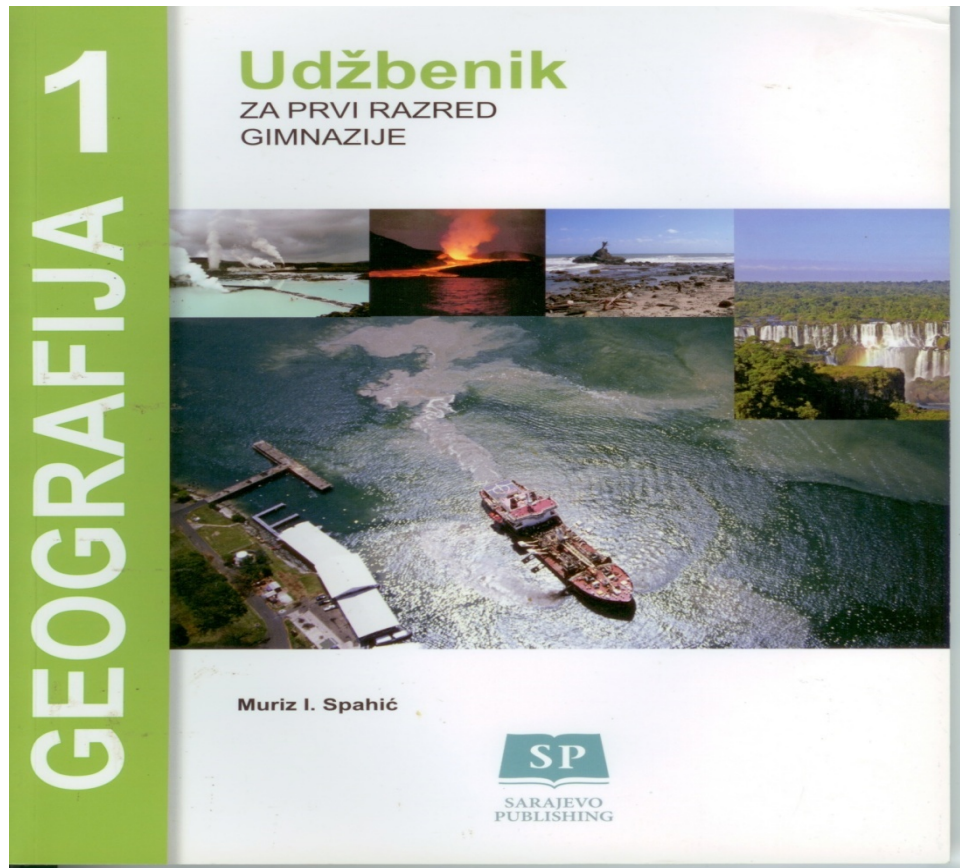
kolaylaştırılan ve desteklenen çalışması üzerine oluşturulmuştur. Komisyonun çalışması, ulusal konu alanları (doğa ve toplum, dil ve edebiyat, coğrafya, tarih ve dil öğretimi gibi) adı verilen alanlara odaklanmıştır. Ders kitapları komisyonunun çalışmasının esas sonuçları, gelecekte ders kitaplarının yazılmasında uzmanların kaldırılması ya da düzeltilmesi konusunda üzerinde anlaşacakları itiraz edilen terimlerle birlikte sunulacaktır. Ancak itiraz edilen terminolojik problemlere ek olarak tek yönlü ve önyargılı ifadeler, birçok tarih ve coğrafya kitabında mevcuttur.

Bosna Hersek'te ders kitaplarını incelerken genel olarak şekil ve muhteva açısından incelemekteyiz. Kitaplar şekil olarak Avrupa kriterlerine uyumludur. Ergonomi olarak ta tam ders işlenecek ve birçok şeyi rahatlıkla gösterebilecek şekilde tasarlanmıştır. Kitaplar genelde kapak tasarımından baskı kalitesine oradan boyutlarına varıncaya kadar ideal bir şekilde basılmıştır.

Kitapları içerik açısından inceleyecek olursak ülke genelinde okuluna göre belli bir standart tutturulmakla beraber oturmuş bir müfredatın varlığını kitaplarda görmekteyiz. Her okul düzeyine göre coğrafya müfredatı belirlenmiş ve buna göre kitaplar hazırlanmıştır. Kitapların çizimleri, şekilleri, fotoğrafları ve dizgileri gayet özenerek hazırlanmış bir çalışma ürünü olduğunu göstermektedir.

Ancak coğrafya kitaplarında her milletin ülke sınırlarını farklı göstermemesine ve komşu ülkelerin doğru betimlenmesine çalışılmaktadır. Beşeri coğrafya konularının yalnızca ülkeyi oluşturan bir ulusun perspektifinden tek yönlü sunumu (ya bir galipler ya da kurbanlar olarak gösterilmesi), ülkeyi oluşturan diğer ulusların eşit olmayan bir şekilde sunulduğu görülür. Coğrafi içeriğin, özellikle de son savaşın önyargılı sunulması (göçmen nüfusu ya da acı çeken insanları tanımlama gibi problemler) gibi yorum farklılıkları vardır. Dolayısıyla ders kitaplarını herkes kendi süzgecinden geçirdiği için kitaplardaki hata oranı artmaktadır.

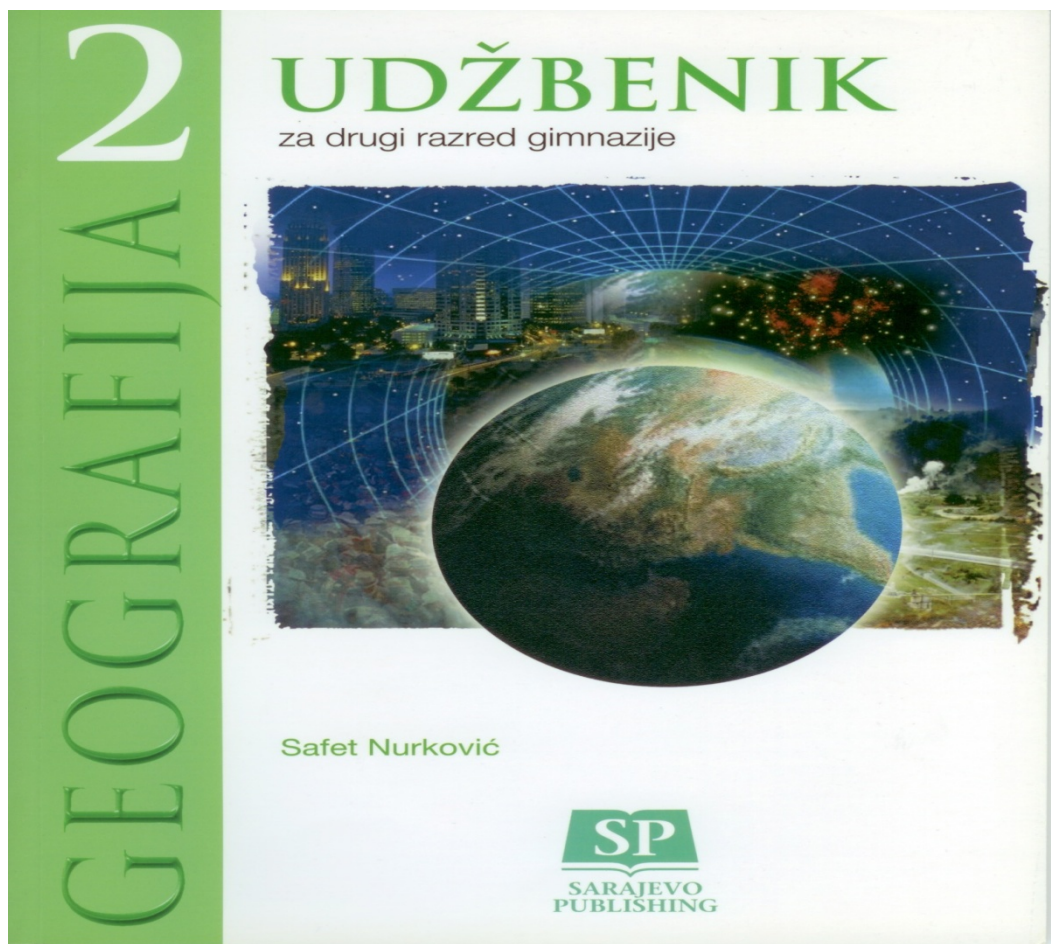
Ders kitabı inceleme süreci, uygun olmayan bazı kavramların çıkarılmasına katkıda bulunsa da, bu süreç, ülkeyi oluşturan üç ulusun yani ulusal azınlıkların dengeli olarak sunulmasını sağlamamıştır. Bu nedenle görevi insanların ve Bosna-Hersek'te yaşayan azınlıkların tamamının temel bir coğrafya bilgisine ulaşmasını sağlayan coğrafya ders kitabı yazarları için bir rehberler bütünü geliştirmek olabilecek yeni bir komisyon oluşturmaya karar verilmiştir. Komisyon, ders kitaplarının önyargılardan ve ayırımlardan kurtulmasını sağlamak amacıyla ders kitaplarının gözden geçirilmesinin ve geliştirilmesinin önemine odaklanacaktır.

Şekil 11: Bosna hersek'te Lise 1. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Ön Kapağı

6	SADRŽAJ
SADRŽAJ FIZIČKA GEOGRAFIJA POJAM, OBJEKAT, PREDMET I DEFINICIJA FIZIČKE GEOGRAFIJE..... 9 ZEMLJA U KOSMOSU KOSMOS I KOSMIČKA TIJELA.....14 ODREĐIVANJE POLOŽAJA TAČAKA I OBJEKATA22 ZEMLJINA KRETANJA24 VRIJEME I RAČUNANJE VREMENA31 ZEMLJA – OBLIK, VELIČINA I ORIJENTACIJA NA ZEMLJI OBLIK ZEMLJE I DIMENZIJE ZEMLJE36 ODREĐIVANJE POLOŽAJA TAČAKA NA ZEMLJI.....43 KARTOGRAFSKO PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE SNIMANJE POVRŠINE ZEMLJE47 RAZMJERA KARTE.....50 VRSTE I KORIŠTENJE GEOGRAFSKIH KARATA59 GEOGRAFSKI OMOTAČ GEOGRAFSKI OMOTAČ – SASTAV, STRUKTURA I DINAMIKA65 ZAKONI I ZAKONOMJERNOSTI U GEOGRAFSKOM OMOTAČU69 LITOSFERA STRUKTURA ZEMLJINE KORE I NJEN SASTAV74 RELJEF ZEMLJE84 EGZOGENI PROCESI I OBLICI94	

Şekil 12: Bosna hersek'te Lise 1. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Konuları

Şekil 13: Bosna hersek'te Lise 2. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Ön Kapağı

SADRŽAJ	
1. STANOVNIŠTVO NA ZEMLJI	5
Ljudska populacija na Zemlji	6
Geografski razmještaj stanovništva na Zemlji	8
Broj i kretanje stanovništva na Zemlji	11
Prirodno kretanje stanovništva na Zemlji	13
Prostorno kretanje stanovništva na Zemlji	16
Opće kretanje stanovništva	20
Biološka struktura stanovništva	24
Ekonomska struktura stanovništva	24
Antropološke, etničke i religijsko-kulturne skupine na Zemlji	26
Stanovništvo, obradive površine, poljoprivredna proizvodnja i problem ishrane svjetskog stanovništva	31
2. NASELJA I OBLICI NA ZEMLJI	37
Pojam i podjela naselja	38
Seoska ili ruralna naselja	40
Gradska ili urbana naselja	42
Tipovi gradova u svijetu	46
Urbanizacija, urbani sistemi i svjetske urbane aglomeracije	48
Prostorna struktura gradova	53
3. OBLICI LJUDSKIH DJELATNOSTI I NJIHOVA OBILJEŽJA	57
Privreda i privredne djelatnosti	58
Poljoprivreda	60
Energetika u svijetu	76
Rudarstvo	81
Industrija	84
Turizam	94
Saobraćaj	99
Svjetska trgovina	106
4. OSNOVNI GEOEKOLOŠKI PROBLEMI NA ZEMLJI	109
Geografija i geoekologija	110
Osnovni uzročnici narušavanja geografske sredine	112
Posljedice neravnoteže na zrak, vodu, tlo, biljke i životinje	115
Mjere i aktivnosti zaštite životne sredine	117

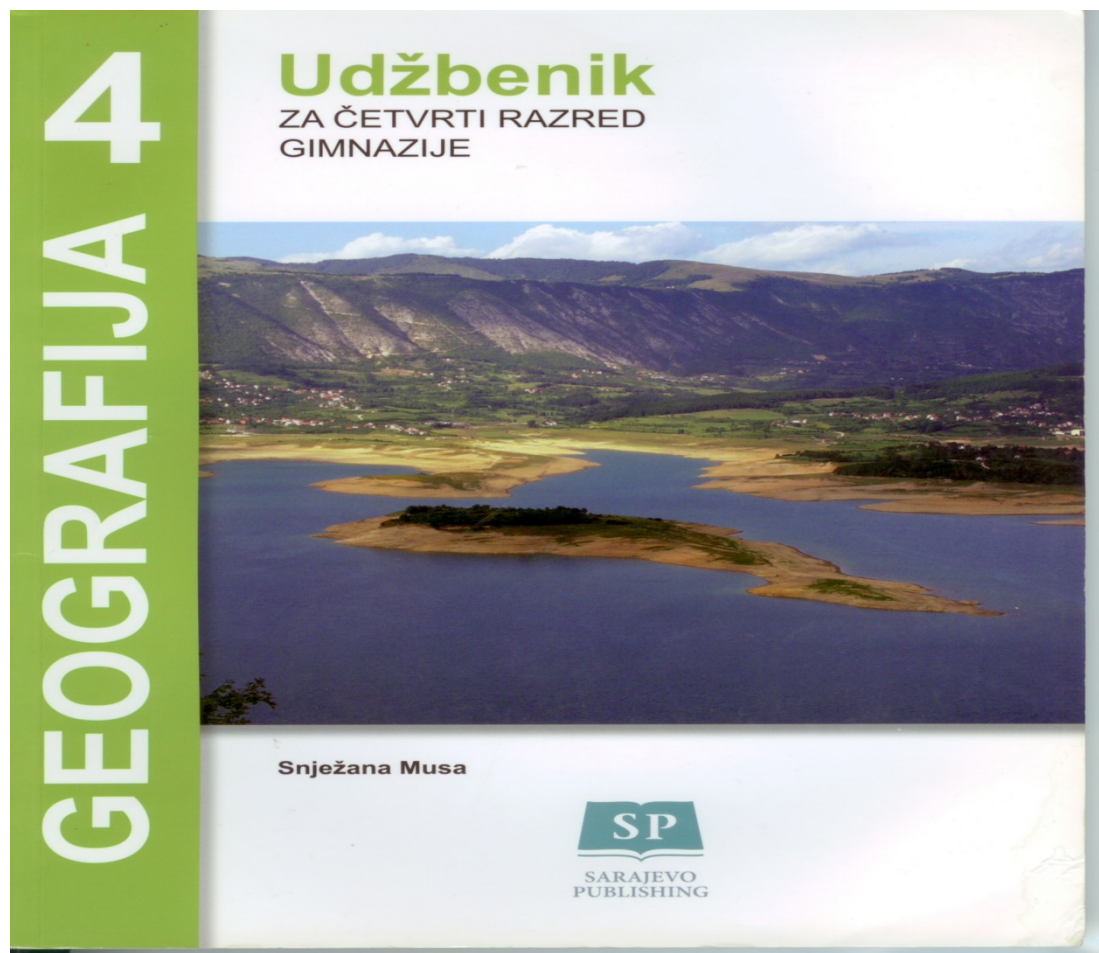
Şekil 14: Bosna hersek'te Lise 2. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Konuları

Šekil 15: Bosna hersek'te Lise 3. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Ön Kapağı

SADRŽAJ	
1. POVEZIVANJE SVJETSKJE PRIVREDE (GOSPODARSTVA) I POSLJEDICE	7
Pojava, pretpostavke i oblici svjetske povezanosti	8
Svjetski tokovi ljudi, kapitala usluga i informiranja	11
Uloga ekonomskih integracija u svjetskom razvoju EZ i EFTA	15
Kriteriji za utvrđivanje razvijenosti razvijenije i nerazvijenije zemlje	19
Pojava novih industrijskih zemalja	23
2. REGIONALNO GEOGRAFSKI PREGLED RAZVIJENIH ZEMALJA	27
Osnovne geografske karakteristike visokorazvijenih zemalja Europske unije	28
Geografske osobenosti Angloamerike	34
Sjedinjene Američke Države - svjetsko značenje	37
Japan - Azijsko tehnološko čudo	42
3. GEOGRAFSKI PREGLED OSTALIH REGIJA SVIJETA	47
Južna Europa - sve naprednija Europska regija	48
Istočna Europa - dominantna pozicija Rusije	52
Jugozapadna Azija - najbogatija naftna regija u svijetu	56
Južna Azija - najmnogoljudnija regija svijeta	60
Jugoistočna Azija - regija stisnuta između divova	63
4. GEOGRAFSKI PREGLED OSTALIH REGIJA SVIJETA - DRUŠTVENO-GEOGRAFSKE OSOBITOSTI KONTINENTALNE (UNUTRAŠNJE) I JUGOISTOČNE AZIJE	67
Kina - div koji se budi	68
Sjeverna Afrika - najrazvijeniji dio kontinenta	73
Južna Afrika - bogata priroda i turbulentna društva	76
Australija i Oceanija - otocja u morskim prostranstvima	79

Šekil 16: Bosna hersek'te Lise 3. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Konuları

Şekil 17: Bosna hersek'te Lise 4. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Ön Kapağı

geografija iv	
SADRŽAJ	
GEOGRAFSKI POLOŽAJ, VELIČINA I GRANICE JUGOISTOČNE EUROPE.....	5
OSNOVNE FIZIKOGEOGRAFSKE ODLIKE PROSTORA JUGOISTOČNE EUROPE.....	6
Geološka građa i reljef Jugoistočne Europe.....	6
Klimatske odlike Jugoistočne Europe.....	8
Hidrološke odlike Jugoistočne Europe.....	8
Vegetacijsko-geografske i pedogeografske odlike prostora Jugoistočne Europe.....	9
OSNOVNE DRUŠTVENOGEOGRAFSKE ODLIKE PROSTORA JUGOISTOČNE EUROPE.....	11
Stanovništvo Jugoistočne Europe.....	11
Naselja Jugoistočne Europe.....	13
SUVREMENI POLITIČKO-GEOGRAFSKI PROCESI NA PROSTORU JUGOISTOČNE EUROPE.....	14
POVIJESNO - GEOGRAFSKI I TERITORIJALNI RAZVOJ BOSNE I HERCEGOVINE.....	17
Bosna i Hercegovina – porijeklo imena.....	17
NASELJENOST TERITORIJALNA DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE.....	18
PREDILIRSKI I ILIRSKI PERIOD.....	18
NOVO DOBA.....	22
GEOGRAFSKI POLOŽAJ BOSNE I HERCEGOVINE.....	27
Složenost geografskog položaja Bosne i Hercegovine.....	27
Veličina i broj stanovnika Bosne i Hercegovine.....	27
Prirodnogeografske odrednice položaja Bosne i Hercegovine.....	28
Društvenogeografske odrednice položaja Bosne i Hercegovine.....	29
Regionalna pripadnost Bosne i Hercegovine.....	29
Bosna i Hercegovina u mreži različitosti.....	30
Postanak i osobine granica.....	32
PRIRODNOGEOGRAFSKE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE.....	34
Geološki sastav i građa Bosne i Hercegovine.....	34
Geomorfološka regionalizacija i tipovi reljefa Bosne i Hercegovine.....	41
Osnovni tipovi reljefa.....	42
Nizinski reljef.....	42
Brežuljkasto - ravnjački reljef.....	43
Planinsko kotlinski reljef.....	45
Reljefnost teritorija Bosne i Hercegovine.....	48
Reljefna obilježja i gospodarske mogućnosti Peripanonskog oboda.....	51
Reljefna obilježja i gospodarske mogućnosti dinarskog prostora.....	53
Klimatske odlike Bosne i Hercegovine.....	57
Klimatski faktori klime Bosne i Hercegovine.....	57
Klimatski položaj Bosne i Hercegovine.....	57
Cirkulacija zraka.....	57
Vrijeme u Bosni i Hercegovini.....	58
Insolacija.....	59
Padaline.....	59

Şekil 18: Bosna hersek'te Lise 4. Sınıfta Okutulan Coğrafya Kitabının Konuları

7.6. COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ARAÇ GEREÇLER

Coğrafya eğitiminin en önemli hususlarından birisini de bu dersin öğretiminde kullanılan araç ve gereçler oluşturmaktadır. Araç-gereçler aynı zamanda eğitimin yapıldığı fiziki ortam şartlarını belirlerler. Bosna Hersek'te ilk ve ortaöğretim coğrafya derslerinde, dersin görselleştirilmesi için çok çeşitli ve teknolojik imkânlardan yararlanılmaktadır. Sosyal bilimler derslerinde genel olarak harita, çeşitli konuların anlatıldığı afiş ve panolar, küre ve çeşitli kitap ve dergiler gibi araç-gereçlere rastlanılmaktadır. Ayrıca fiziki coğrafya anlatımı için çok çeşitli araç-gereçler bulunmakta ve bunlar genelde coğrafya laboratuvarında veya fen bilimleri laboratuvarında bulunmaktadır.

Şekil 19: *Bosna Hersek'te coğrafya dersinden görünüm*

Bosna Hersek'te ilk ve ortaöğretim coğrafya eğitiminde kullanılan araç-gereçler çok çeşitlilik göstermektedir. Coğrafya ile ilgili hemen her konuda çok çeşitli ve zengin araç ve gereçlere rastlamak mümkündür. Dolayısıyla Bosna Hersek'te araştırma yapılan okulların yanında okullara araç-gereç temin eden kitapçı ve malzemecilerin katalogları incelenmiş ve okullarda görülen malzemeler de dikkate alınarak Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminde kullanılan araç gereçler hakkında bilgi edinilmiştir. Bosna Hersek'da tüm coğrafi konular, çeşitli alt başlıklarına ve detaylarına varıncaya kadar, video, CD, kitaplar, model ve posterler gibi çeşitli yollarla değişik

anlama düzeylerine göre anlatılmakta ve görselleştirilmektedir. Bu sayede öğretmen anlattığı her hangi bir coğrafya konusunda, konunun gerek görselleştirilmesi ve gerekse daha iyi anlaşılması açısından çok zengin araç ve gereçlere ulaşabilmektedir.

7.6.1. Eğitim, Laboratuvar Setleri, Video ve CD ler

Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminde kullanılan en yaygın araç ve gereçlerden birisi eğitim ve laboratuvar setleridir. Bunlardan bazıları çok basit bir şekilde hazırlanmışken bazıları da gayet profesyonelce hazırlanmıştır. Ayrıca bu setlerin konu özelliğine göre seviyelere ayrılması da mümkündür. Coğrafya ile ilgili çeşitli konuların daha iyi kavranması açısından öğretmen ve birden fazla sayıdaki öğrenci grubunun aynı anda kullanacağı çeşitli setler bu gruba girer. Bu setler; içinde konusuna göre değişmekle beraber bir açıklama kitapçığı, aktivite kitapçığı, CD, konu ile ilgili anlatım içeren bir videokaseti ve konunun öğrenciler tarafından yapılarak öğrenilmesine imkân tanıyan uygulama parçalarını içermektedir.

Bosna Hersek'da ilk ve orta öğretimde hemen her sınıfın anlama derecesine göre ayrı ayrı hazırlanmış videokaseti ve CD'lere rastlamak mümkündür. Özellikle coğrafya eğitiminde ülkede görsellik çok önemsenmektedir. Hemen her sınıfta bir coğrafya eğitimi ile ilgili harita, resim gibi araçlar bulmak mümkündür. Derslerde sık sık anlatılan konu hakkında geliştirilmiş olan bir videokaseti izlenmekte ve CD'ler de bu amaçla sınıfta kullanılmaktadır. Bu tarzda bir eğitim sayesinde öğrenciler hem sınıfta öğrenmiş oldukları pek çok bilginin güncel yaşamdaki izlerini öğrenmekte hem de coğrafya derslerini monoton bir şekilde değil aktif bir şekilde zevkle takip etmektedirler

Şekil 20: Sarayova'da bir lisede coğrafya laboratuvarının tabelası ve panosu

7.6.2. Harita ve Panolar

Bosna Hersek'te Harita ve panolar özellikle coğrafya eğitiminde çok fazla kullanılan en temel gereçleri oluşturmaktadırlar. Özellikle harita ve posterler ülkede sosyal bilimler derslerinin olmazsa olmaz bir parçası konumuna gelmişlerdir. Kullanılan haritalar çok çeşitlidir. Normal bildiğimiz siyasi ve fiziki haritaların dışında kabartma haritalar da sınıflarda kullanılmaktadır. Bu tip haritalar öğrencilerin topografya özelliklerini daha iyi görmelerini ve anlamalarını sağlamaktadırlar. Pano ve posterler ise çeşitli coğrafi konuların değişik şekil, grafik ve az da olsa yazı ile anlatıldığı görsel ürünlerdir. Bu tip malzemeler ders sırasında ihtiyaç duyulduğunda veya ders dışında öğrencilerin her zaman görebilmelerini sağlamak için genellikle sınıf ve koridor duvarlarında bulunmaktadır.

Şekil 21: Sarayova'da bir coğrafya dersinden görünüm

Şekil 22: Sarayova'da sınıf duvar haritaları

7.6.3. Maket ve Modeller

Bosna Hersek okullarında temel fiziki coğrafya konularının gösterilmesinde en yaygın olarak kullanılan metotlardan biri de bu olayların maket ve modellerinin geliştirilmesidir. Bu yöntem özellikle fiziki coğrafya derslerinde çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

Şekil 23: *Sarayova’da coğrafya sınıfında kabartılmış ve ışıklandırılmış bir duvar haritası*

Şekil 24: *Sarayova’da coğrafya sınıfında öğrenciler tarafından hazırlanmış Bosna Hersek’in kantonlarını gösteren haritası*

Beşeri haritalar, okyanus, göl, akarsu, ekosistem, su döngüsü, aşınım ve birikim şekilleri ve daha pek çok konuda çeşitli maket ve modeller geliştirilmiştir. Maketler bir volkan konisi, yeryüzünün içyapısı, dağlar, aşınım yüzeyleri gibi çeşitli şekillerin plastik veya daha farklı maddelerle ufak benzerlerinin yapılması ile oluşturulurlar. Modeller ise daha ziyade belli bir coğrafi sürecin gerçekleşmesini göstermek için yapılırlar. Geliştirilen çeşitli modellerle öğrenciler tarafından çok

daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü üç boyutlu şekiller kâğıt üzerinde iyi anlaşılamamakta ve öğrenilmesi zorlaşmaktadır.

7.6.4. Bilgisayar ve İnternet

Bilgisayar ve internet Bosna Hersek'te eğitim alanında oldukça yoğun olarak kullanılmaktadır. Çoğu sınıfta internete bağlı bir bilgisayar vardır. Bilgisayar mevcut eğitim CD lerinden faydalanmakta yoğun olarak kullanılmaktadır. Bosna Hersek'te coğrafya eğitimi ile ilgili çeşitli konularda hizmet veren ülke genelinde internet sayfaları bulunmaktadır. Bunlardan pek çoğu coğrafya ile ilgili hemen tüm konularda ders planları, sorular, testler, çeşitli uygulamalar, konu anlatımları, projeler, şekil ve fotoğraflar, sunumlar sağlayabilmektedirler. Bu siteler gerek kamu gerek özel kişi ve kuruluşlarca hazırlanmış olsun birbiri ile genelde bağlantılıdır. Arama yaparken ihtiyaca binaen ve veya benzer konulara atfen kullanıcıya konuyla ilgili başka siteleri de önermektedir. Bazı sitelerde görsel malzemeler ve etkin konu anlatımlarından faydalanmak için sınıf ortamında internetten ilgili sitelere bağlanılmaktadır. İnternet öğretmen ve öğrenciler tarafından eğitim amaçlı çok sıkça kullanılmaktadır. En çok kullanıldığı husus da öğretmen ve öğrenciler arasında haberleşme içindir. Hemen her öğrencinin bir e-posta adresi bulunmaktadır. Öğrenciler ödevleri ve dersleri ile ilgili sormak istedikleri konuları öğretmen ile e-posta yolu ile haberleşerek sorabilmektedirler.

Ayrıca öğretmenlerin çoğunun vermiş oldukları derslerle ilgili bir internet sayfası bulunmaktadır. Öğretmen dersler ile ilgili vereceği ödevler, not sistemi, projeler, sınavlar, ders açıklamaları, haftalık ders programları, konu anlatımları, çeşitli sınavlar ve diğer tüm bilgileri bu sayfadan öğrencilerine duyurmaktadır. İnternet sayfalarında çeşitli etkinlikler duyurulmakta ve bu sayfalar ilgililerce sıklıkla güncellenmektedir.

BÖLÜM VIII

SONUÇ VE ÖNERİLER

9.1. SONUÇ

Genel eğitim sistemi yanında özellikle coğrafya eğitimine önem verilmesi çevremizi daha iyi algılamamın yegâne şartıdır. Çünkü geçtiğimiz yüzyılda coğrafyaya yeterli önemin verilmemesi çevremizi daha az algılamamıza neden olmuş o da maalesef çevremizdeki etkinliğimizi sağlayamamanın sebeplerinden biri olmuştur. Buna binaen coğrafya eğitiminde bir kıvılcım olur ümidiyle gelişmekte olan ülkelerden biri olan Bosna Hersek'in eğitim sistemi ve coğrafya eğitimi incelenmiş aşağıdaki sonuçlara varılmış ve pratik hayata geçirilme temennisiyle bazı fikirler üretilip öneriler geliştirilmiştir.

Bosna Hersek'te genel eğitimi olumsuz etkileyen faktörler, etnik faktörler, politik faktörler, demografik faktörler, ekonomik faktörler başta olmak üzere daha çetin olmakta ve daha çok çeşitlilik göstermektedir. Etnik ayırım ve milletler arasında bulunan husumet ve kin eğitimde ortak hareket etmeyi engellemiştir.

Eğitim sistemindeki teftiş ve denetim açısından Bosna Hersek'te ise denetim daha çok kantonlar bazında yapılmaktadır. Ancak herkes kendi etnik yapısı içinde bulunan okullarda denetim uygulamaktadır. Bosna Hersek'te bölgesel ders koordinatörleri bulunmakta ve teftişin ders boyutunu ağırlıklı olarak koordinatör müfettişler gerçekleştirmektedir.

Bosna Hersek'te yetki, devlet adına Eğitim Bakanlıklarına aittir. Ancak merkezde 3 tane eğitim bakanının olması ve her bakanın kendi etnik topluluğu ile ilgili işlerde aktif olması ülke genelinde işleyişte tıkanmalara sebep olmaktadır. Buda devletin elinin her yere eşit ulaşamamasına veya geç ulaşmasına neden olmakta ve bürokratik hantallığı doğurmaktadır.

Kırsal nüfusun Bosna Hersek'te fazla olması açılan okulöncesi eğitim kurumlarının yeterli olmaması, toplumun okulöncesi öğretime yönelmesini sınırlamaktadır. Ancak 2003 yılından itibaren Bosna Hersek'te okul öncesi eğitime ciddi bir şekilde önem verilmekte okulöncesi eğitim almayan çocuk hemen hemen yok denecek

kadar az olmaktadır. Türkiye'de mecburi eğitim 8 yıldan oluşmaktayken Bosna Hersek'da mecburi eğitim 9 yıldan oluşmaktadır.

Bosna Hersek'te ilköğretim kurumları çoğu yerleşim yerinde yeterli oranda bulunmaktadır. Bosna Hersek'te ilköğretim birinci kademe dört yıldan oluşmakta, ilköğretimin ikinci kademesi ise Bosna Hersek'te genelde birinci kademedan ayrı olarak oda dört yıldan oluşmaktadır.

Bosna Hersek'te üniversitelere giriş için merkezi bir sınav yapılmamaktadır. Bu durum ise Bosna Hersek'te yönlendirmenin etkili olmasının ve orta öğretimde okul bitirmenin kolay olmamasının sonucudur. Ülke nüfus miktarının az olması mevcut üniversite sayısının yeterli olması ve avrupada da okuma imkânlarının olması öğrencilere yüksek öğretimde rahatlama sağlamıştır.

Bosna Hersek'te coğrafya eğitiminde genel olarak fiziki imkânlar savaştan çıkan bir ülke olması sebebiyle dengesiz dağılmıştır. Bazı yerlerde imkanlar iyi iken bazı yerlerde imkanlar oldukça yetersiz bir yapı arz etmektedir. Bosna Hersek'te fiziki imkânlar hem yeterli hem de ülke içinde ciddi bir heterojenlik göstermektedir.

9.2. ÖNERİLER

Bosna Hersek'te eğitime yıllardır önem verilmeye çalışılmış ama hedeflenen seviyeye bir türlü ulaşamamıştır. Eğitimdeki hedeflerin çoğu sadece söylemde kalmıştır. Bu durum ise uluslar arası eğitim çalışmalarında çok net bir şekilde gündeme gelmiş ve Bosna Hersek'in uluslar arası arenada gerçek yeri ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu durum Bosna Hersek'in eğitim durumunu açıkça özetlemektedir. Aynı zamanda Bosna Hersek'in eğitim sistemi PISA gibi araştırmalardan aldığı bazı sinyaller doğrultusunda telafi yoluna gitmiştir.

Bosna Hersek gerek coğrafya eğitimindeki sorunlar olsun, gerekse diğer branşlardaki sorunlar olsun temelini genel eğitim sistemindeki aksaklıklardan ve sosyoekonomik problemlerden almaktadır. Dolayısıyla coğrafya eğitimindeki problemleri aşmak için sadece coğrafya alanını düzeltmek yetmemekte genel eğitim sistemindeki birçok problemi halletmek gerekmektedir. Bu bağlamda temel eğitim sisteminin başlıca problemleri geçmiş bölümlerde verilmiştir. Aşağıda bu problemler üzerinde durulacaktır.

Heterojen bir yapısı olan ve etnik farklılıklardan çok fazla etkilenen Bosna Eğitim Sisteminde yetkinin ve sorumluluğun paylaşılması için yeniden yapılanmalara gidilmesi, verimin artması açısından önemlidir. Çünkü Bosna Hersek küçük bir ülke olması ve kozmopolit bir yapıya sahip olması nedeniyle ülkede problemlerin uzaktan halledilmesi mümkün olmamaktadır. Etnik Farklılıklara dayanan sistem doğru kararlar ve hızlı kararlar alma konusunda sorunlar yaşamakta ve bürokratik hantallıkla verim azalmaktadır. Bu durumun giderilmesi için Eğitim Bakanlıklarında birleşmeye ve iş paylaşımına gitmeli entite ve kantonlar bazında plan, teftiş, vb. eğitimin bütün öğelerini düzenleyecek ortak birimler oluşturmalarıdır. Hatta bu birimin okul bölgelerine ayrılan kolları olmalı gerek okullar gerekse öğretmenler en küçük bir iş için bürokrasiye boğulmamalı yetki ve sorumluluklar derecelendirilip birimler arasında paylaşılmalıdır.

İlköğretim ve liselerde öğrenciler bir binada, iki ayrı millet ve ayrı zamanlarda eğitim görüp birbirine ket vuracağına öğrenciler için birleştirilip, başarı grupları oluşturup öğrencilerin homojen sınıflarda ders görmesini sağlamak gerekmektedir. Öğrenciler başarı gruplarına göre grup atlatılmak ve çalışmaya teşvik edilmelidir. Ayrıca bu gruplara göre yönlendirme birimlerinin yardımıyla öğrenciler gerekli alanlara yönlendirilmeli bu sayede üniversite okuma oranı daha da artırılmalı ve ülkenin eğitim başarısı ortak olarak artırılmalıdır.

Bosna Hersek'te gerek öğrenci gerekse aileler etnik ayrımlar ve buna bağlı çeşitli sorunların bir neticesi olarak yeterli bilince sahip olamamaktadır. Bu durum ise okullaşma oranının düşük olmasına, öğrencide motive eksikliğine vb. sorunlara neden olmaktadır. Bu durumun önlenmesi için kurulacak ana baba okullarıyla ebeveynler bilinçlendirilmeli onlara ülkenin şartları, okulun yararları, başarının önemi vs. anlatılıp okul veli öğrenci üçgeni sağlamlştırılmalıdır.

İhtiyaca cevap verecek nitelikli insan yetiştirilmediğini savunan siyasi ve ekonomik çevrelerinin eğitim sistemiyle ilgilenmesini sağlamalı dış piyasa ile okullar arası bağları güçlendirmeli ve özellikle piyasanın yükseköğretim mezunlarının istihdam edilmesinde aktif rol alması sağlanılmalıdır.

Bosna Hersek'te eğitimle ilgili yetki ve sorumluluk taşıyan bütün kurumlar belirli aralıklarla toplanmalı bütün eğitim çalışmaları koordineli bir şekilde yürütülmelidir. Etnik grupların lise müfredatının örtüşmemesi ile ortaöğretimde coğrafya eğitiminin müfredatı gibi sorunlar bu toplantılar sayesinde ortadan kaldırılmalıdır.

Bosna Hersek'te örneği görüldüğü eğitimde dil konusunda ciddi problemler yaşamaktadırlar. Ayrıca bu ülkede ırkçılık sorunu da maalesef eğitimin içinde bile görülmektedir. Avrupa'da birçok ülkede olduğu gibi Bosna Hersek'de de yönlendirme kademesi çok güzel çalışmasına rağmen Boşnak Müslümanlar için hiç güzel çalışmamaktadır. Boşnak Müslümanlar çocuklarının yüksek statülü okullara ve üniversitelere gitmemeleri için yanlış yönlendirmeler yapılmaktadır. Bu durum da Boşnak insanını olumsuz etkilediğı gibi ülke eğitim sistemini de dolaylı olarak olumsuz etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Alkan, C. (1997). *Eğitim Teknolojisi. Genişletilmiş Beşinci Baskı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Andjelic, N. (2003). *Bosnia-Herzegovina: The End of a Legacy*. London: Frank Cass Publishers.
- Appadurai, A. (2001). (ed.). *Globalization, Duke University Pres.*
- Aral, B. (1998). Soğuk Savaş Sonrasında Siyasallaşan Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları, *Ankara Ü. SBFD, C. 53, S.1-4*.
- Armaoğlu, F. (1997). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara:TTK Yayını.
- Armaoğlu, F. (1992). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, C.I, 8.B, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arslan, A.Y. (7 Temmuz 2003). Dondurulmuş Sorunlar Ülkesi. *Aksiyon Dergisi*, S:448.
- Associated Press. (15Nisan 2003). Bosnian Serb President Closes Spy Agency.
- Ateş, C. (1997). *Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Barış Ve Güvenliğin Korumasındaki Rol*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE.
- Babuna, A. (2000). *Geçmişten Günümüze Boşnaklar: Bir Ulusun Doğuşu*, İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- Bağbaşıoğlu, A. (2004). *ABD'nin Afganistan'a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuki Dayanaklarının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Ü. SBE.
- Ballinger, P. (2003). *History in Exile: Memory and Identity at the Borders of the Balkans*, New Jersey: Princeton University Press, 2003
- Banac, I. (1984) *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics*. New York : Cornell University Press.

- Basiç, K. (1999). *Osmanlı Devletinin Bosna-Hersek Müslümanlarıyla Dini İlişkileri*. Ankara Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Batakoviç, D.T. The Serbs of Bosnia & Herzegovina History and Politics.
- Belloni, R. (March 2001). Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Peace Research*, vol:38 no:2.
- Birleşmiş Milletler Kararlarında Eski Yugoslavya ve Bosna-Hersek, Çev. Nejat ÖZDEMİROĞLU, İstanbul: Dayanışma Vakfı Yayınları, 1996
- Bora, T. (1999). *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası/ Bosna Hersek, 2.B*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bosna Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), No: 7, c.XXVIII, Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Arşivi Daire Bşk. Yayını, 1992
- Bosnavi, Ö. (1979). *Bosna Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Bosnia-Herzegovina. (2004). *Post Conflict Reconstuction and the Transition to a Market Economy*, Washington The World Bank OED Publication.
- CASE Study: The Srebrenica Massacre, Temmuz 1995, www.gendercide.org.
- Castellan, G. (1993). *Balkanların Tarihi*, Çev.Ayşegül YARAMAN, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Catic, R. *Metodicki prirucnik za uastavtt vjeratiantke*, IPF, Zenica.2002.
- Catic, R. *Osnovi porodicne pedagoghe*, PedagoSki fakultet u Zenici, Zenica
- Catic, R., Stevanovic, M. (2003) *Pedagogija*, PedagoSki fakultet u Zenici, Zenica.
- Curie, H., Muslimansko Skolstvo u BİH do 1918. godine, Veselin Maslesa, Sarajevo 19.
- Çaparini, M. (Nisan 2006). *Batı Balkanlarda Güvenlik Sektörü Reformu*, TESEV Yayınları.

DEİK Bosna Hersek Bülteni,(Nisan 2005)

Dimitrova, S. (7 Nisan 2005). *Yeni Konut Projeleri Balkanlar'daki Sürgünlere Yarayacak*

Doğanay, H. (1993). *Coğrafyaya Giriş “Metotlar, İlkeler ve Terminoloji”* Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

Doğanay, H.(1999). *Coğrafyada Metodoloji*,. Öğretmen Kitapları Dizisi 187. Ankara: MEB Yay.

Doğanay, H. (2003). *Coğrafya Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Aktif yayınları.

Efe, R. (1996). Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar. *Coğrafya Eğitiminde Çağdaş Metot ve Teknikler Atatürk Eğitim Fakültesi II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul.

Eren, A.C. (1965). *Mahmud II Zamanında Bosna-Hersek*. İstanbul:Nurgök Matbaası.

Ergin, O. (1936). *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul: Cumhuriyet, 1936

Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c.I, Ankara.

Göney, S. (1993). *Siyasi Coğrafya*. İstanbul: İ.Ü. Basımevi.

Günel, K. (1997). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Görgülü, İ., Yılmaz, V., Erdinç, A. (1992). *Bosna-Hersek*, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.

Gündüz, A. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Güney Ateşoğlu, N. (1997). *Bosna Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Der.Kemali SAYIBAŞILI, Gencer ÖZCAN, İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Işıklı A. (1980). *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Ankara: Ankara Üniv. SBF Yayınları.
- İnsanoğlu, E. *HLitorija osmanske drzave i civilizacije*, Orijentalni institut 11 Sarajevu i IRCICA (Centar za istrazivanje İslamske historije, umjetnosti i kulture - istanbul), Sarajevo, 2004.
- İslam Ansiklopedisi. (1979). *İslam Alemleri Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati; c.2*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İzmirak, R. (1992). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İzzetbegović, A. (2003) *Tarihe Tanıklığım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Jan Willem Honig & Norbert Both. (1996). *Srebrenica, Record of A War Crime*, Londra: Penguin Books.
- Karal, E.Z. (1996). *Osmanlı Tarihi (II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, (1908-1918), C.IX*, Ankara: TTK Yayını.
- Karal, E.Z. (1983). *Osmanlı Tarihi, C.V, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1876-1907), 4.B*, Ankara: TTK Yayını.
- Karal, E.Z. (1954). *Osmanlı Tarihi, C.VII, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, Ankara: TTK Yayını.
- Karatay, O. (2003). *Bosna Krallık Soyu Kotromanik'lerin Aslı Hakkındaki Tartışmalar, Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.23.
- Karatay, O. (2002). *Bosna-Hersek Barış Süreci*, Ankara: Karam Yayınları.
- Karatay, O. (1998). *Kosova: Kanlı Ova*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kasalak, K. (1993). *Milli Mücadelede Manda ve Himaye Meselesi*, Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Kasapovic, M. *Parliamentary Elections in Bosnia and Herzegovina. Electoral Studies, Vol.16, No.1.*

Kasumovic, I., *Skolstvo i obrazovanje u Bosanskoj Hercegovini*.

Kelley, S. Ayağa kalkan Saraybosna tekrar ümit ediyor. The Seattle Times. 19 Ağustos 2006'da güncellenmiştir (İngilizce).

Koçak, M. “Srebrenica Katliamı 10. Yılında”, Yeni Şafak, 9 Temmuz 2005. Bosna-Hersek Federasyonu, Federal İstatistik Ofisi. Yaş, cinsiyet, kanton ve belediyelere göre mevcut nüfus. 30 Haziran 2007. Yıllık istatistikî bilgi. (Görebilmek için PDF gereklidir). (İngilizce).

Malcolm, N. (1994). *Bosnia: A Short History*. New York University Press. ISBN 0-81475-561-5 (İngilizce).

Malcom, N. (1999). *Bosna'nın Kısa Tarihi*, çev. Aşkın Karadağlı, Om Yayınevi: İstanbul.

Mandacı, N. (2003). *Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut-Makedon Çatışması ve Ohri Süreci*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, SBE.

Orhan, A. (2005) Coğrafya Eğitiminin Etkililiği Ve Sorunları, *Marmara Coğrafya Dergisi* sayı:12, İstanbul.

Özey, R. (2009). *Avrupa Coğrafyası*. İstanbul: Aktif yayınları.

Özkan, A. (2002). *Bosna Hersek'in Avusturya Macaristan Tarafından İlhakı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, SBE.

Üçışık, S., Demirci, A. (2002). 21. yy.da Coğrafya Bilimi Ve Temel Unsurları, *Marmara Coğrafya Dergisi* sayı:5, İstanbul.

Rohde, D. The Rohde to Srebrenica: A Case Study of Human Rights Reporting, <http://www.columbia.edu/itc/journalism/nelson/rohde/intro.html>

Sekin, S., Özel, A. (2007). Türkiye Ve Bulgaristan'da İlköğretim Düzeyindeki Okullarda Uygulanan Coğrafya Ders Programları, *Marmara Coğrafya Dergisi* sayı:16.

Soysal, İ. ve KUT, Ş. (1997). *Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler, 1990-1996*, İstanbul: OBİV.

Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, Cilt II (1945-1990)*. Ankara: TTK Yayını.

Sukrić, N., (1990) *Prvi imanski Sar t (Vjerujem u jednog Boga) u naSoj vjerontmcnoj literaturi*, Takvim 1990., Predsjednisrvo Udruzenja îlamskih vjerskih sluzbenıkau SRBıH, Sarajevo.

Valerijan, Ž., Imamović, M., Ćurovac, M. *Sarajevo*. (Boşnakça).